

MONOGRAPHIAE COMAROMIENSES 28.

Univerzita J. Selyeho

Jazyková krajina miest Komárno a Komárom

Vojtech Istók – Gábor Lőrincz – Sándor János Tóth

Jazyková krajina miest Komárno a Komárom

Monographiae Comaromienses 28.

Univerzita J. Selyeho
Pedagogická fakulta

Jazyková krajina miest Komárno a Komárom

Vojtech Istók – Gábor Lőrincz – Sándor János Tóth

Komárno 2022

© Mgr. Vojtech Istók, PhD., Mgr. Gábor Lőrincz, PhD.,
Dr. habil. Sándor János Tóth, PhD.
Univerzita J. Selyeho

Zdroj fotografií na obale: Okresný národný výbor v Komárne, Komárno –
směrný plán. Fotografická dokumentace. SPÚ Brno. 1951.
Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno.

Recenzenti:

Doc. PaedDr. Zdenko Dobřík, PhD.

Mgr. Alexandra Gaál Némety, PhD.

Jazyková úprava:

PaedDr. Jaroslav Vlnka, PhD.

Publikácia vznikla ako výstup projektu APVV-18-0115
*„Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej
krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy“*

ISBN 978-80-8122-432-4

Obsah

Úvod	7
1 Teoreticko-metodologické východiská	9
1.1 Výskumy jazykovej krajiny v Komárne pred projektom APVV ..	14
1.2 Metodika projektu APVV a predchádzajúcich výskumov	18
2 Kvalitatívny výskum jazykovej krajiny miest Komárno a Komárom .	20
2.1 Rôzne názvy miest Komárno a Komárom	23
2.2 Jedno- a viacjazyčnosť Komárna v synchrónii	28
2.3 Viacjazyčnosť Komárna v diachrónii	43
2.4 Jazyková krajina mesta Komárom v synchrónii a diachrónii	50
3 Kvantitatívny výskum jazykovej krajiny miest Komárno a Komárom	60
3.1 Fókus oblasti výskumu (Igmándi út a Jókaiho ulica)	60
3.2 Metódy a otázky výskumu	61
3.3 Výsledky výskumu	65
3.3.1 Objekty (Aktér1, Aktér2)	65
3.3.2 Klasifikácia signov	67
3.3.3 Monomodalita/Multimodalita	69
3.3.4 Vzťah grafického prvku k textu (ikon, index, symbol)	70
3.3.5 Farba písma	72
3.3.6 Jazyky	76
3.3.7 Vzťah aktérov k jazyku	84
3.3.8 Vzťah signov charakteru <i>top-down</i> a <i>bottom-up</i> k viacjazyčnosti	86
3.4 Vyhodnotenie kvantitatívneho výskumu	88
4 Lingvodidaktická aplikácia jazykovej krajiny	90
5 Závery	102
Összegzés	106
Summary	111
Literatúra a zdroje	116

Úvod

Cieľom monografie je predstaviť výsledky výskumu jazykovej krajiny Komárna a mesta Komárom v Maďarsku na báze výskumnej metodológie projektu č. APVV-18-0115 *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*. Komárno a Komárom boli výborným jazykovým a sociokultúrnym priestorom pre výskum z aspektu porovnania získaných dát, lebo výskum jazykovej krajiny väčšinou prebieha na takých územiach, ktoré spoločne obývajú rozdielne etnicko-jazykovo-kultúrne spoločenstvá.

Uvedený projekt vychádzal z použitia jednotnej metodológie, aby bolo možné symetrickým spôsobom porovnať nielen Komárno s Komáromom, ale aj jazykové krajiny ostatných zúčastnených miest (Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bratislava a čiastočne Békešská Čaba) navzájom.

Monografia je jednak súčasťou širšieho porovnania, na druhej strane je ucelená tak isto ako dve skúmané mestá na oboch brehoch Dunaja. Bohatý vedecký zdroj výskumu komárňanskej jazykovej krajiny predstavujú aj predchádzajúce publikácie (o tom podrobnejšie Tóth 2021, Istók–Tóth 2020). Avšak naša monografia sa opiera o metodologické zázemie projektu a rozoberá tematiku všestranne: zaznamenávame charakter jazykovej krajiny diachrónno-synchrónne, kvantitatívno-kvalitatívne, multimodálne aj konfrontačne.

Po teoreticko-metodologickej kapitole prezentujeme analýzu a syntézu jazykovej krajiny „dvoch Komárn“ v troch ďalších kapitolách, ktoré zastupujú jednak binárnosť kvalitatívnosti a kvantitatívnosti, resp. obsahujú výklad praktickej použiteľnosti v lingvodidaktickej praxi.

V prvom kroku bol určený priestor na zber údajov. Nasledujúcim krokom bol zber údajov, čiže fotodokumentácia v teréne. Obrazový materiál je štandardne vyhotovený prinajmenšom z dvoch perspektív: (a) celkový pohľad na kľúčovú časť budovy; (b) detailný záber označenia/vývesného štítu zahŕňajúci písmo. Pre ďalšie spracovanie musia (museli byť) údaje prenesené do počítača a pomenované tak, aby sme sa vyhli nejasnostiam. Tento krok predchádzal zadaniu údajov. Dôležité je starostlivé pomenovanie fotografií, aby sme sa uistili, že každý člen skupiny dokáže

spojiť ktorúkoľvek fotografiu/znak s oblasťou zberu. S dokumentáciou súvisí segmentácia, čiže vymedzenie jednotlivých prvkov jazykovej krajiny (signov).

Veríme, že naša publikácia bude zaujímavým čítaním pre odbornú, vedeckú i laickú verejnosť.

Autori

1 Teoreticko-metodologické východiská

Vychádzame z definície jazykovej krajiny v užšom zmysle (Landry–Bourhis 1997: 25): „Jazykovú krajinu danej oblasti, regiónu alebo mestskej aglomerácie poskytujú oficiálne dopravné značky, reklamné tabule, názvy ulíc, názvy miest, nápisy obchodných jednotiek a úradné značky vládnych budov.“ Takéto určenie výskumného poľa jazykovej krajiny je z určitého aspektu príliš všeobecné, avšak nie je možné obísť ho, lebo z ďalších premyslení sa zrodili práve tie definície, ktoré konkretizujú, špecifikujú a rozvrstvujú jazykovú krajinu ako pojem vizuálneho používania jazyka a jeho možnosti výskumu. Motiváciou vzniku širšie vnímaných vymedzení bolo aj to, že pôvodne sa určovalo iba šesť typov tabúl (signs), pričom majú početné varianty, reps. neustále vznikajú plochy, s ktorými dovtedajšie výskumy nepočítali, napr.: nafukovacie plochy rôznych tvarov, elektronické premietacie panely, žiarivky, interaktívne dotykové obrazovky a pod. (por. Gorter 2013: 191–2). „Podľa širšej interpretácie výskum zahŕňa skúmanie doplnkových prvkov, akými sú fotografie, dokumenty, kontakty či označovanie produktov, ako aj symbolov, ktoré sa vyskytujú v odevoch, výžive, hudbe, architektúre, ktoré prostredníctvom ľudí žijúcich v danom verejnom priestore formujú jazykovú krajinu“ (Csernicskó 2016: 91), avšak je možné zaradiť sem aj „menšie, náhodne spadnuté a ponechané kúsky papiera, odpadky a texty pamätných vencov ...“ (Laihonen 2012: 33), alebo dokonca nápisy, obrázky a symboly nachádzajúce sa na rôznych vozidlách, ponukách a webových stránkach. „Jazyková krajina v písanej (verbálnej) jazykovej forme poukazuje na charakter (miestnej) kultúry, spoločnosti, komunity, naznačuje napríklad historické, mentálne, politické, ideologické, osobné a iné súvislosti“ (Balázs 2015: 43, preklad autorov). Podľa najširšej interpretácie obsahuje jazyková krajina všetky značky, texty, obrázky atď. z prostredia človeka (por. Szabó 2015).

Lingvistický výskum jazykovej krajiny je interdisciplinárnym študijným odborom, keďže: „čerpá rovnomerne z výsledkov sociolingvistiky, semiotiky, folkloristiky, historiografie, právnej vedy, geografie či dokonca historickej onomastiky“ (Bartha–Laihonen–Szabó 2013: 13), ďalej úzko súvisí s komunikačnou vedou a teóriou, sociológiou, psychológiou, edukáciou, ekonómiou a architektúrou krajiny (por. Gorter 2017: 38), resp. s urbanistikou, antropológiou, politológiou,

právom a jazykovou politikou a pod. (por. Van Mensel–Vandenbroucke–Blackwood 2016: 423). V dôsledku toho sa uplatňujú nasledujúce hlavné smery výskumu, ktoré sú čiastočne odlišné, čiastočne sa však prekrývajú:

1. Hľadisko lingvistickej ekológie sa zameriava na vzťahy medzi jednotlivcom a jazykmi, ktoré používa, vzájomné a sociálne vzťahy jazykov a vzťah medzi týmito tromi faktormi (por. Haugen 1972/2001: 65, Bartha 1999: 131–134).

2. Teória superdiverzity skúma mobilitu, zložitosť a nepredvídateľnosť charakteristickú pre (západné) spoločnosti ako funkciu informačných priestorov reorganizovaných a transformovaných v dôsledku rozvoja internetu a technológií (por. Bloomaert 2013: 8–10).

3. Geosemiotický prístup skúma úlohu mimojazykových prvkov v semiotike miesta, pomocou ktorých sa jazyk nepriamo alebo priamo zobrazuje v materiálnom svete (por. Scollon–Scollon 2003: i, Holecz–Bartha–Varjasi 2016: 75).

4. Analýza nexus „umožňuje skúmať ľudí, miesta, diskurzy a predmety a ich historický vývoj a predpovedať možné výsledky“ (Holecz–Bartha–Varjasi 2016: 77, por. Scollon–Scollon 2004: viii).

5. Zohľadnením etnografického aspektu (ELLA) môžeme získať predstavu nielen o spoločenských aspektoch jazykovej krajiny, ktoré formujú jazykovú krajinu, ale aj o ich stratifikácii (por. Holecz–Bartha–Varjasi 2016: 77, Bloomaert–Maly 2014).

6. Pohľad jazykovej politiky sa zameriava na (právne regulovaný) vzťah medzi jazykmi, ktoré sa objavujú vo vizuálnom priestore.

7. V semiotickom prístupe sa okrem lingvistických a vizuálnych diskurzov dostáva do popredia okrem politických a ekonomických faktorov, ktoré riadia procesy, aj priestorová teória (por. Jaworski–Thurlow 2010: 18, Tódor 2018: 113).

Výskum jazykovej krajiny je dôležitý aj v jednojazyčnom prostredí, avšak pri skúmaní problematiky je vhodnejšie skúmať viacjazyčnosť a vzťahy a konflikty medzi jazykmi (por. Gorter 2013: 193). Predmetná oblasť je zaujímavá okrem iného aj tým, že poskytuje, resp. môže poskytnúť informácie o používaní značiek zhora nadol (*top-down*) v úradnej jazykovej politike (napr. názvy ulíc a vzdelávacích inštitúcií) a princípoch pomenovania, ktoré uplatňujú jednotlivci zdola nahor (*bottom-up*: názvy obchodov, pouličné plagáty) o jeho rozdieloch a interakcii (por. Cenoz–Gorter 2006: 68).

Formálne triedenie znakov (jednotiek jazykovej krajiny, čiže signs) obsahuje (1) cestné/dopravné značenia (vrátane značiek verejnej dopravy), (2) nástenné značky obchodov a reštaurácií, ktoré vyčnievajú do prostredia, zvyčajne zobrazujú názov podniku, niekedy spolu s grafickým znázornením. (3) Štítky sa nachádzajú nad vstupom alebo nad výkladom obchodov alebo reštaurácií. Medzi ne zaraďujeme aj znaky, ktoré nie sú v klasickom zmysle znakmi, ale pozostávajú z trojrozmerných písmen. (4) Postery sú veľké a väčšinou majú obdĺžnikový tvar. (5) Plagáty o udalostiach patria k časovo obmedzeným jednotkám jazykovej krajiny. (6) Nálepky fungujú ako plagáty, ale sú menšie a zvyčajne ich môžeme nájsť na oknách obchodov a na iných plochách. (7) Tabuľky sú malé individuálne znaky môžu byť opticky tak zoskupené, aby vytvorili väčší znak s mnohými prvkami. (8) A-signs: tento typ označenia sa vzťahuje na tabule, nachádzajúce sa v bezprostrednej blízkosti dotyčného podniku alebo sú umiestnené na viditeľnom mieste pre chodcov. Tiež je rôznorodý materiálový nositeľ znakov (sklo, papier, plast, drevo a pod.), reklamné jednotky vytlačené na odevoch (napr. tričká).

Pri definovaní konceptu jazykovej krajiny je nevyhnutné brať do úvahy kontext verejného priestoru ako nového a meniaceho sa rámca, keďže informácie sa v ňom môžu prejavovať mnohými spôsobmi. Podľa Spolského Coopera (1991) jazyková krajina funguje na jednej strane ako informačný marker verejného priestoru a na druhej strane ako symbolický marker odkazuje na relatívnu silu a postavenie jazykových komunit daného územia. Prejavy obsahujúce rôzne obrázky, zvuky a slová môžu byť jednojazyčné, viacjazyčné alebo dokonca zmiešané, čím sprostredkujú rôzne stavy a ich interakcie (por. Shohamy–Waksman 2009: 314). Jazykovú krajinu preto nemožno chápať ako statický jav, ani ako súbor čísel a údajov bez referencie, ktoré, hoci odkazujú na konkrétne verzie, nezohľadňujú tých, ktorí vytvárajú, čítajú a interpretujú znaky. K predmetnému javu by sme mali skôr pristupovať ako k dynamicky sa meniacemu priestoru, ktorý interaguje jednak s tými, ktorí ho vnímajú, ale aj s inými priestormi s ním spojenými, čím poskytuje informácie, napr. geografická poloha alebo predvídateľná jazyková znalosť (por. Szabó–Sloboda–Šimičić–Vigers 2012: 264, Backhaus 2007: 145). Preto „snaha porozumieť a interpretovať používanie vizuálneho jazyka poskytuje príležitosť na dôkladnejšie pochopenie jazykového správania, pretože súčasne poskytuje vonkajší (fyzická, materiálna jazyková krajina) a vnútorný (introspektívna jazyková krajina) pohľad na rozmanitosť jazykových prejavov, motivácie používania jazyka,

rozhodnutia o výbere jazyka, lingvistika pre interpretáciu ideológií. Zároveň zdôrazňuje, že lingvistický rozmer pri vytváraní a interpretácii priestoru (fyzického alebo virtuálneho, verejného alebo súkromného) si vyžaduje značnú pozornosť“ (Tódor 2019: 16).

Okrem vymenovaných aspektov (alebo aj v rámci nich) existujú samozrejme aj ďalšie, napr. pravopis, preklad, jazyková ideológia, semiotika mien, ekonómia atď. Používanie vizuálneho jazyka a jazykové prostredie rôznych inštitúcií (napr. škôl, úradov atď.) možno tiež skúmať z perspektívy jazykovej krajiny. Predmetom výskumu môžu byť medzinárodné, štátne, mestské, obchodné, cirkevné nápisy, ako aj nápisy, texty, symboly súkromných osôb, občianskych organizácií, cintoríny, pomníky, informačné tabule, webové stránky (por. Laihonon 2012).

Keďže okruh záujmov výskumníkov je veľmi rôznorodý, často skúmajú len malý výsek z jazykovej krajiny. Z parciálnych oblastí bádania spomína Tódor (2019: 16) okrem iného *cyberscape*, ktorý zdôrazňuje jazykovú krajinu vo virtuálnom priestore (napr. Ivkovic–Lotherington 2009), *graffscape* analyzujúci graffiti (napr. Rozenholc 2010), *ruralscape* objavujúci jazykovú krajinu dedín (napr. Banda–Jimaima 2015, Tušková–Uhrinová 2020), ktorého opačným pendantom je mestský *cityscape* (napr. Muth 2016), pričom dôležitejšie ulice skúma z aspektu vizuálneho používania jazyka *streetscape*, ďalej *soundscape* registrujúci výslovnostné varianty a schémy znenia v jazykovej krajine (napr. Pappenhagen–Scarvaglieri–Redder 2016), (pl. Rose–Redwood–Alderman–Azaryahu 2018), na jazyk a jeho vizuálnu realizáciu v školách sa sústreďuje *schoolscape* (napr. Brown 2012; Gorter 2018). Kasanga (2014: 22) pripomína odvolávajúc na uvedených autorov *netscape* ako synonymum pre *cyberscape* (Troyer 2012), v súvislosti s turizmom a cestovným ruchom *vacationscape* (Noy 2010). Výraz *dangerscape* s jazykovými vizualizáciami rôznych opakujúcich nebezpečenstiev (Noy–Kohn 2010), kým McLaughlin (2015) nazýva jazykovú krajinu vojny a vojenskej propagandy *warscape*. V uplynulých dvoch rokoch (2020 – 2021) počas pandémie koronavírusu sa vytvorila výskumná línia virolingvistiky (tzv. *virolinguistic landscape*), ktoré tiež obsahuje bádateľské prínosy k jazykovej krajine (por. Istók–Lőrincz 2020: 87–89; 2021: 101–102; 2022: 185–189), veď zákazy, oznamy, výzvy, upozornenia, mémy a ďalšie online a offline formy vizuálneho používania jazyka sa stali každodennými javmi.

Jazykovú krajinu je možné interpretovať aj ako vzťah medzi dvoma „jazykovými kódmi“ (vizuálnym a verbálnym). Pri skúmaní sa lingvista samozrejme zaujíma

predovšetkým o aspekty jazykového kódu – čiastočne to naznačuje označenie netextových komponentov ako krajinné prvky (por. Tódor 2014: 47) –, keďže v mnohých prípadoch obrázok len dopĺňa nápis. Existujú však prípady, keď stretnutie obrazu a textu nie je to isté ako súčet oboch, ale otvára výskumníkovi (čiastočne) nový horizont interpretácie aktivizujúci širší kontext (systém).

Obr. č. 1: *Vzťah medzi textom a obrazom v jazykovej krajine*

Jablko vystupujúce v hornej časti koláže na obr. č. 1 je jasným odkazom na spoločnosť Apple a jej známe logo, no tvorcovia nápisu ho (asi aby sa vyhli súdnym sporom) osovo zrkadlili a zafarbili na červeno, teda v skutočnosti ho klonovali špeciálnym spôsobom. V komplexe v ľavom dolnom rohu sa k typu reštaurácie (*bar*) pripája deminutívna prípona (*-ka*), čím vzniká nápadný hapax legomenon a obrazové znázornenie korábu ako typu lode má za následok gramatickú homonymiu (môže aj aktivovať rozsiahly systém symbolov súvisiaci s týmto pojmom). Dvojazyčný nápis v pravom dolnom rohu (*Szívesen látjuk! / Srdečne Vás vítame!*) tiež by nebol zaujímavý sám o sebe, ale spolu s obrazom s ním spojeným už ukazuje smer jazykového svetonázoru, a tým aj preložiteľnosti a obrazového myslenia.

Okrem synchrónneho hľadiska je možné jazykovú krajinu skúmať aj diachronickým prístupom, aj keď je to oveľa problematickejšie kvôli fragmentácii nájdeného materiálu (Kozmács 2018: 225): „Jazyková krajina je zkoumána nejen synchronně, ale také v diachronní perspektivě, prostřednictvím archivních historických fotografií. Fotodokumentace umožňuje sledovat nejen jednotlivé jazykové jednotky (jejich jazykovou formu, grafiku, umístění apod.), ale i jazykovou krajinu jako komplexní soustavu znaků utvářejících kolorit místa a reprezentujících

jednotlivé mestské objekty v průběhu času“ (David–Klemensová, 2020: 6). Jazyková krajina má tiež historický rozmer, pretože je dynamická a v priebehu času sa mení, a tak nás informuje o používaní rôznych jazykov v histórii (Gorter 2017: 38). Diachrónny aspekt je prirodzeným záujmom lingvistov, na základe možných rekonštrukcií používania a stavu jazyka v uplynulých obdobiach dostávajú odpovede na otázku, z čoho sa vyvíjal dnešný stav. V prípade jazykovej krajiny „jazykovými pamiatkami“ výskumu sú staršie fotografie, ktoré sa porovnávajú so základným materiálom zachyteným v databáze uvedeného projektu (porov. Molnárová 2021a: 210–211). Diachronický prístup k jazykovej krajine by mal pozostávať z dvoch častí: a) zo spoločnej identifikácie znakov na jednom mieste v priebehu času, b) uznaním toho, že pri interpretácii znakov nie sú dôležité iba iné znaky v tom istom prostredí, ale aj kontext signálov rovnakého druhu, ktoré predtým boli viditeľné (Pavlenko–Mullen 2015: 117).

1.1 Výskumy jazykovej krajiny v Komárne pred projektom APVV

V posledných rokoch sa zaoberalo jazykovou krajinou osád Žitného ostrova relatívne málo bádateľov (por. napr. Laihonen 2012, Szabómihály 2013, Satinská 2013, Misad 2016, Laihonen–Cserniesková 2017, Lőrincz 2019a, b, c), vizualizáciu používania jazyka mesta Komárno skúmali viacerí.

Výskum jazykovej krajiny v Komárne (Horony–Orosz–Szalay 2012) sa realizoval na objednávku Inštitútu pre výskum menšín Fórum a zameriaval sa na 106 obchodov v historickom centre mesta, na ich komunikačný jazyk so zákazníkmi, či je pre nich dôležité používanie maďarského jazyka, a celkovo na názor na dvojjazyčnosť. Jedným z výsledkov prieskumu bolo, že pojem dvoj- či viacjazyčnosti nie je pre väčšinu respondentov interpretovateľný. Až dve tretiny obchodníkov uviedlo, že ich prevádzka je dvojjazyčná, avšak táto dvojjazyčnosť sa v skutočnosti obmedzila na tabuľky otvorené – zatvorené, prípadne na obchodný štítok. Iba v 40 % obchodov boli všetky nápisy dvojjazyčné a v 20 % sa vyskytovali nápisy len v slovenčine. Z uvedeného dotazníkového výskumu však vyplynulo, že v takmer všetkých obchodoch je možné komunikovať aj v maďarčine (aj predavači s materinským jazykom slovenským rozprávajú po maďarsky), čiže komunikačná dvojjazyčnosť je bežná, kým vizuálna zriedkavejšia. Napriek tejto skutočnosti

sa ďalej zistilo, že v Komárne prevládajú pozitívne stereotypy vzhľadom na dvojjazyčnosť – väčšina obchodníkov si myslí, že dvojjazyčnosť zabezpečí širší okruh zákazníkov, láka Maďarov žijúcich na Slovensku i v Maďarsku a neodpuďuje Slovákov, navyše, komunikácia v inom ako slovenskom jazyku vytvára pozitívny obraz o prevádzke. Až 70 % respondentov si myslí, že komárňanským Maďarom záleží na tom, akým jazykom sa s nimi v službách komunikuje a 61 % sa domnieva, že používanie výlučne slovenského jazyka znamená stratu miestnych klientov maďarskej národnosti. Výrazný rozdiel v názoroch na dvojjazyčnosť sa však prejavil medzi respondentmi slovenského a maďarského materinského jazyka. Počas prieskumu oslovili 17 po slovensky a 89 po maďarsky. Zo Slovákov boli ochotní odpovedať len štyria, z Maďarov 64.

Z bilingválnej slovensko-maďarskej jazykovej situácie vychádza aj Győriová (2013, 2015a, 2015b), avšak si všíma aj neutralizačný charakter svetových jazykov, čím je možné vyhýbať sa prípadným slovensko-maďarským jazykovým konfliktom (o jazykových konfliktoch pozri Lanstyák 2010a). Spomenuté publikácie E. Győriovej, logicky, vyzdvihujú tie jednotky jazykovej krajiny, ktoré sú relevantné pre exemplifikáciu jazykovej situácie, určite preto nemá plošnú úplnú fotodokumentáciu, lebo jej primárnym cieľom nie je výskum jazykovej krajiny. Autorka použila metódu minimálneho rozhovoru, bola zvedavá na dôvod, prečo obchodník vypisuje názov svojej prevádzky, resp. iné informácie (napr. otváracie hodiny) v danom jazyku. Odpovede súvisia s reálnym obchodným záujmom (získať maďarského zákazníka, ktorý síce ovláda štátny jazyk, ale dáva prednosť komunikácii v maďarčine) alebo, práve naopak, chce sa zbaviť núteného výberu jazyka, preto používa internacionalizmy podobne ako nadnárodné reťazce.

Obr. č. 2: Internacionálny názov stánku¹

Bohatým vedeckým zdrojom výskumu komárňanskej jazykovej krajiny sú publikácie J. Bauka. Jeho prístup je socioonomastický, vychádza zo spoločenského pozadia onymie, preto nevyhnutne skúma odraz slovensko-maďarskej dvojajazyčnosti v jazykovej krajine Komárna. Oblasťami jeho výskumu z r. 2015 sú osobné mená (ich personálne používanie aj ich uplatnenie v chrématonymách) a názvy miest, resp. ulíc. Ich špecifikum spočíva napr. v tom, že v Maďarsku na verejných tabuľkách sa nepoužívajú tituly Ing., MUDr., JUDr., len Dr., vyzdvihuje svojrázne riešenie dvojajazyčnosti *Karol HARMOS Károly* na pamätnej tabuli (pozri aj Bauko 2019a: 143). Na rovine miestnych názvov sa venuje problematike homonymie dvojzestia na severnom a južnom brehu Dunaja, veď po maďarsky *Komárom* = *Komárom*, preto sa za posledných sto rokov vyvinuli druhotné neoficiálne názvy s predponami *Új-*, *Túl-*, *Dél-*, *magyar(ország)*, resp. *Öreg-*, *Rév-*, *Észak-*, *szlovák(iai)* *Komárom* s funkciou diferenciacie (sem patrí aj *Komárnó*). Jeho príspevok (Bauko 2015) vyšiel pred umožnením dvojajazyčných názvov staníc ŽSR, treba pripomenúť, že touto cestou sa posilnila homonymia, ani jeden z uvedených prefixov sa neuplatnil na staničnej budove.

¹ Predavač tohto stánku hovorí po maďarsky aj po slovensky, menej dobre po anglicky, otázne je však, či stánok nadobúda prestíž pomocou angličtiny.

Obr. č. 3: Stanica ŽSR v Komárne²

Štúdia J. Bauka (2017) má semiotické východisko, skúma vplyv mimojazykovej skutočnosti na používanie osobných mien v jednotkách jazykovej krajiny, akými sú napr. pamätné tabule, nápisy na podstavcoch sôch, volebné plagáty, maturitné tablá, ale aj chrématonymá. Vyberá z rôznych ikonických signov Komárna a používa ich na exemplifikáciu onomastiky osobných mien. Jeho výber fotografií nemá ani priestorovú ani časovú delimitáciu. Pamätné tabule a sochy sú stálymi prvkami, kým maturitné tablá či volebné plagáty sa menia rýchlo, výskum časovo obmedzených jednotiek jazykovej krajiny je osobitnou podkapitolou danej disciplíny, napr. T. Tušková a A. Uhrinová (2019) skúmali jazykovú krajinu jedinečnej udalosti, osláv tristoročnej Békešskej Čaby. Bauko vo svojom ďalšom príspevku (2019b) znova vychádza z jazykovej politiky, zhrnie výskum dvojazyčnosti na južnom Slovensku a v Komárne s príkladmi jazykovej krajiny z pomenovania obchodov, menoviek notárov a lekárov, pamätných tabúl, názvov ulíc (Tóth Sz. T., 2017), *top-down* inštitúcií aj krčiem z rôznych mestských častí aj častí hradiel mesta.

G. Lőrincz sa v jednej zo svojich príspevkov (2020a) zaoberá všeobecnými aspektmi komárňanskej jazykovej krajiny a porovnáva aj jazykovú krajinu Komárna (Slovensko) a mesta Komárom (Maďarsko) z hľadiska dvojazyčnosti. Tá má podľa autora dôslednejšiu podobu v Komárne: nápisy sa často objavujú v slovenskej aj v maďarskej forme; čoraz viac sa vyskytujú aj jednojazyčné slovenské nápisy, s čisto maďarskými sa len zriedka stretávame. Jazyková krajina mesta Komárom

² Dvojazyčný nápis na stanici slovenského národného dopravcu s rovnakou veľkosťou písmen (Bauko 2019a: 76–77). Stanica MÁV v Maďarsku nesie tiež názov *Komárom*, hoci pred r. 1920 mala pomenovanie *Új-Szöny*.

je podľa autora jednojazyčná, hoci sa vyskytnú dvoj- aj viacjazyčné nápisy. Nájdeme tu aj niekoľko maďarsko-slovenských nápisov, dôvodom ich výskytu je podľa Lőrincza blízkosť slovensko-maďarských hraníc. Druhá jeho štúdia (2020b) porovnáva jazykovú krajinu dvoch univerzitných miest s bohatou históriou, Komárna (Slovensko) a Jágra (Eger, Maďarsko). Autor skúma ľubovoľný výber zaujímavých, humoristických, dvoj- alebo viacjazyčných nápisov oboch miest. Mesto Jáger síce nie je známe svojou dvoj- alebo viacjazyčnosťou, Lőrincz poukazuje na relatívne veľké množstvo viacjazyčných (hlavne nemeckých a anglických) nápisov, spojených s (niekdajšími) jazykovými menšinami alebo s informovaním návštevníkov mesta. Podľa autora sa na rozdiel od Jágra mesto Komárno ráznejšie vyznačuje dvojazyčnými nápismi, čo je výsledkom spolužitia obyvateľov slovenskej a maďarskej národnosti.

1.2 Metodika projektu APVV a predchádzajúcich výskumov

Uvedené výskumy jazykovej krajiny Komárna sú zamerané na bilingválnu jazykovú situáciu, ktorej fyzickou, vizuálno-semiotickou realizáciou je jazyková krajina, preto slúžia jednotky jazykovej krajiny ako exemplifikácia, ilustračný materiál. Fotografie sú vybrané výberovo, koncepciu je možné charakterizovať tak, že sign, ktorý považuje autor za typický, dôležitý alebo naopak výnimočný, problematický alebo jedinečný, ten sa dostane do príspevku ako hlbšie analyzovaný príklad jazykovej krajiny. Bauko (2019b) používa aj popis textu fotiek, venuje sa aj typografickým riešeniam. Samozrejme, každý uvedený vedecký článok cituje „povinnú“ západnú literatúru (minimálne Laundry–Bourhis 1997) a definuje jazykovú krajinu, avšak sa nevyskytujú ani základné pojmy *bottom-up* / *top-down*, ani metóda výberu skúmaného priestoru (výnimkou je Bauko, 2018: 59, kde sa opisuje lokalita a určuje sa onomastický metodický aspekt). Venujú sa centrálnym oblastiam miest aj okraju a to bez zvláštneho odôvodnenia. Zdanlivá nesystémovosť, chýbajúce typologické vymedzenie, zdôvodňuje jednak krátkosť príspevkov (celoplošný výskum nie je možný v rozsahu 10–15 strán), autori sú orientovaní obsahovo-tematicky, nie štatisticky. Jazyková krajina, resp. jej signy netvorí východiskový materiál, na základe ktorého sa niečo percentuálne vyčísluje, naopak, fotografie sú dôkazmi tvrdení lingvistov (por. Tóth–Istók 2020). Niektoré

príklady sa často opakujú (*Presszó Lesz Vigasz*: Bauko 2018: 65, obr. č. 4; Bauko 2017: 24, obr. č. 14; Bauko 2019a: 155, obr. č. 34, resp. pamätná tabuľa s riešením mena *Karol HARMOS Károly*, Bauko 2017: 15. obr. č. 2; Bauko 2018: 62, obr. č. 1; a Bauko 2019a: 144, obr. č. 4). Projekt APVV *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy* č. 18-0115 vychádza z tej istej anglosaskej a globálnej odbornej literatúry ako jednotlivé predchádzajúce výskumy jazykovej krajiny Komárna či južného Slovenska. Daný priestor je hodný hlbšieho výskumu, preto sa oplatí ísť do terénu s presne vymedzenou metodikou intenzívnej dokumentácie vybraných ulíc. Takto si výskumník všima aj všedné, nenápadné prvky jazykovej krajiny rôznej formy, napr. nálepky, A-signs, ktorým sa doteraz nevenovala pozornosť. V popredí boli signs, ktoré vyvolali diskusiu miestnych alebo boli výsledkami konsenzu často aj pomocou grafických riešení. Avšak sa neanalyzovala ani farba, ani typ písma, ani nosný materiál a pod., čo sa vyskytuje v Knihe kódov výskumu APVV (Schulze 2020). Naša induktívna metóda v projekte APVV je namáhavá (fotí sa aj to, čo nie je zaujímavé a vytvorí sa veľmi náročná multimodálna databáza (Schulze 2019a) pomocou podrobnej anotácie. K tejto exaktnosti patrí aj presne vymedzený priestor výskumu a jednotné pomenovanie súborov fotografií. Zhrňujúc je možné konštatovať, že táto monografia nadväzuje na predchádzajúci kvalitatívny výskum, ale kladie dôraz aj na kvantitatívne aspekty, ktoré ešte nie sú preskúmané.

Obr. č. 4: Štátna hranica Komárno–Komárom³

³ Nálepky turistov a futbalových fanúšikov na dopravnom značení štátnej hranice si všimol G. Lőrincz (2020b: 191, obr. č. 11). Ide o stretnutie oficiálnej (*top-down*) a neoficiálnej (*bottom-up*) sféry. Nálepka hore vpravo má text: *Nett hier. Aber waren Sie schon mal in Baden-Württemberg? / Je tu příjemne. Ale boli ste už v Bádensku-Württembersku?*

2 Kvalitatívny výskum jazykovej krajiny miest Komárno a Komárom

Pred kvalitatívnou a kvantitatívnou analýzou obrazového materiálu by sme chceli upozorniť na skutočnosť, že pri skúmaní jazykovej krajiny danej osady dokáže bádateľ vo väčšine prípadov zachytiť a vyzdvihnúť len čiastkové aspekty, keďže aj úplné zmapovanie malej osady by si vyžadovalo obrovské úsilie. Okrem toho nezáleží na tom, aké aspekty sa dostanú do centra pozornosti (napr. pravopis, jazyková politika, terminológia, slovtvorba atď.), podľa záujmu a smerovania výskumu. Je to dôležité na jednej strane, pretože to do značnej miery určuje, aké prvky budú z jazykovej krajiny zvýraznené (napr. len tie mená, ktorých pravopis nezodpovedá norme), a na druhej strane preto, že ak oddelíme prvky, ktoré sú pri skúmaní používania vizuálneho jazyka vedľa seba, tak vlastne manipulujeme s predmetom skúmania, keďže nevyvodíme všeobecné tvrdenia o všeobecnom, ale len o izolovaných celkoch vytrhnutých z kontextu. Napriek tomu veríme, že ak sa podarí zachytiť z typických typov nápisov, tabuľových skupín atď. viac, potom si môžeme vytvoriť približný obraz o všeobecnej charakteristike danej skúmanej lokality ako celku.

Výskumník jazykovej krajiny sa prechádza vo frekventovaných častiach mesta podobne ako turista, a snaží sa vylúštiť, o čom hovorí krajina: fotografuje, pýta sa na detaily a súvislosti a robí si poznámky (či nahráva rozhovor s respondentmi na diktafón). Materiál získaný takouto metódou ako vedomosť generalizuje a zisťuje relevantné súvislosti. Ak ide o jazykovú krajinu rozsiahlejšieho, komplexnejšieho mesta, spravidla sa zriekne zmapovania periférie mesta.

Obr. č. 5: Výšek z jazykové krajiny na kraji města

Oblasť dokumentácie pozostáva zo všetkých ulíc a úsekov ulíc danej geografickej oblasti. Tomuto kroku predchádza zber údajov a spočíva v určení zemepisnej oblasti pre výskum. Oblasti relevantné pre lingvistický mapový výskum sú spravidla príliš veľké na komplexný prieskum. Dĺžka ulíc alebo úsek ulice, ktorý je dokumentovaný, musí byť okomentovaný. Trasa musí byť posudzovaná z jednej strany, ako je ulica dokumentovaná normálne z ľavej a pravej strany. V prípade, že bude zdokumentovaná iba jedna strana ulice, iba tá strana prispieva do zbierania údajov. Na základe predchádzajúcich skúseností je ideálna dĺžka cca 4 km zaručuje nielen adekvátne množstvo údajov, ale zaisťuje, že tieto údaje môžu byť pozbierané a spracované dostupným počtom členov bez časového rámca projektu. Pre porovnateľnosť akýchkoľvek ďalších údajov musia byť zozbierané vo všetkých oblastiach.

Miesta vyznačené na nasledujúcich mapkách determinujú oblasti, ktoré budú zdokumentované. Ako hlavný indikátor výberu nateraz slúži skutočnosť, že ide o pešie zóny alebo priestory, kde sa nachádzajú skupiny obchodov. Úskalia terénneho výskumu a možné riešenia problematiky zmapovania dát analyzuje podrobnejšie P. Jesenská (2020: 25–28).

Mapa č. 1: Priestorové vymedzenie výskumu
v centrách miest Komárno (vľavo) a Komárom (vpravo)

V jazykovej krajine sa objavujú aj explicitné, implicitné a neverbalizované významové zložky.⁴ Úlohu výskumníka jazykovej krajiny vidíme v opise explicitného (priameho alebo konštatovaného) a implicitného (nepriameho alebo odvodeného) významu, ktorý dokáže dekódovať aj jednoduchý turista. Na odhalenie neverbalizovaného (neviditeľného) významu sú potrebné mimojazykové znalosti, zvyčajne súvisiace s osobnosťou a motiváciou menovateľa. Tieto znalostné prvky nie sú súčasťou jazykového prostredia, pretože interagujú iba s vlastníkmi, manažérmi, zamestnancami obchodov atď. a možno ich odhaliť z rozhovorov.

Keďže každý z nás vidí krajinu inak, avšak stále existujú uzly spájajúce tieto „krajiny“, môžeme rozlišovať medzi komunitnou a individuálnou jazykovou krajinou. Jazyková krajina komunity je tvorená množstvom jednotlivých jazykových krajín. Neverbalizovaný význam nie je súčasťou jazykovej krajiny komunity, ale môže byť súčasťou individuálnej jazykovej krajiny.

⁴ Toto triedenie je od I. Lanstyáka (2017), on aplikuje tieto tri kategórie na vysvetlenie jazykových ideológií.

	Sémantický typ	Sémantická zložka
1. jazyková krajina	vnútrojazykový	1. explicitná (bezprostredná)
		2. implicitná (priama)
2. nie je jazyková krajina	mimojazykový	3. neverbalizovaná (neviditeľná)

Tab. č. 1: *Súvislosť jazykovej krajiny, sémantický transfer*

Ako sme už v teoretickej časti práce viackrát spomenuli, jazykovú krajinu je možné skúmať z mnohých rôznych uhlov pohľadu, preto musíme konštatovať, že pri kvalitatívnom skúmaní sa primárne zameriavame na aspekty súvisiace s bilingvizmom a viacjazyčnosťou, ako aj synchronia a diachronia.

2.1 Rôzne názvy miest Komárno a Komárom

Ako východisko sa pozrime na jazykové aspekty Komárna na Slovensku. Webová stránka www.velemjaro.sk (W1) poskytuje užitočné informácie týkajúce sa polohy mesta, demografických údajov atď., kde okrem iného sa dozvieme, v ktorej časti juhozápadného Slovenska sa mesto nachádza (na obrázku vľavo dole), že ide o okresné sídlo v Nitrianskom kraji (ukazuje to značka KN na ŠPZ v ľavom hornom rohu a nápisy nad ním), že v obci sa používa úradný jazyk, je povinné zabezpečiť používanie maďarského jazyka (v strede), ako vyzerá mestský erb (vpravo hore), ako sa zmenil pomer slovenského a maďarského obyvateľstva za posledných sto rokov (vpravo dole), a akými zmenami prešiel názvov mesta od prvej písomnej zmienky (1037) (tento údaj nie je na obrázku nižšie z dôvodov rozsahu priestoru). Toto rozhranie síce nie je súčasťou oficiálnej webovej stránky mesta, no podľa nášho názoru ho možno právom považovať za výsek komárňanskej jazykovej krajiny, keďže obsahuje kombináciu dôležitých textových a obrazových informácií o sídle. Prečo by sa webová stránka mala považovať za súčasť jazykového prostredia? Na jednej strane preto, že môže rozšíriť systém výskumných kritérií a na druhej strane preto, že virtuálna prítomnosť je neoddeliteľnou súčasťou každodenného života dnešných ľudí (por. Tóth E. 2018: 53).

Obr. č. 6: Mimojazykové súvislosti Komárna

V súvislosti s jazykovou krajinou slovenského a maďarského Komárna musíme objasniť, aké varianty názvov sa používajú v prípade jednotlivých miest v maďarskom jazyku, a tiež ktoré z nich sú oficiálne a ktoré nie. Ako sme to už vyššie naznačili, oficiálny názov *Komárom* môže označiť mesto v Maďarsku, ako aj slovenské mesto s obyvateľmi väčšinou maďarskej národnosti, pričom v tom druhom prípade sa vo verejnej správe používa slovenský názov *Komárno*. Pokiaľ obidva maďarské názvy sú úplne rovnaké (*Komárom*), v živom jazyku (na oboch stranách hranice) ich odlišujeme pomocou rôznych predpôň a atribútov: *Révkomárom* [prievozný], *Szlovák Komárom* [slovenský], *Észak-Komárom* [severný] a *Öreg-Komárom* [starý] referujú na slovenské mesto Komárno, kým varianty *Magyar Komárom* [maďarský] a *Dél-Komárom* [južný] označujú mesto v Maďarsku. Názov *Túl-Komárom* [spoza] sa vzťahuje na obe mestá v závislosti od toho, v ktorom štáte sa hovoriaci práve nachádza (por. Bauko 2018: 63). Táto homonymia názvu rozdeleného mesta môže mýliť turistov, zatiaľ čo miestni obyvatelia si môžu spresniť a vysvetliť lokalizáciu rôznymi atribútmi.

Obr. č. 7: Z mesta Komárom do mesta Komárom

V súvislosti s tabuľou s maďarským názvom slovenského mesta Komárom musíme spomenúť, že sa stala podobnou pôvodnej štátnej značke len nedávno (v dôsledku zmien 19/2018 pôvodnej vyhlášky Ministerstva vnútra SR z 9/2009⁵). Teraz je maďarský názov Komárna zarámovaný modrou farbou, kým slovenský názov mesta je zarámovaný čiernou. Farba pozadia a písmen, ako aj veľkosť písmen, sú však totožné. Predtým sa používala oveľa menšia tabuľa modrej farby s bielymi písmenami na označenie maďarského názvu usadlosti. J. Bauko píše o mestách *Komárom* a *Komárno* vo svojej nedávno publikovanej knihe nasledovne: „Ak oficiálny názov obce je v homonymnom vzťahu s názvom druhej obce, musíme ich rozlíšiť pomocou ďalších zložiek“ (Bauko 2019a: 147, preklad autorov). Avšak ak si pozrieme kategorizáciu vlastných mien na základe lexikologických významových vzťahov podľa M. Hajdú (2003: 94), vidíme, že v tomto prípade by bolo vhodnejšie hovoriť o jave polydenotátov, ako to robí aj Hajdú v prípade *Ameriky* (kontinent alebo štát) a *Uralu* (pohorie alebo rieka). Táto kategorizácia

⁵ Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 9/2009 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov 19/2018 účinný od 01.02.2018. <https://zakony.judikaty.info/predpis/vyhlasaka-19/2018>

by bola vhodná aj v prípade dvoch názvov mesta, kde došlo k preneseniu mena na základe kontaktu. Keďže slovenský a maďarský názov mesta sú z formálneho hľadiska veľmi podobné, musíme spomenúť i ďalší lexikologický významový vzťah, a to vzťah medzi ich tvarovými variantmi. Hoci obidva názvy patria k rôznym jazykovým systémom, môžeme ich považovať za vzájomné varianty, keďže občania Slovenska s maďarskou národnosťou (a často aj občania Maďarska) ich používajú na pomenovanie toho istého mesta. Treba však poukázať aj na to, že hoci nepoznáme motiváciu, prečo dostalo mesto takýto názov v slovenčine, môžeme túto otázku skúmať z významového hľadiska, keďže slovenský názov zahŕňa všeobecné podstatné meno *komár*. Tento proces potvrdzuje aj fakt, že mestská časť Komárna s maďarským názvom *Gadóc* ukrýva v slovenskom názve *Hadovce* všeobecné podstatné meno *had*. Maďarské názvy mestských častí na tabuliach označujúcich hranice oblasti dlho nemohli byť prítomné, lebo príslušné nariadenie neupravovalo podmienky ich použitia, ale od augusta 2022 už môžu byť uvedené podľa predpisov.⁶

Obr. č. 8: Jedno- a dvojazyčné tabule mestských častí Hadovce a Nová Stráž

⁶ LP/2022/420 Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 15 % obyvateľstva (<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2022/420>)

Mali by sme spomenúť aj sémantické vzťahy oficiálneho slovenského názvu mesta Komárno. Mesto Komárno existuje na Slovensku, je to však aj obec v Českej republike a časť obce Čachtice. Tieto útvary však nemajú nič spoločné (okrem predpokladanej motivácie pri výbere názvu), preto v tomto prípade naozaj môžeme hovoriť o homonymii. Situáciu ďalej komplikuje fakt, že obec s názvom *Komarno* sa nachádza aj v Poľsku a na Ukrajine, ich názvy sú tiež vo vzájomnom homonymnom vzťahu. Hoci *Komarno* je tvarovo veľmi podobné názvu v slovenskej a českej verzii, nepovažujeme ho za tvarovú variantu, pretože tieto názvy sa nevzťahujú na vzájomne súvisiace denotáty. Kategorizácia Mihálya Hajdúa však uvádza aj ďalšiu kategóriu, do ktorej môžeme zaradiť varianty názvov *Komárno* – *Komarno*, a to je skupina vlastných mien so sémantickou odlišnosťou. Do tohto sémantického vzťahu sa zaraďujú také názvy, ktoré sú spojené etymologicky (slovo *komar* v poľskom a ukrajinskom jazyku totiž tiež znamená hmyz, podobne ako *komár* v češtine a slovenčine), ale sa nevzťahujú na ten istý denotát (por. Istók–Lőrincz–Tóth 2021). Systém M. Hajdúa uvedieme aj v tabuľkovej forme (pojmy uvedené v tabuľke a vzorový materiál pochádzajú tiež od M. Hajdúa, ale v citovanej práci sa tabuľka v tejto podobe nevyskytuje):

VÝZNAM → TVAR ↓	monodenotát	Polidenotát	Heterodenotát
Mononymia	monosémia: <i>Namibia Olt</i>	polysémia: <i>Ural, Amerika,</i> <i>Tomáš Kiss</i> (otec a syn)	homonymia: <i>Galícia, Bihar</i>
Polynymia	varianty: <i>Danzig/Gdańsk;</i> <i>Bucarest/Bukarest</i>	štepenie významu: <i>Gallipoli, Gelibolu</i>	separácia významu: <i>Ecséd, Ecseg, Öcsöd</i>
Heteronymia	synonymia: <i>Bratislava/</i> <i>Pressburg</i>	sémantické pole: <i>Kartágo, Tunis</i>	bez súvislostí: <i>Ferihegy,</i> <i>Monfalcone</i>

Tab. č. 2: *Onomastické vydeľovanie významov (Hajdú 2003: 94)*

2.2 Jedno- a viacjazyčnosť Komárna v synchrónii

Ako prvý predložíme obrazový materiál, ktorý predstavuje niektoré jednojazyčné detaily jazykovej krajiny slovenského mesta. Keďže len o niečo viac ako polovica obyvateľov mesta je maďarská, stretávame sa s mnohými tabuľami a tabuľami, na ktorých je výlučne slovenský jazyk. 56 % skúmaných chrématoným jazykovej krajiny centra Komárna obsahuje aspoň jeden slovenský prvok. Slovenčina dosiahla 13 % bez prítomnosti maďarčiny. Najčastejšie sa vyskytujú čisto slovenské názvy v prípade bánk, poisťovní a iných podnikov, ktoré sú na Slovensku reťazcami, napr. *VINOTÉKA MATYŠÁK*, a nechcú sa prispôbovať regionálnym zvykom používania dvoch jazykov, neberú ohľad na zákazníka maďarskej národnosti na úrovni vizualizovanej zdvorilosti.

Obr. č. 9: Jednojazyčné slovenské nápisy

Nie je možné považovať za slovenské názvy prevádzok ako napr.: *Gimex Comorra*, *KAJOT INTACTO*, *minit*, *Misstic*, *O2*, *Orange*, *PadThai* či *RESERVED*. Tie fungujú ako obchodné značky, preto v ich prípade štátny jazyk nie je povinným prvkom. V súvislosti s jednojazyčnými tabuľami stojí za zmienku, že v meste sa umiestňuje čoraz viac tabuľ, ktoré obsahujú len medzinárodné (najčastejšie anglické) pomenovania. 17 percentné zastúpenie anglicizmov je menšie ako sme očakávali. Dôvodom môže byť jazyková ekonómia (popri maďarčine a slovenčine

sa málokedy vyskytuje angličtina ako ekvivalent) a fakt, že internacionalizmy (vlastne globalizmy typu *ELECTRO DISCONT*), oddeľujeme od anglicizmov, čiže sme zohľadňovali ozajstné anglické slová v kombinácii so slovenčinou (napr. *Mr. Prints s.r.o.* výroba reklamy) a výlučne anglické názvy, napr.: *ALL ABOUT / wine / beer / coffee, Bags&more, CLUB LAS VEGAS, City Sport, FOOD COMPANY, Mr. JEANS, MISS FASHION, We Women, MIRACLE, GREEN COFFEE, VIKING PUB*. Tieto príklady stoja bez akéhokoľvek ekvivalentu v štátnom jazyku, porušení jazykového zákona sa majitelia vyhnú pomocou toho, že ide o obchodné značky. Je však diskutabilné, či sú tieto jednorazovo sa vyskytujúce anglicizmy naozaj obchodnými značkami, akými sú v skutočnosti *O2, BILLA, LIDL*. 5 % pomenovaní je možné viazať na globalizmy (bez vyššie uvedených anglicizmov), medzinárodné vandrujúce slová, akými sú napr.: *LUX, CAFÉ, Fortuna, Amarilis, Onyx*.

Obr. č. 10: Jednojazyčné anglické nápisy, resp. internacionalizmy

V zozbieranom obrazovom materiáli nie je veľa jednojazyčných maďarských znakov a nápisov, čo jasne ukazuje, že nejde o typické prvky jazykovej krajiny mesta. Výlučné používanie maďarčiny sme zistili na troch miestach: *ZICHY-pont, Luczabót / Népművészeti ajándékbolt* a nápis *Bethlen Gábor Alap*, pri

ktorom figuruje menšie firemné označenie *Felvidék s.r.o.* Zaujímavosťou nižšie uvedeného jednojazyčného maďarského nápisu je, že inzeruje poskytovateľa služieb v Maďarsku:

Obr. č. 11: Monolingválny maďarský prvok jazykovej krajiny

Po jednojazyčných nápisoch nasledujú dvojazyčné, všetky vystupujú v slovensko-maďarskom kontexte. V rámci tejto skupiny nápisov možno rozlíšiť tri podtypy. Do prvej skupiny patria znaky, v ktorých slovenský jazyk dominuje aj vizuálne, keďže sa objavuje nad maďarským jazykom (tento typ je najfrekvencovanejší):

Obr. č. 12: Slovenský text nad maďarským I.

Väčšie obchodné domy sa snažia maďarských zákazníkov osloviť aj vizuálne, preto sa na ich bilbordoch (zvonku aj zvnútra) objavujú spoločne slovenské a maďarské nápisy:

Obr. č. 13: Slovenský text nad maďarským II.

Tento postup však nie je bežný, keďže viaceré obchodné centrá majú len jednojazyčné slovenské nápisy.

Do druhej skupiny patria nápisy, v ktorých stále dominuje slovenčina, avšak maďarčina sa s ňou objavuje na rovnakej úrovni, v akomsi priradovacom vzťahu:

Obr. č.14: Slovenský a maďarský text vedľa seba

Do tretej skupiny patrí relatívne malý počet nápisov, na ktorých maďarčina predchádza slovenčine:

Obr. č. 15: *Maďarský text pred slovenským*

Môžeme sa stretnúť aj s riešeniami, v ktorých sa vizuálna podriadenosť a nadradenosť objavujú spoločne. Jasne to ukazuje niekoľko vedľa seba umiestnených reklamných tabúľ tej istej spoločnosti (nad a pod obrázkom):

Obr. č.16: *Miešané poradie jazykov*

Ak sa pozrieme na väčší výsek jazykovej krajiny, je samozrejme stále najtypickejšie zmiešané usporiadanie v tom zmysle, že usporiadanie slovenského a maďarského jazyka na znakoch a nápisoch vo vzájomnom okolí je rozdielne:

Obr. č. 17: *Výsek jazykovej krajiny*

Na obrázku vyššie je vývesný štít zhotoviteľa rekonštrukcie v slovenskom jazyku, výstražné značky nebezpečenstva sú zobrazené vedľa seba v slovenskom a maďarskom jazyku, v prípade značky ulice a značky múzea (vpravo hore na obrázku). Primárnym jazykom je slovenský jazyk, nápisy *Helios Fotoklub* (nad znakom zhotoviteľa v strede) sú v maďarskom a slovenskom jazyku pod sebou, *Zichyho bod* (na pravom okraji obrázku) je označený jednojazyčnou maďarčinou a na jej dverách si môžete prečítať krátky popis jej činnosti v angličtine, ako aj v maďarčine a slovenčine. V meste nájdete aj množstvo viacjazyčných nápisov, na ktorých je maďarčina zvyčajne na druhom mieste pred nemčinou a/alebo angličtinou:

Obr. č. 18: *Viacjazyčné nápisy I.*

Keďže židovská komunita bola v meste vždy silná, nájdeme tu aj niekoľko viacjazyčných tabúl so slovenskými, maďarskými, anglickými a hebrejskými nápismi:

Obr. č. 19: *Viacjazyčné nápisy II.*

Nápisy v hebrejčine nájdete nielen na stenách bývalej a súčasnej synagógy, ale aj na bývalom židovskom cintoríne. Jeden z trendov lingvistického krajinného výskumu považuje za dôležitú čiastkovú problematiku aj skúmanie cintorínskych nápisov (porov. napr. Bodó 2018), čo je z hľadiska tejto práce pozoruhodné, keďže v meste existujú katolícke, reformované, luteránske a židovské cintoríny:

Obr. č. 20: *Jazyková krajina cintorínov*

V súvislosti s cintorínmi musíme hovoriť aj o diachrónnych aspektoch jazykovej krajiny, (o ktorých sa bude podrobnejšie diskutovať neskôr), pretože v týchto priestoroch je možné sledovať postupnosť rôznych časových rovin. V niektorých prípadoch sa z nápisov a foriem náhrobných kameňov dá posúdiť napr. aj to, aké bolo náboženstvo alebo národnosť zosnulého (por. Istók 2022). V tejto súvislosti stoja za diskusiu aj nápisy cirkevných budov, nakoľko sú tiež neoddeliteľnou súčasťou diachrónnej (a samozrejme aj synchrónnej) jazykovej krajiny mesta, a aj preto, lebo na nich sa často objavuje aj latinčina, ako dominantný jazyk.

Obr. č. 21: Cirkevné nápisy

Nápisy kostolov a kaplniek sú zaujímavé aj tým, že v ich dvojjazyčnosti možno sledovať vzťah maďarčiny a latinčiny, nie slovenčiny a maďarčiny. V prípade katolíckych sakrálnych stavieb je prirodzene typickejšia jednojazyčná latinčina, kým u reformovaných sa objavujú jednojazyčné maďarské nápisy. Ako sme už spomenuli, výskyt rôznych foriem možno skúmať aj v jazykovej krajine. Daný jav možno pri použití vizuálneho jazyka realizovať dvoma spôsobmi. Na jednej strane sa používa niekoľko variácií daného (jednojazyčného alebo dvojjazyčného) typu označenia, ktoré môžu byť dokonca podobnými reklamnými označeniami tej istej spoločnosti:

Obr. č. 22: Variácie upozorňovaní

Na druhej strane tak, že v textoch titulkov sú tvarové varianty na lexikálnej rovine:

Obr. č. 23: Formálna variativita nápisov

Substantívum *parkett* v chrématonyme sa formálne podobá na maď. *parketta* aj slk. *parkety* (sg. *parketa*). Maďarská lexikografia registruje dve formálne varianty: *parkett* a *parketta* s významovým rozdielom, pričom prvý je javisko, druhý značí drevenú podlahu – naznačuje to štepenie významu v synchrónnej dynamike oboch jazykov (pozri KSSJ heslo *parket* / *parketa*).⁷

Majiteľ obchodu mal na mysli predovšetkým maď. variant *parkett* (vs. *parketta*), avšak vhodný na ďalší výskum, či používajú hovoriaci regionálneho variantu maďarčiny na Slovensku pod vplyvom slovenčiny krátke tvary *parket*, resp. *parketa*, lebo ak áno, je ich možné považovať za variant slova *parkett*.

Keďže Komárno je univerzitným mestom, oplatí sa zohľadňovať smer výskum jazykovej krajiny vzťahujúci sa na školy (*schoolscape*), veď „označuje špecifický priestor vizuálneho používania jazyka a súbor všetkých jazykových prejavov, ktoré súžia komunikačným účelom daného priestoru“ (Tódor 2014: 41, por. Dagenais–Moore–Sabatier–Lamarre–François 2009). Podľa Browna (2012: 282) je výskum týchto javov dôležitý, lebo každá škola je špecifickým miestom prejavu oficiálnych jazykových ideológií. Pre jazykovú krajinu Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho je charakteristická dvojjazyčnosť s tým, že pomer slovenských a maďarských nápisov môže byť rôzny: 1. slovenský text umiestnený nad maďarský, 2. texty v dvoch jazykoch sa nachádzajú vedľa seba (v tomto prípade je slovenský text primárny, keďže je vľavo), 3. maďarský nápis je hore:

Obr. č. 24: Dvojjazyčnosť budovy PF UJS

⁷ W2 = <https://slovník.juls.savba.sk/?d=kssj4>

Webová stránka zohráva veľmi dôležitú úlohu v živote každej vzdelávacej inštitúcie, pretože obsahuje všetky informácie, ktoré môžu byť dôležité pre zamestnancov, okolitý svet, súčasných a budúcich študentov (napr. ocenenia lektorov, účasť na konferenciách, kvalifikácia vzdelávacej inštitúcie, termín podania prihlášok, začiatok a koniec obdobia skúšok a pod.), takže nie je jedno, nakoľko upúta pozornosť, nakoľko je transparentný, ako ľahko či komplikovane záujemca nájde informácie, ktoré hľadá atď. Podľa niektorých výskumníkov by sa s prvkom virtuálnej jazykovej krajiny malo zaobchádzať samostatne a je vhodné ho nazvať cyberspace (por. Ivkovic 2007, Ivkovic–Lotherington 2009). Stránka UJS je tiež dôsledne dvojazyčná, to znamená, že všetky informácie, ktoré sa objavujú v slovenskom alebo maďarskom jazyku, musia byť s povinnou platnosťou aj v inom jazyku a navyše najdôležitejšie informácie o univerzite nájdete aj v anglickom jazyku na rozhranie (obrázky slovenských a maďarských webových stránok sú zobrazené oddelene):

Obr. č. 25: Maďarská verzia webovej stránky UJS

Vyššie uvedený obrázok ukazuje, že štruktúra webu je vhodná, a preto je prehľadná, čo výrazne uľahčuje orientáciu a administráciu: v strede je zobrazený aktuálny informačný kanál, ale univerzitný informačný systém, knižnica, atď. sú ľahko dostupné z úvodnej stránky, ako aj rozhranie na podávanie elektronických prihlášok a navyše webovú stránku každej fakulty je možné otvoriť jedným kliknutím:

Obr. č. 26: Slovenská verzia webovej stránky UJS

Jazykové problémy sa objavujú aj v používaní vizuálneho jazyka v meste. Jazykový problém je udalosť súvisiaca s jazykom, ktorá sa „vyskytuje počas alebo v súvislosti s (písanou alebo hovorenou) verbálnou komunikáciou, spôsobuje nepohodlie hovoriacemu a/alebo poslucháčovi (emocionálny aspekt), spôsobuje narušenie, zmätok, ťažkosti, prekážku v komunikácii, alebo v extrémnych prípadoch dokonca marí komunikáciu v dotknutom jazyku alebo jazykovom variante (komunikačný aspekt), núti hovoriaceho používať lingvistické alebo paralingvistické nástroje, ktoré nemienil použiť (jazykový aspekt), a môže prinútiť percipienta ich použiť, uplatňujú sa také stratégie dekódovania, ktorých použitie nebolo pôvodným zámerom (psycholingvistický aspekt)“ (Lanstyák 2010b: 27). Takéto problémy jazykovej krajiny možno realizovať niekoľkými spôsobmi. V prvom nami prezentovanom prípade bol jazykový problém spôsobený jazykovou neistotou osoby (osôb), ktorá vytvorila značky s názvom ulice:

Obr. č. 27: Trojaké slovenské pomenovanie ul. Eötvösa

Je jasne vidieť, že slovenský názov tej istej ulice sa vyskytuje v troch podobách a keďže ide o oficiálnu verziu, jeho používanie spôsobuje (môže) spôsobovať problémy, napr. pri zadávaní adresy.

Ďalším typom jazykových problémov sú prípady, v ktorých menšej alebo väčšej skupine používateľov jazyka chýbajú maďarské názvy (a môžu im tiež dať hlas):

Obr. č. 28: Chýbajúci maďarský nápis

Nápis na soche zobrazený na obrázkoch vyššie má dobrodružnú históriu: je zjavné, že na jej podstavci boli dva maďarské nápisy v rôznych typoch písma, dnes je však jednojazyčný. Dôvodom je, že maďarský nápis bol najprv umiestnený bez vedomia zriaďajúcej organizácie, potom bol odstránený, a napokon bol so súhlasom a účasťou organizácie oficiálne uvedený, ale tvorca sochy to vetoval o pár mesiacov neskôr s odôvodnením, že by to narušilo jednotu kompozície. Dole v strede obrázku vidíte nápis Centra pedagogicko-psychologickej poradne a prevencie v Komárne, ktorého zaujímavosť spočíva v tom, že nálepka, podľa ktorej chýba maďarský nápis, je

dvojazyčná, takže aj väčšinoví hovoriaci zistia príčinu problému. Na pravej strane obrázku je viditeľná turistická informačná tabuľa, ktorej úlohou by bolo pomôcť turistom navštevujúcim danú osadu zorientovať sa, keďže je však jednojazyčná (namiesto trojjazyčnej alebo štvorjazyčnej), poskytuje vlastne len využiteľné informácie pre domácich turistov.

Vyššie sme spomenuli, že v jazykovej krajine sa objavujú aj problémy súvisiace s pravopisom (medzi nimi sa v tejto práci zameriame výlučne na tie, ktoré súvisia s maďarským jazykom), ktoré možno z istého hľadiska tiež zaradiť medzi jazykové problémy. Vo väčšine prípadov spôsobuje problémy kombinácia a samostatný pravopis, ako aj nárečová výslovnosť. Samozrejme, môžeme sa v tejto otázke vrátiť aj k variantom formy, keďže často správne a nesprávne napísané formy sa objavujú aj v používaní vizuálneho jazyka (samozrejme nie v rámci toho istého titulu):

Obr. č. 29: Pravopisné chyby v jazykovej krajine

Na obrázku vyššie je vidno, že sú nesprávne napísané maď. slová *nyitva tartás* ‚otváracie hodiny‘, *pénztárok* ‚pokladne‘, *római katolikus* ‚rímskokatolícke‘, *fürdőszoba kellékek* ‚kúpeľňové doplnky‘ a *rollók* ‚žalúzie‘. Okrem toho treba spomenúť, že adekvátny maďarský preklad slovenských úradných hodín by nebol *hivatalos órák*, ale *hivatali órák*, resp. *félfogadási idő* (nehovoriac o tom, že dané lexikálne štruktúry sa v oboch jazykoch objavujú s veľkým začiatočným písmenom spolu s názvami dní).

2.3 Viacjazyčnosť Komárna v diachróni

Výskum diachronických aspektov jazykovej krajiny je však problematický aj z viacerých dôvodov, a preto ťažko nájdeme aj odbornú literatúru, ktorá by uprednostňovala takýto prístup. V prvom rade preto, lebo ak aj nájdeme starú fotodokumentáciu súvisiacu s daným osídlením, iba na niektorých fotkách sú nápisy, ktoré navyše nie sú vo všetkých prípadoch čitateľné. V druhom rade, ak sa na obrázku nachádza viacero nápisov súčasne, je tiež ťažké určiť, ktorý stav je „nový“ a ktorý je „starý“. Okrem toho je zložité skúmať aj motiváciu voľby jazyka/jazykov. Nakoniec sú prípady, keď na obrázkoch nájdeme staré nápisy, ale budova, na ktorej boli umiestnené, je už zbúraná, a preto nevieme porovnať bývalý a aktuálny stav. Existujú však aj ideálne prípady, keď okrem nápisov všetko iné je nemenné, a tak dokumentácia zmien jazykovej krajiny je bez prekážok. Ideálne prípady sú Zichyho palác (používame pôvodnú historickú formu) a Podunajské múzeum, ktoré sú charakteristickými budovami Komárna, v priebehu času sa takmer nezmenili, a to sa vzťahuje aj na ich funkciu. Nápisy sú vo všetkých prípadoch slovensko-maďarské, ale na soche Svätej Trojice sa objavuje aj latinský text:

Obr. č. 30: Zmena nápisov pešej zóny v Komárne

V zbierke Zoltána Melečkyho *Komárňanský fotoalbum* (W3) sa nachádza veľké množstvo starých fotografií usporiadaných podľa tematických celkov súvisiacich s mestom, ktoré možno použiť na chronologický obraz a na porovnanie stavu bývalej a súčasnej jazykovej krajiny:

Obr. č. 31: Dvojazyčné nápisy na ul. Rákóczi
Zdroj: Melečky Zoltán – *Komáromi Fotóalbum* (W3)

Obrázok nižšie ilustruje, ako možno zachytiť zmeny vo vizuálnom používaní jazyka:

Obr. č. 32: *Pešia zóna dávnejšie a dnes*

Zdroj: *Melečky Zoltán – Komáromi Fotóalbum (W3)*

V hornej časti obrázku je jasne vidieť, že nápisy na fasádach obchodov a reštaurácií boli kedysi rovnaké ako dnes, ale ich jazyk sa v priebehu sto rokov úplne zmenil: kým v roku 1915 v meste sa našli takmer len jednojazyčné maďarské nápisy, dnes sú typické (hoci ich pre clonenie stromov nevidno) slovensko-maďarské a jednojazyčné slovenské nápisy.

Samozrejme, na obrazovom materiáli je možné sledovať aj statickosť. *Menház*, v ktorom je aj súčasná synagóga, sa od svojho postavenia v roku 1895 takmer nezmenil (napriek renovácii) a na jeho fasáde je stále možné čítať jednojazyčný maďarský nápis:

Obr. č. 33: *Menház v rôznych podobách*

Zdroj: *Melečky Zoltán – Komáromi Fotóalbum (W3)*

S jazykovými problémami sa stretávame aj vo vzťahu k diachrónnym aspektom jazykovej krajiny. V publikácii *A hely nevei, a nyelv helyei. Jelek a térben 4.* (Názvy miesta, miesta jazyka) v maďarskom, slovenskom, anglickom a francúzskom jazyku (ktorá sa zaoberá právami menšín na Slovensku v rokoch 1918 až 2012) bolo zhromaždených niekoľko obrázkov súvisiacich s Komáromom, ktoré ukazujú, ako sa používa maďarský jazyk a aké sú neistoty pri používaní správneho jazyka vlastných mien. Nižšie uvedené oznámenie z roku 1920 hovorí o tom, že jednojazyčné maďarské nápisy musia byť nahradené dvojjazyčnými nápismi, v ktorých je primárnym jazykom slovenský jazyk. Na texte je zaujímavé aj to, že sa v ňom vyskytuje iba slovenský názov mesta Komárno:

Obr. č. 34: *Vládne nariadenie z r. 1920*

Zdroj: Horony–Orosz–Szalay 2012: 19

V učebnici zemepisu vydanom v r. 1928 pre maďarské školy na Slovensku⁸ je možné sledovať chaotické používanie zemepisných názvov, čo mohlo spôsobiť problémy učiteľom aj žiakom. Niektoré lokality sú uvdené iba v slovenčine (*Bratislava, Šamorín, Parkaň*), iné dvojjazyčne (*Dunajská Streda/Dunaszerdahely, Nové Zámky/Érsekújvár, Ógyalla/Stará Ďala*) Komárom sa vyskytuje najprv len po maďarsky, neskôr iba po slovensky: *Komárno*. Z textu je jasné, že bol napísaný pre maďarskú menšinu, lebo Komárno sa spomína ako mesto spisovateľa Jókaiho. Hoci od vydania predmetnej knihy ubehlo už pekných pár desaťročí, žiaľ, musíme konštatovať, že používanie mien v zemepisných knihách pre maďarské školy na Slovensku je často stále také isté chaotické:

⁸ Viac informácií o okolnostiach, za ktorých by sa učebnice mali považovať súčasťou jazykovej krajiny pozri Lőrincz 2020d.

nép hálásan emelt neki szép síremléket. Bratislavától délkeletre a Duna mentén széles és termékeny síkság terül el. Legnagyobb részét a Csallóköz (Žitný ostrov) alkotja, melyet a Duna két ága Bratislavától Komáromig alkot. A sziget közepén vasútvonal vezet, mely mellett **Šamorín** és **Dunajská Streda** (Dunaszerdahely), végén pedig **Komárno** fekszik. (20,000 l.) Utóbbi régebbi időben erődítmény volt, most kikötő. Itt született *Jókai Mór* regényíró. A Csallóköz mentén Bratislavából vasútvonal vezet Magyarországra, **Nové Zámky** (Érsékújváron) át (20,000 l.), mely a török háborúk idején vár volt, most élénk mezőgazdasági város. Azután **Parkaň** következik, ahol a vonat a határon át Budapest felé halad. Nové Zámkytól délre fekszik **Ógyalla** (Stará Ľala), csillagvizsgálóval és állami meteorológiai intézettel, az időjárás megfigyelésére.

Obr. č. 35: *Učebnica zemepisu z r. 1928*

Zdroj: Horony–Orosz–Szalay 2012: 19

Aj v diachrónií možno sledovať jav, keď napr. nápisy na budove sa neobjavujú len v jednom jazyku, ale nemožno to v žiadnom prípade považovať za dvojjazyčnú situáciu: kým na strane Dôstojníckeho pavilónu je tabuľa v maďarčine označujúca *Klapka György tér* ešte pozostatkom z predprevratových čias, jednojazyčné slovenské nápisy označujúce kasárne a telovýchovný klub sú už produktom nového štátneho útvaru:

Obr. č. 36: *Slovenské a maďarské nápisy Dôstojníckeho pavilónu*

Zdroj: Horony–Orosz–Szalay 2012: 56

Chýbajúca ucelenosť fotodokumentácie nám neumožňuje znázornenie každej fázy vývinu jazykovej situácie (maďarská, prípadne maďarsko-nemecká pred r. 1920, čiastočne dvojjazyčná, čechoslovakizujúca fáza medzi r. 1918 a 1938, návrat k maďarčine 1938 – 1945, slovenská jednojazyčnosť po 2. svetovej vojne, dvojjazyčnosť od roku 2000), hoci ich následnosť by ilustrovala mimojazykové politické udalosti ovplyvňujúce jazykovú krajinu.

Treba si však uvedomiť aj to, že aj keď sú dostupné staré fotografie, ich objektívne vyhodnotenie je v mnohých prípadoch takmer nemožné. Na obrázku nižšie je isté len to, že na rohu budovy radnice je vidieť maďarský a slovensko-maďarský nápis, ale obrázok nepomôže rozhodnúť, či bol dvojjazyčný nápis pod jednojazyčným, alebo ho prekryval, alebo sa teraz odstraňuje dvojjazyčný názov ulice a obnovuje sa pôvodný maďarský. Prvú možnosť možno samozrejme z logických dôvodov vylúčiť, ale nevieme sa rozhodnúť medzi druhou a tretou možnosťou, aj keď poznáme dátum vytvorenia obrazu v roku 1938:

Obr. č. 37: Názvy ulíc v r. 1938

Zdroj: Melečky Zoltán – Komáromi Fotóalbum (W3)

2.4 Jazyková krajina mesta Komárom v synchrónii a diachrónii

Hoci značná časť nápisov v meste Komárom (v Maďarsku) je jednojazyčná v maďarskom jazyku, v uplynulých rokoch sa v nich objavili anglické, slovenské aj kórejské prvky. Anglické nápisy nájdeme hlavne v názvoch obchodov (napr. *Penny Market*; *Sport Company*; *City Time óraszalon* ‚predaj hodínok‘), v názvoch značiek (napr. *Heavy Tools*; *Converse*; *ShieldUP*) a jedno- či viacslovných kľúčových slov alebo referenčných slov (napr. *Nyitva* / *Open* ‚otvorené‘; *Sale* ‚predaj‘; *Welcome* ‚vitajte‘).

Obr. č. 38: Anglické názvy obchodov a značiek

Na uliciach blízko Alžbetinho mostu na maďarskej strane slovensko-maďarskej hranice (napr. Igmándi út, Rákóczi Ferenc rakpart, Bajcsi-Zsilinszky út) nájdeme veľa nápisov, ktoré obsahujú slovenské prvky (napr. *Gelato Italiano* – *Fagyfalt* / *Zmrzlina*; *Szélvédő javítás* / *Oprava čelného skla*; *Záložňa* / *Zálogház*), kým vo vzdialenejších oblastiach sú čoraz zriedkavejšie. Počas najnovších terénnych prác (júl – august 2021) sme našli len jednu jednojazyčnú tabuľu so slovenským nápisom: *Advokátske služby v slovenskom jazyku, vymáhanie pohľadávok, zakladanie firiem, zmena v OR, zabezpečenie sídla* (Obr. č. 39).

Obr. č. 39: Jednojazyčná tabuľa so slovenským nápisom v Komárome

Väčšinu troj- či štvorjazyčných nápisov nájdeme tiež na uliciach v blízkosti štátnej hranice. Návštevníkov, ktorí prichádzajú zo Slovenska, privítajú tabule s anglickým nápisom *Family Friendly Hungary* ‚Maďarsko priateľské k rodine‘ a trojjazyčným nápisom *Welcome! / Vitajte! / Üdvözljük!*. Cestujúci vlakom sa môžu tešiť na trojjazyčné privítanie *Üdvözljük kedves utasainkat! / Vitáme našich cestujucich!* (sic.) / *Wir begrüßen unsere Fahrgäste!* (sic) (Obr. č. 40).

Obr. č. 40: Viacjazyčné privítanie v Komárome

Niektoré nápisy informačnej kancelárie, zmenárne a vydavateľstva v blízkosti hranice sú tiež viacjazyčné. Nápisy informačnej kancelárie sú uvedené v maďarskom, nemeckom a anglickom jazyku (v tomto poradí), slovenské nápisy však chýbajú. Na hornej časti tabule firmy Euro-Fillér Kft. sa nachádza nápis v maďarskom a slovenskom jazyku (vodorovne), pod tým nájdeme nemecký a anglický nápis (zvisle): *Pénzváltás / Zmenáreň / Geldwechsel / Exchange*. Na dverách vydavateľstva Komáromi Nyomda és Kiadó Kft. nájdeme nápis v štyroch jazykoch (v maďarskom, v nemeckom, v anglickom a v slovenskom jazyku): *Kérem, csengessen! / Bitte, klingeln! / Please, ring the bell! / Prosím, zvoňte!* V uvedených troch prípadoch nápis v nemeckom jazyku je pred anglickou verzou, pravdepodobne kvôli značnému počtu nemeckých turistov v meste (Obr. č. 41).

Obr. č. 41: Viacjazyčné nápisy v blízkosti hranice

Vznik kórejských nápisov v Komárome vysvetľuje najmä skutočnosť, že továreň na batérie v blízkosti mesta zamestnáva čoraz viac zahraničných pracovníkov z Južnej Kórey. Väčšina takýchto nápisov pochádza z oblasti gastronómie (reštaurácie, bufety) (Obr. č. 42).

Obr. č. 42: Kórejské nápisy v meste Komárom

Vzorovým príkladom viacjazyčnosti je päťjazyčný nápis zákazu fajčenia (v maďarskom, anglickom, holandskom, nemeckom a ruskom jazyku), čo nájdeme v skoro každom kúte mesta (Obr. č. 43). Popularitu tohto viacjazyčného plagátu môžeme vysvetliť tým, že sa dá jednoducho stiahnuť z internetu.

Obr. č. 43: Najčastejšie sa vyskytujúci celoštátne štandardizovaný viacjazyčný nápis v meste Komárom

Ďalej budeme skúmať spôsoby, akými sa tvoria slová v obchodných názvoch. V prípade Komárna sme nemohli vykonať prieskum zameraný na túto problematiku, keďže jav nie je typický, ale tu považujeme rozsiahlejšie vysvetlenie za opodstatnené, pretože ide o jednu z charakteristík jazykovej krajiny na maďarskej strane hranice. Slovotvorná, motivačná a pragmatická analýza názvov podnikov, firiem, obchodov, reštaurácií, krčiem atď., sa realizovala v meste Komárom, a opiera sa o maďarskú odbornú literatúru (napr. Lengyel 2000). Prezentovaná vzorka však poukázala na to, že okrem kompozície a derivácie sa čoraz väčšími vyskytujú v maďarskej marketingovej praxi aj ďalšie slovotvorné spôsoby.

Miera výskytu jednotlivých slovotvorných spôsobov môže byť v každom jazyku a období odlišná. Kým v slovenčine je väčšina slov tvorená deriváciou (napr. *študentka*, *herečka*, *susedka*), v maďarčine je zaužívanjšia kompozícia (maďarské ekvivalenty hore uvedených slovenských príkladov: *diák|lány*, *színész|nő*, *szomszéd|asszony*) (pre bližší popis pozri Furdík 1977: 29–39; Misadová 2011: 64–69; Tóth S. J. 2017: 63–68). V miere výskytu iných spôsobov slovotvorby môžu byť ešte väčšie rozdiely: kým angličtina vyslovene uprednostňuje kontamináciu slov (tzv. „portmanteau“, napr. *spoon* ‚lyžica‘ + *fork* ‚vidlička‘ > *spork* ‚lyžicová vidlička‘), zatiaľ čo maďarčina, ktorá sa jej v minulosti vyhýbala, si na ňu postupne začína zvykať (napr. *mókus* ‚veverička‘ + *patkány* ‚potkan‘ > *motkány* ~ šabl’ozubý praveký cicavec zo série animovaných filmov Doba ľadová) a slovenčina ju ledva používa (napr. *demokracia* + *kradnutie* > *demokradnutie*).

Vzory tvorby obchodných názvov obsahujú zašifrovanú správu: nesú informáciu ohľadom postoja komunity voči novým, neobvyklým javom. Napríklad, ak sa v danej obci stretneme iba s pomenovaniami obchodov tvorenými zvyčajnými slovotvornými spôsobmi, t. j. kompozíciou a deriváciou, tak sa za tým s vysokou pravdepodobnosťou skrýva konzervatívna mentalita ľudí. V súťaži spoločností, podnikov, obchodov atď. o zákazníka má rozhodujúcu úlohu marketingová funkcia ich názvov. Slovotvorné spôsoby, ktoré sú viac slangové, priame, hravé, exotické a pod., sú pútavejšie ako kompozícia a derivácia, avšak prílišná snaha „byť odlišný“ môže byť aj kontraproduktívna: frázy tvorené s humorným, kreatívnym úmyslom často pôsobia trápne.

Dve tretiny jazykových prvkov skúmaných Istókom sú výsledkom minimalizovania slovného tvaru: vznikli skracovaním [napr. *Szuper Mosi* < *mosoda* ‚(auto)umyváreň‘], spätným tvorením, kontamináciou [napr. *BóBé Vegyesbolt*

‚obchod so zmiešaným tovarom‘ < *Bóta + Béla* (priezviská použ. v maď. jaz.)] alebo tvorbou akronymov [napr. *AHA Lakástextil* ‚bytový textil‘ < angl. *At Home Art* ‚domáce umenie‘].

Obr. č. 44: Skracovaný obchodný názov ⁹

Ďalšia tretina jazykových príkladov vznikla s cieľom vyvolať komický, kreatívny, hravý efekt úmyselnou deformáciou slov [napr. *Alfa-Vill*, obchod s elektronikou‘ < *Alphaville* (známa nemecká skupina z 80. rokov 20. storočia), por. gr. *alfa* ‚prvý (najlepší)‘, maď. *villany* ‚elektrina‘] alebo multimodálnou slovotvorbou (napr. *Bár-ka Kávézó és Pizzéria* ‚kaviareň a pizzeria‘ < maď. *bárka* ‚koráb‘, por. maď. *bár* ‚bar‘).

⁹ Skrátaná forma (*Kom*) názvu mesta *Komárom* je najčastejšou verbálnou zložkou obchodných názvov v skúmanej lokalite (napr. *Kompress* < *Komárom* + angl. *press* ‚tlač‘; *Komdent* < *Komárom* + angl. *dentist* ‚zubný lekár‘; *Kom-Dog Ebáruház*, obchod s potrebami pre psov (kynologické potreby)‘ < *Komárom* + angl. *dog* ‚pes‘), pričom spĺňa dôležitú funkciu vyjadrovania (lokálnej) identity (o súvislostiach roly vyjadrovania identity v rámci jazykovej krajiny pozri Lőrincz, 2020c; 2020b, s. 185 – 186).

Obr. č. 45: Skracovaný obchodný názov II¹⁰

Na základe prevahy „štandardných“ minimalizačných slovotvorných spôsobov nad „neštandardnými“ (s cieľom vyvolať istý účinok) Istók predpokladá, že obyvateľstvo má relatívne konzervatívny prístup v pomenovaní obchodných jednotiek (t. j. preferencia istoty, na to poukazuje aj častý výskyt časti názvu mesta vo forme *Kom-*). Istók však považuje za pravdepodobné, že aj grafo-, typo- a pikt lexémy (Ortner, 2013) vytvorené multimodálnou slovotvorbou sa môžu stať populárnejšími v blízkej budúcnosti. Z prednášky sme sa dozvedeli, že slovotvorba sa týka predovšetkým tzv. odlišovacieho prvku (Kázmér, 1957) obchodného názvu, základný element lexémy ostáva skoro vždy v pôvodnom tvare.

¹⁰ Skracovanie s následnou deriváciou slova (*mosoda* > *mosi*) a tvorba pikt lexémy (Ortner, 2013), t. j. „obrázkového slova“ (špeciálny rám písmena *S* v slove *Szuper* je symbolom hrdinu Supermana, čo naznačuje „jedinečnosť“ umyvárne).

Obr. č. 46: „Neštandardné“ (multimodálne) slovotvorné metódy¹¹

Diachrónne aspekty jazykovej krajiny KM sa mierne líšia od KN, keďže ich možno pozorovať najmä v synchrónii. Na Igmándi út vedľa kruhového objazdu je 7 značiek, ktoré sú viditeľné aj na starých obrázkoch:

Obr. č. 47: Alžbetin most a železničná stanica

¹¹ Neštandardné“ (multimodálne) slovotvorné metódy (Ortner, 2013: grafo-, typo- a piktolexémy): úmyselná pravopisná chyba ako nástroj vytvárania nových signov (tal. *bosco* ,les‘ > *BOSS-Co*, por. angl. *boss* ,šéf‘, angl. *Co.* < *company* ,spoločnosť‘); vytvorenie kučier z písmen s v maď. slove *ékeszsalon* (,salón krásy‘); tvorba číslíc na základe podobnosti písmen (angl. *Goods Market* > *G100ds Market* ,veľký trh tovarov‘).

Na každej tabuli je okrem obrázkov aj známy rodák mesta alebo osoba spätá s mestom¹², ich život a dielo sú zhrnuté v maďarčine, angličtine a nemčine. Vzhľadom na blízkosť týchto dvoch miest by bolo podľa nášho názoru vhodné zobraziť tieto sumáre aj v slovenčine, a to o to viac, že šesť slávnych osobností má spojenie s druhou stranou hranice, teda s dnešným Komárnom:

Obr. č. 48. Slávni rodáci súčasného Komárna

Ďalšou zaujímavosťou je, keďže časť starých obrazov sa viaže aj k dnešnému KN, objavuje sa na nich aj slovenčina a nemčina. Maďarsko-slovenské dvojazyčné pohľadnice (ktoré sú vlastne štvorjazyčné, vďaka dodatočným nápisom v angličtine a nemčine pre zahraničných turistov), vznikli s najväčšou pravdepodobnosťou v medzivojnovom období, kým tie s maďarsko-nemeckými nápismi (ktoré sú trojjazyčné s prídanie anglického vysvetlenia) sú z čias rakúsko-uhorskej monarchie:

¹² Výskumník stresu J. Selye, hudobní skladatelia F. Lehár a B. Egressy, spisovateľ M. Jókai, primátor G. Alapy, olympijský šampión vo futbale Z. Czibor, generál Gy. Klapka.

Obr. č. 49. Slovenské a nemecké diachrónne nápisy v KM

3 Kvantitatívny výskum jazykovej krajiny miest Komárno a Komárom

3.1 Fókus oblasti výskumu (Igmándi út a Jókaiho ulica)

Kvantitatívny výskum jazykovej krajiny miest Komárom a Komárno sa realizoval na báze fotodokumentácie zo začiatku projektu APVV 18-0115, konkrétne z dvoch ulíc na oboch stranách štátnej hranice (Igmándi út a ul. Jókaiho). Analyzovali sme vonkajšie signy objektov. Preto sme sa rozhodli skúmať uvedené vybrané ulice, lebo ide o frekventované obchodné zóny, teda majú totožný charakter v oboch mestách, čo umožňuje porovnanie. Igmándi út je neoficiálnou hlavnou ulicou KM, kým ul. Jókaiho je predĺžením hlavného námestia KN (Námestie generála Klapku), ich kvantitatívne dáta sú uvedené v tabuľke č. 3.

Skúmaná časť ul. Igmándi sa rozprestiera od hraničného mostu (Erzsébet híd) ku kruhovému objazdu pri soche Turula (križovatka smer Győr – Klapka György út a smer Tatabánya – Mártírok útja). Dĺžka skúmaného úseku je 700 metrov, obojstranne plného aktérov so signmi, najmä obchodov, služieb a gastronómie, výnimku tvorí len úsek nad koľajiskom. Počet objektov je 87, signov 640, počet signov na meter je skoro jedna (0,9), na jeden objekt pripadá 7,4 signov.

Ulica Jókaiho v KN je ohraničená na jednom konci Námestím generála Klapku (Klapka György tér) a ulicou Františkánov (Ferences barátok utca), na druhom konci Námestím Kossutha (Kossuth tér) a ulicou K. Thalyho (Thaly Kálmán utca). Dĺžka je 350 m, tak isto obojstranne s aktérmi obchodov, služieb a gastronómie. Počet objektov je 63, počet signov na meter je o niečo viac ako jeden (1,1), počet signov na jeden objekt je 6,3.

Rozdiel cca 1 sign je daný tým, že v KM je kontakt na osobu v prípade požiaru je uvedený na osobitnej nálepke.

	Dĺžka	Počet objektov	Signy	Dĺžka/Signy	Objekty/Signy
Igmándi út	700 metrov	87	640	0,9 signov/1 m	7,4 signov/obj.
ul. Jókaiho	350 metrov	63	397	1,1 signov/1 m	6,3 signov/obj.

Tab. č. 3: Základné údaje o skúmaných uliciach

Zber dát sa realizoval v r. 2019 – 2020, korpus tvoria vonkajšie nápisy viditeľné na verejných priestranstvách. Zahlmené, neviditeľné, neucelené, zakryté a poškodené signy boli vylúčené zo vzorky. Podobne sme vynechali aj billboardy a to z nasledujúcich dôvodov: 1. rýchlo sa menia, nie sú statickými prvkami jazykovej krajiny; 2. často nemajú relevanciu s daným mestom, poukazujú na iné služby; 3. čiastočne sa prekrývajú; 4. ich spracúvanie by bolo časovo náročné a presahovalo by rámec tejto práce.

3.2 Metódy a otázky výskumu

I. Schulze (2019b: 26) pokladá jazykovú krajinu za priestor takých jednotiek (signov), ktoré sú nositeľmi komunikácie aktérov (napr. obchodník – klient), t. j. komunikácia sa realizuje prostredníctvom signov. Kým niektorí pokladajú sign za ekvivalent nosiča (napr. Gašová 2020: 70)¹³, naše poňatie je funkcionalistické, v súlade s definíciou textu S. Göpferich (1995: 56): „Ein Text ist ein thematisch und/oder funktional orientierter, kohärenter sprachlicher oder sprachlich-figürlicher Komplex, der mit einer bestimmten [...] Kommunikationsabsicht [...] geschaffen wurde, eine erkennbare kommunikative Funktion [...] erfüllt und eine inhaltlich und funktional abgeschlossene Einheit bildet“¹⁴. Na tejto teoretickej báze môžeme pokladať za sign každú jazykovú, obraznú, a jazykovo-obraznú jednotku, ktorá je samostatným celkom z obsahovo-logického aspektu, teda je jasne ohraničiteľná (napr. rámcom, veľkosťou písma, medzerou) od ďalších jednotiek. To znamená, že ekvivalencia signu s nosičom textu nie je evidenciou, hoci ich totožnosť sa vyskytuje často. Jeden nosič môže totiž obsahovať viac signov z praktického dôvodu (napr. sponzorovanie), naopak dva nosiče s textom môžu tvoriť jeden sign, ak tvoria obsahovú jednotu¹⁵. Variačné možnosti sú nasledovné:

¹³ „V predkladanom článku bude ako slovenský ekvivalent pojmu *sign* používaný výraz *nosič*, či spojenie *nosič s nápisom alebo textom (vo verejnom priestore)*, resp. tento pojem bude priamo dávaný do súvisu so spojením *nápis alebo text (vo verejnom priestore)*“ (Gašová 2020: 70).

¹⁴ Text je tematicky a/alebo funkčne orientovaný, súvislý jazykový alebo jazykovo-obrazový komplex, ktorý vznikol [...] s konkrétnym komunikačným zámerom, [...] plní rozpoznateľnú komunikačnú funkciu [...] a tvorí obsahovo-funkčný celok.

¹⁵ Môže sa stať v prípade dvojjazyčného nápisu, ktorého rôzne jazykové mutácie sa nezmestili na jednu okennú tabuľu: sú síce fyzicky oddelené, ale obsahovo patria k sebe. Ide síce o

	Nosič/Sign	Vzor	Príklad (Obr. č. 50)
1.	1 sign na 1 nosiči	$1 \rightarrow 1$	<i>KNIHY MADÁCH KÖNYVEK</i>
2.	viac signov na 1 nosiči	$1 \rightarrow 2$	<i>1454 Bakalár Dobré Pivo / Pizzeria LUX</i>
3.	1 sign na viacerých nosičoch	$2 \rightarrow 1$ ($3 \rightarrow 1$)	<i>TOPÁNKY PRE CELÚ RODINU / CIPŐK AZ EGÉSZ CSA-LÁDNAK</i>

Tab. č. 4: Súvislosť signov k nosičom s príkladmi

Obr. č. 50: Súvislosť signov k nosičom v KN

ojedinelý jav, no počas epidemickej situácie sa to zmenilo, keďže sme sa mohli stretnúť s upozoreniami viackrát (napr. *VSTUP LEN S RÚŠKOM / VÉDŐMASZK HASZNÁLATA KÖTELEZŐ*), ktorého slovenská verzia je umiestnená na jednom hárku A4 a maďarská verzia na druhom hárku A4 (ďalšie príklady pozri: Istók–Lőrincz 2021: 102).

Počas výskumu sme sformulovali nasledujúce otázky:

- (1) Ako ovplyvňuje etnické zloženie osady jazyk signov?
- (2) Aký typ viacjazyčnosti charakterizuje skúmané a porovnané lokality?
- (3) Ako ovplyvňuje typ objektov (aktér) jazyk signov?
- (4) Aký je vzťah textu a obrázku v KM a KN?
- (5) Môže farba textu zohrávať úlohu pri formovaní významu (intenzifikácii významu)?

Náš výskum vychádza z *Codebook* (Schulze 2021), táto pomôcka obsahuje cca 50 aspektov merania jazykovej/semiotickej krajiny daného priestoru. Keďže náš výskum sa venuje jazykovým javom v užšom zmysle a hľadá signifikantné súvislosti faktorov (napr. národnosť a jazyk, text a obraz, text a farba textu), neskúma aktéry, ktoré sú z jazykového hľadiska menej relevantné (napr. typ nosiča, forma nosiča, smer písma). Z manuálu preberieme 10 aspektov (4 s menšími modifikáciami), a doplníme ich o počet jazykov (Tabuľka č. 5). Ďalej neskúmame výskyt jednotlivých slov, ale celé signy (slovný druh a význam tokenu sú pre nás irelevantné). Diachrónne aspekty sme analyzovali v predchádzajúcej kapitole, preto sa im tu nevenujeme, hoci ich obsahuje aj pôvodný *Codebook*.

	Aspekty	Opis	Modifikácia oproti zadaniu Schulze (2021)
1.	Aktér1	všeobecné kategórie objektov (napr. <i>gastronómia</i>)	–
2.	Aktér2	špecifické kategórie objektov (napr. <i>reštaurácia</i>)	doplnenie nových kategórií: (50) <i>mobilné telefóny</i> , (51) <i>kultúrna pamiatka</i> , (52) <i>zmenáreň</i> , (53) <i>optika</i> , (54) <i>hodiny/hodinky</i> , (55) <i>elektrotechnika</i> , (56) <i>textil</i>
3.	Klasifikácia aktéra/signu	určenie toho, či ide o sign charakteru <i>top-down</i> alebo <i>bottom-up</i>	–
4.	Multimodalita	určenie toho, či ide o <i>text</i> , <i>obraz</i> alebo <i>kommunikát</i>	nepracujeme zvlášť s <i>logom</i> : ak logo neobsahuje grafický prvok, ide o <i>text</i> , ak neobsahuje text, ide o <i>obraz</i> , ak obsahuje text aj obraz, ide o <i>kommunikát</i>
5.	Funkcia grafického prvku	opis funkcie grafického prvku (vzťah grafického prvku k textu)	zmena pôvodných kategórií na nové: <i>ikon</i> , <i>index</i> , <i>symbol</i>
6.	Farba písma	konkrétne farby textu	–
7.	Význam farby písma1	určenie toho, či je korešpondencia medzi farbou a významom textu	–
8.	Význam farby písma2	opis toho, aká je korešpondencia medzi farbou a významom textu	–
9.	Počet jazykov	počet jazykov	ide o nový aspekt bádania (mimo aspektov <i>Codebook</i>)
10.	Jazyk	konkrétne jazyky	–
11.	Typ textu	určenie typu viacjazyčnosti	doplnenie novej kategórie (4) <i>komplementárna viacjazyčnosť</i> na základe odb. literatúry (Stoltmann 2017, Reh 2004: 8–15, Gašová 2020: 71)

Tab. č. 5: *Aspekty spracovania signov (zjednodušenie Codebooku)*

Dáta sme zadávali do zjednodušeného zošita Excell patriaceho *Codebooku* (Obr. č. 51). Databáza obsahuje pomenovanie súboru, text signu (ak obsahuje verbálny prvok) a uvedených 11 relevantných kategórií. Údaje sme spracúvali manuálne aj strojovo.

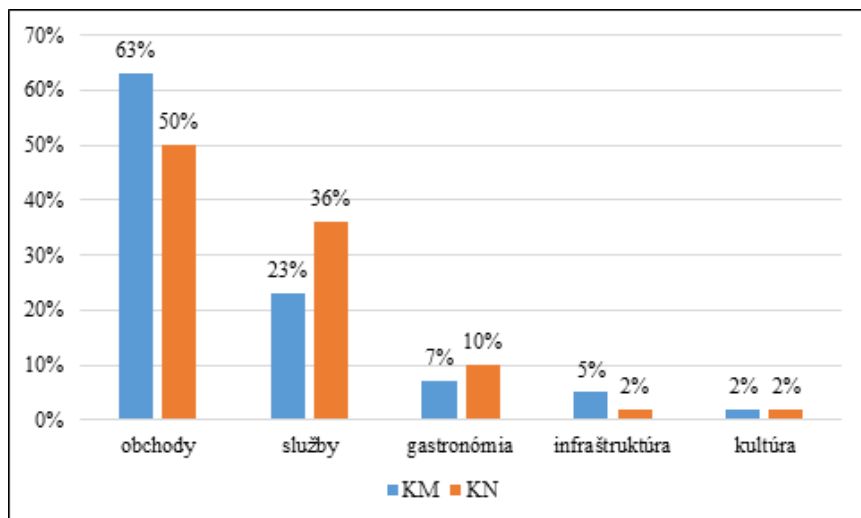
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Identifikácia Signu a Signu	Text Text	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Klasifikácia Aktéra Klasifikácia Aktéra	Klasifikácia Klasifikácia	Klasifikácia Aktéra Klasifikácia Aktéra	Klasifikácia Aktéra Klasifikácia Aktéra	Klasifikácia Aktéra Klasifikácia Aktéra	Klasifikácia Aktéra Klasifikácia Aktéra	Klasifikácia Aktéra Klasifikácia Aktéra	Klasifikácia Aktéra Klasifikácia Aktéra	Klasifikácia Aktéra Klasifikácia Aktéra	Klasifikácia Aktéra Klasifikácia Aktéra
1	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
2	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
3	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
4	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
5	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
6	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
7	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
8	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
9	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
10	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
11	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
12	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
13	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra
14	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra	Identifikácia Aktéra

Obr. č. 51: Časť databázy mesta Komárom (zjednodušenie *Codebooku*)

3.3 Výsledky výskumu

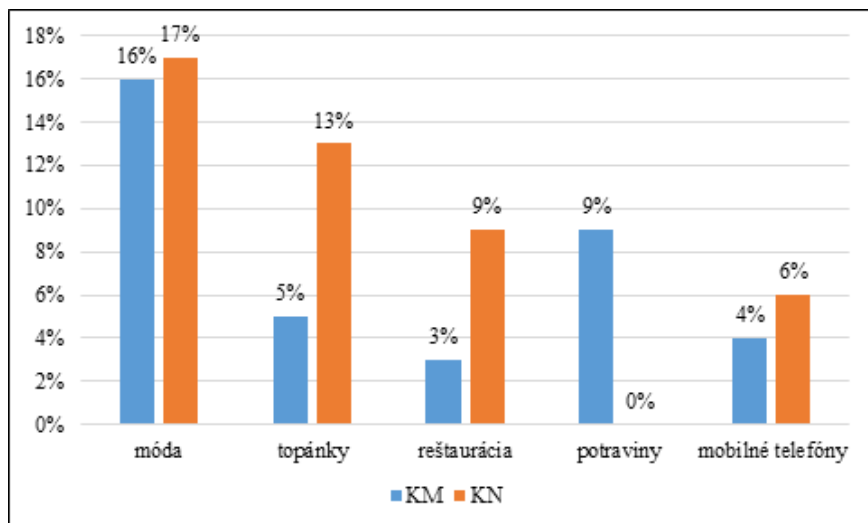
3.3.1 Objekty (Aktér1, Aktér2)

Signy nachádzajúce sa na uliciach Igmándi a Jókai boli rozdelené do piatich všeobecných kategórií podľa typu objektu, do ktorého patria. Za zmienku stojí, že rozloženie signov oboch ulíc podľa typu objektov je podobné (pozri graf č. 1). Väčšina signov v skúmanej oblasti patrí obchodom a službám (KM: 63 % a 23 %; KN: 50 % a 36 %). Signy patriace do týchto dvoch kategórií spolu presahujú 85 % na oboch úsekoch ciest. To znamená, že ide o frekventované nákupné ulice, ktoré počítajú s mnohými kupujúcimi a klientmi, takže zvyšovanie pozornosti (napr. pomocou obrázkov a farieb) je neoddeliteľnou súčasťou jazykovej krajiny. Počet označení súvisiacich s gastronómiou, infraštruktúrou a kultúrou je v porovnaní s vyššie uvedeným menší (KM: 7 %, 5 %, 2 %; KN: 10 %, 2 %, 2 %).

Graf č. 1: *Pomer vonkajších signov priradených k jednotlivým objektom (Aktér1) v KM a KN*

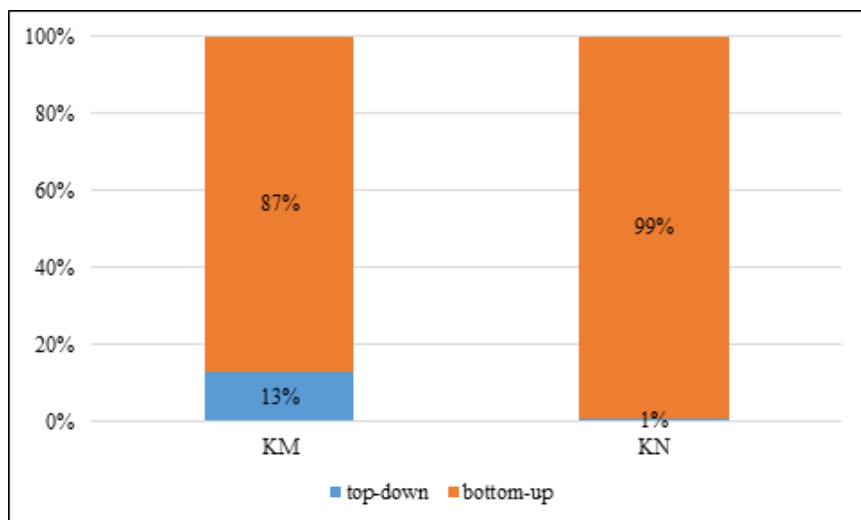
Počet signov prislúchajúcich predajniam mobilov je v oboch uliciach približne rovnaký (KM: 4 %, KN: 6 %). Medzi objektmi, ktoré nie sú v grafe zahrnuté, treba vyzdvihnúť národnú predajňu tabaku, ktorá je v Maďarsku považovaná za samostatnú obchodnú jednotku, na Slovensku také niečo nenájde, pretože tabak si môžeme kúpiť v potravinách, resp. stánkoch (KM: 6 %, KN: 0 %). Nasledujúce typy objektov v rade podľa pomeru ich priradených signov: hodiny/hodinky (KM: 6 %, KN: 0 %), infraštruktúra (KM: 5 %, KN: 2 %), optika (KM: 5 %), KN: 2 %), klenotníctvo (KM: 4 %, KN: 3 %), drogéria (KM: 3 %, KN: 2 %), banka (KM: 4 %, KN: 0 %). V priemere v oboch sídlach podiel signov patriacich k iným typom objektov nedosahuje ani 2 %.

Graf č. 2: Pomer vonkajších signov priradených k jednotlivým objektom (Aktér2)
v KM a KN

3.3.2 Klasifikácia signov

Väčšina signov je v oboch mestách charakteru *bottom-up* (KM: 87%, KN: 99%) (pozri Graf č. 3). Dôvodom je vysoký počet jednotiek obchodu a služieb patriacich k súkromnému sektoru (Graf č. 1 a Graf č. 2).

Graf č. 3: Pomer signov charakteru top-down alebo bottom-up v KM a KN

Kým na ul. Jókaiho sa vyskytujú signy charakteru *top-down* len na pamätných tabuľách, Igmándi út v KM má viac informačných tabuľ a turistické informácie (hraničný priechod bližší ako k ul. Jókaiho), resp. aj štátny monopol predaja tabaku (*Nemzeti dohánybolt*) patrí do sféry *top-down*¹⁶ (Obr. č. 52).

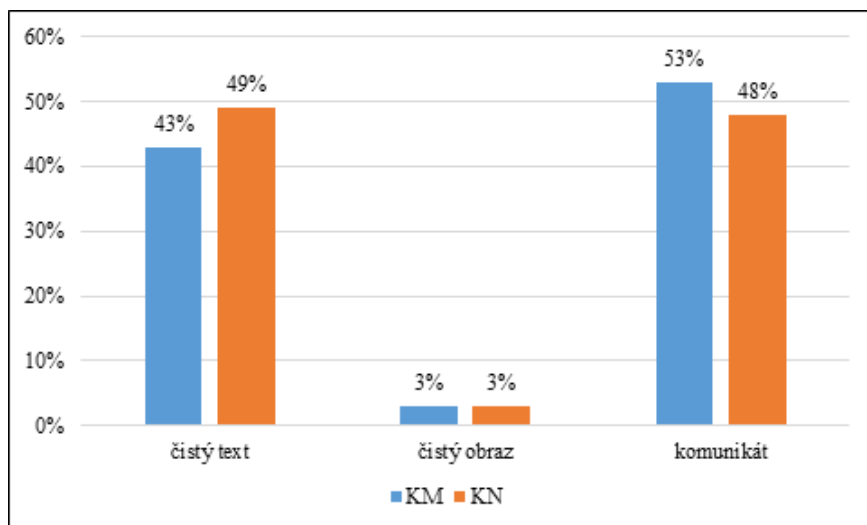

Obr. č. 52: Objekty charakteru top-down v KM

¹⁶ W4 = <https://nemzetidohany.hu/rolunk/bemutakozas>

3.3.3 Monomodalita/Multimodalita

Pomer monomodálnych a multimodálnych signov je podobný v KN a v KM (pozri Graf č. 4). Kým monomodálne sú čisto verbálne alebo čisto obrazné prvky, multimodálne tvoria ich kombinácie. V dvoch skúmaných lokalitách sa nájde cca polovica čistého textu (KM: 43 %, KN: 49 %) a ďalšie polovica súbor textu a obrazu (KM: 53 %, KN: 48 %). V prípade čistých textov ide najmä o signy, ktoré nepotrebujú zobrazenie a dominuje v nich informačná funkcia (napr. *Zatvorené, Otváracia doba, Tlačiť*).

Graf č. 4: Typ signu z hľadiska multimodality

Pozorovali sme, že počet čistých obrazov je nízky aj na Igmándi út, aj na ul. Jókaiho (KM: 3 %, KN: 3 %), pravdepodobne ide o jav, ktorý je možné zovšeobecňovať. Dôvodom je, že monomodálnymi obrazmi nie je možné vyjadriť gramatické kategórie (por. Dürscheid–Frick 2016: 119), v tom zmysle slúžia piktorálne prvky na doplnenie a štylizovanie verbálnych prvkov, nie na ich náhradu. Potvrďuje to aj vysoký počet multimodálnych signov. Väčšinu čistých obrazov tvoria direktíva (pozri Obr. č. 53) (Searle 1976) s konatívnou alebo so symbolickou funkciou (zákaz: červený preškrtnutý kruh s meniacim obsahom, napr. *zmrzlina, pes*,

bicykel). Symbolický charakter umožňuje vykonanie rečového aktu (*zákaz...*). Bez súvislosti s predmetom vo výklade alebo s textom, čiže bez multimodalizácie bude proces kontextualizácie neúspešný: nevzniká interakcia medzi aktérmi, prítomnosť čistého obrazu bude arbitrárna.

Obr. č. 53: Čisté obrazy ako direktíva v KN
(*„Zákaz vstupu so zmrzlinou, so psom a bicyklom!“*)

3.3.4 Vzťah grafického prvku k textu (ikon, index, symbol)

Vzťah komunikátov¹⁷ k textu sme skúmali pomocou pojmového aparátu Ch. Peircea (1975) (ikon, index, symbol). Náš výskum nebol zameraný na to, do ktorého z uvedených typov patrí daný sign, ale ikonickosť, symbolickosť či indexový charakter vzťahu medzi textom a obrazom tvoriaci sign (čiže komunikát) (pozri Obr. č. 54). Vzťah pokladáme za ikonický ak je podobnosť medzi obsahom obrazu a textu (napr. text: *Limonádé, Tea* + obraz: ‚limonáda, čaj‘). V prípade, ak obraz odkazuje len na časť textu, hovoríme o indexický vzťah (napr. text: *Zmenáreň* + obraz: ‚peniaze‘). Hoci index „obsahuje [...] ikon“ (Peirce 1975: 29), „jeho fungovanie závisí od súvislosti, nie od podobnosti“ (Peirce 1975: 37) (napr. Peniaze sú predmetom a predpokladom zmeny valút). Vzťah je symbolický, keď

¹⁷Nazákladepozbiehaného materiálu rozlišujeme štyri typy komunikátov: (1) *mikrokomunikát*: vizuálny prvok nadväzuje na text alebo na jeho časť (napr. písmeno); (2) *mezokomunikát*: vizuálny prvok je v úzkom kontakte s celým textom (obklopuje ho); (3) *makrokomunikát*: text a vizuálny prvok sú v blízkosti, ale nie je medzi nimi fyzický vzťah (napr. názov obchodu a logo vedľa neho); (4) *megakomunikát*: viac ako dvojdimenzionálne vzťahy (napr. za reklamným textom šaty vo výklade). Väčšina komunikátov je makrokomunikát).

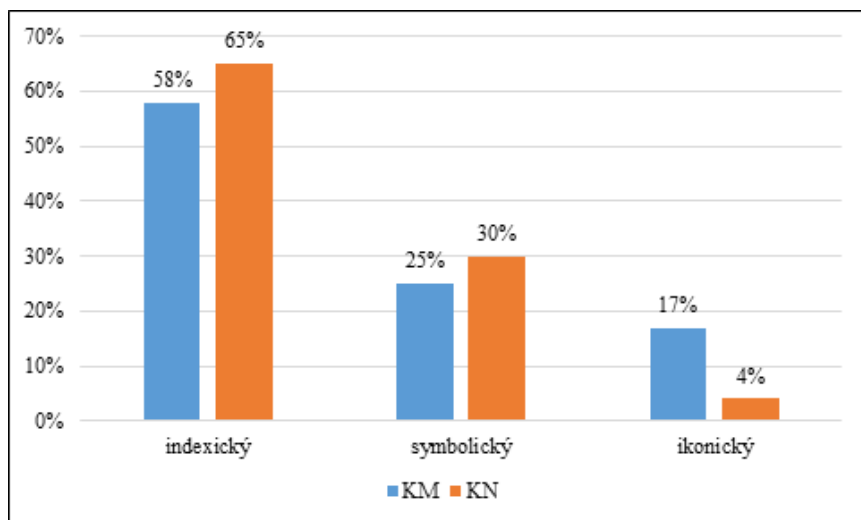
obraz stelesňuje text na konvencionalizovanom princípe (napr. text: *Budapest Bank* + logo: konglomerát otočeného a normálneho „B“ s významom ‚Budapest Bank‘). Do tejto skupiny patria predovšetkým logá.

Obr. č. 54: Indexický (*Pénzváltó*), symbolický (*Budapest Bank*), ikonický (*Monaco kávézó*)
vzťah medzi obrázkom a textom v KM

Pomer indexických, symbolických a ikonických vzťahov medzi textom a obrazom je podobný v KM aj v KN (pozri Graf č. 5). Viac ako polovicu komunikátov je možné zaradiť medzi indexické vzťahy (KM: 58 %, KN: 65 %). Ich vysoký počet

je daný tým, že činnosti vzťahujúce na objekt (napr. nákup, platba kartou, tlač) je možné najjednoduchšie vyjadriť pomocou zobrazenia predmetov potrebných pre danú činnosť (napr. nákup → tovar; platba kartou → banková karta; tlač → tlačiareň) alebo sa zobrazuje výsledok deja (napr. smajlík ‚radosť‘; hviezda ‚lesk, úspech‘; štvorlístok ‚šťastie‘). Symbolických vzťahov je na oboch skúmaných uliciach rozhodne menej (KM: 25 %, KN: 30 %): súvislosť je možné badať najmä medzi názvom objektu (etiketa) a vedľajším logom. Z troch typov komunikátov sa vyskytuje najzriedkavejšie ikonický vzťah (KM: 17 %, KN: 4 %). Dôvodom je, že sem patria len konglomeráty spájajúce názov a obraz produktu, ktoré nie sú v kontexte: ak je názov tovaru vo vete, vzťah je už indexický, lebo obraz sa stáva odkazom na súčasť vety, najčastejšie predmetu.

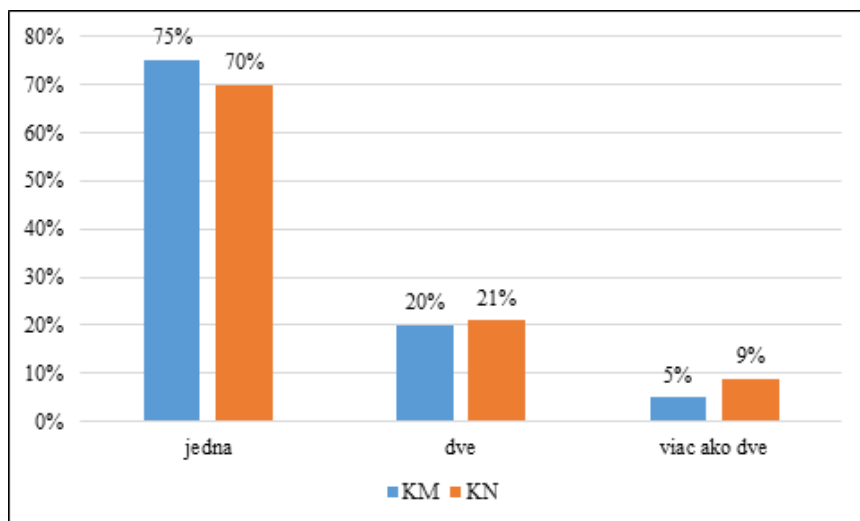

Graf č. 5: Vzťah grafického prvku k textu v KM a KN

3.3.5 Farba písma

V oboch mestách sú prevažne jednofarebné texty (KM: 75 %, KN: 70 %, pozri Graf č. 6). Dôvodom môže byť, že za upútáním pozornosti nie je ani tak počet farieb textu, ale skôr kontrast medzi textom a farbou pozadia (ak je to vôbec cieľom, čierny text, ktorý možno prečítať napríklad na bielom papieri, čo je nepravdepodobné).

Počet viacfarebných nápisov je určite menší: 20 % dvojfarebných nápisov v KM, 21 % v KN a 5 % troj- a viacfarebných nápisov v KM a 9 % v KN.

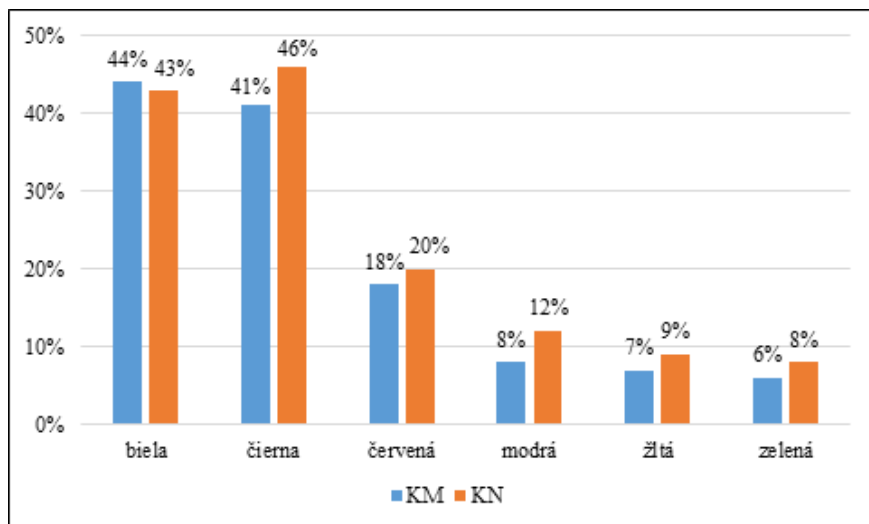
Graf č. 6: Počet farieb textu signov v KM a KN

Farbou textu sú obe ulice veľmi podobné. Najčastejšie sa vyskytujúce farby textu – bez ohľadu na počet farieb textu – sú biela (KM: 44 %, KN: 43 %) a čierna (KM: 41 %, KN: 46 %). Biela farba písma sa zvyčajne objavuje na čiernom pozadí (napr. text napísaný bielou kriedou na čiernej tabuli) a čierna farba písma sa objavuje na bielom pozadí (napr. text vytlačený na hárku papiera A4). Je trochu prekvapujúce, že biela farba, podobne ako čierna, sa objavuje v texte takmer každého druhého znaku, keďže je evidentnejšie vytlačiť čierny text na tradičnom bielom liste ako naopak. Treťou najčastejšou farbou je červená (KM: 18 %, KN: 20 %), ktorá najčastejšie plní varovnú funkciu v rámci jazykovej krajiny územia. Modrá (KM: 8 %, KN: 12 %), žltá (KM: 7 %, KN: 9 %) a zelená (KM: 6 %, KN: 8 %) sú v jazykovej krajine KM a KN pomerne zriedkavé. V menej ako 2 % textov v KM a KN sme sa stretli s farbami hnedá, ružová, sivá, oranžová a transparentná (čítaj: vystrihnutá nálepka nalepená na okennom skle).

Vyššie uvedené farby dominujú aj medzi jednofarebnými textami: biela (KM: 39 %, KN: 33 %), čierna (KM: 33 %, KN: 38 %), červená (KM: 9 %, KN: 11 %),

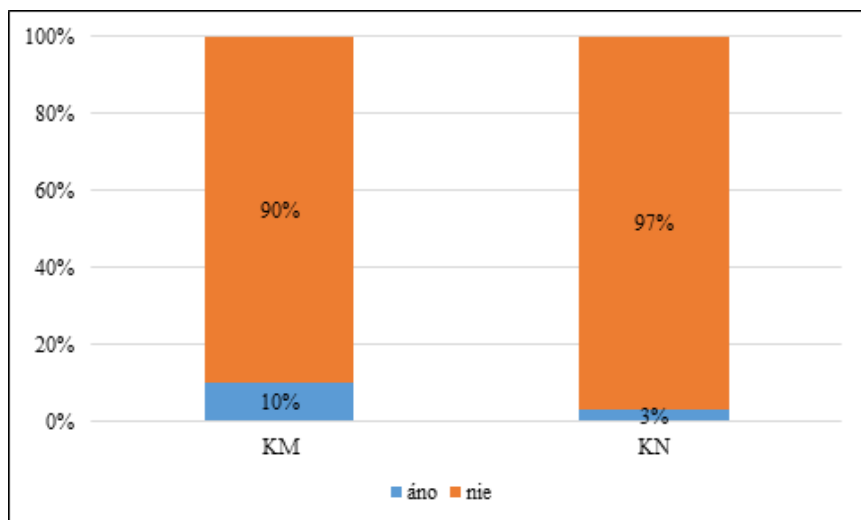
žltá (KM: 6 %, KN: 6 %), modrá (KM: 4 %, 5 %), zelená (KM: 3 %, KN: 3 %). V tomto smere sme medzi oboma ulicami nenašli žiadny významný rozdiel.

Spomedzi dvojfarebných textov sú najobľúbenejšie tieto farebné kombinácie (bez ohľadu na poradie farieb): čierna+biela (KM: 27 %, KN: 28 %), čierna+červená (KM: 28 %, KN: 17 %), biela+červená (KM: 9 %, KN: 9 %), biela+modrá (KM: 8 %, KN: 7 %), biela+zelená (KM: 7 %, KN: 2 %). Výraznejší (cca 10 %) rozdiel medzi oboma sídlami vidno len vo farebnej kombinácii čierna+červená v prospech KM: dôvodom je, že v Maďarsku prefabrikované nefajčiarske tabule, ktoré sú vyvesené na takmer všetky predmety obsahujú okrem čiernej aj červené písmo. (pozri Obr. č. 55).

Graf č. 7: Najčastejšie vyskytujúce farby textu signov v KM a KN

Význam s farbou textu môžeme spájať len v zanedbateľnej časti prípadov (pozri Graf č. 8). V KM je počet hlásených prípadov vyšší (10 %) ako v KN (3 %). Hlavným dôvodom je to, že v Maďarsku prefabrikované tabule zákazu, ktoré sú takmer na každom objekte, vyjadrujú výstrahu (*Tilos a dohányzás!*) červenou farbou. Je dôležité si uvedomiť, že v KN (*Zákaz fajčiť!*) nie je rovnaká funkcia vyjadrená písmenom, ale farbou pozadia (farba písma je biela, farba pozadia červená). Obe riešenia považujeme za vhodné na upriamenie pozornosti a zosilnenie významu.

Graf č. 8: Výskyt významu farieb v KM a KN

Najpopulárnejšia sémantizujúca farba je červená. Červená znamená v semiotickej krajine lokalít zákaz (*Tilos a dohányzás!*) a upozornenie (*Az üzletben a szájmaszk használata kötelező!*), zriedkavejšie lásku (*Szeretettel várom*). Ďalšími frekventovanejšími farbami s významom sú zelená, modrá a žltá (pozri Obr. č. 55). Zelená značí prírodu a jeho ochranu (*Kérjük, ügyeljen a tisztaságra! Köszönjük!*), modrá je symbolom vody, mora, dovolenky (*Delfin*), žltá je farba leta a slnka (*Summer Sale*). Biela môže symbolizovať papier (*Márti Papír*) či bielizeň (*dámska a pánska spodná bielizeň*), kým hnedá je farbou sladkostí (*Drazsé – Édesség*), široké spektrum farieb (*Papír, írószer, nyomtatvány*) znamená bohatý sortiment.

Obr. č. 55: Význam farieb v KM

3.3.6 Jazyky

Kvantitatívny výskum chrématoným potvrdil, že pomer maďarského jazyka je 41 % (v kombinácii so slovenčinou a prípadne aj s inými jazykmi) a 22-percentné zastúpenie anglicizmov je menšie, ako sme očakávali. Dôvodom môže byť jazyková ekonómia (popri maďarčine a slovenčine sa málokedy vyskytuje angličtina ako ekvivalent). Ako protipól uvedenej cudzosti 56 % skúmaných chrématoným jazykovej krajiny centra Komárna obsahuje aspoň jeden slovenský prvok, resp. slovenčina dosiahla 13 % bez prítomnosti maďarčiny.

Z výskumu monolingvizmu / viacjazyčnosti sme vylúčili signy, ktorých jazyk nebolo možné určiť. V KN je dvojnásobný pomer signov¹⁸ (35 %) ako v KM (17 %), dôvodom je etnické zloženie KN s pomerom Maďarov 54 %¹⁹ (pozri Graf č. 9). Pomer viacjazyčných nápisov pokladáme napriek tomu za nízky, vzhľadom

¹⁸ Tento výkaz zaraďuje aj bilingválne signy medzi viacjazyčné.

¹⁹ W5 = <https://www.onkormanyzas.sk/2021-es-nepszamlalas-nemzetisegi-adatai>

na to, že mesto je zaraduje *Nariadenie vlády č. 221/1999 Z. z.*²⁰ do zoznamu 512 obcí²¹ obývaných Maďarmi, z čoho vyplýva, že podľa *Zákona č. 184/1999 Z. z.*²² je (bola by!) možnosť na používanie maďarského jazyka aj v týchto prípadoch:

„(7) [...] Všetky nápisy a oznamy určené na informovanie verejnosti, najmä v predajniach, na športoviskách, v reštauračných zariadeniach, na uliciach, pri cestách a nad nimi, na letiskách, autobusových staniciach a železničných staniciach, *sa môžu uvádzať aj v jazyku menšiny*. [...] (8) Nápisy na pamätníkoch, pomníkoch a pamätných tabuliach sa môžu uvádzať popri štátnom jazyku aj v jazyku menšiny“ (zdôraznenie autorov).

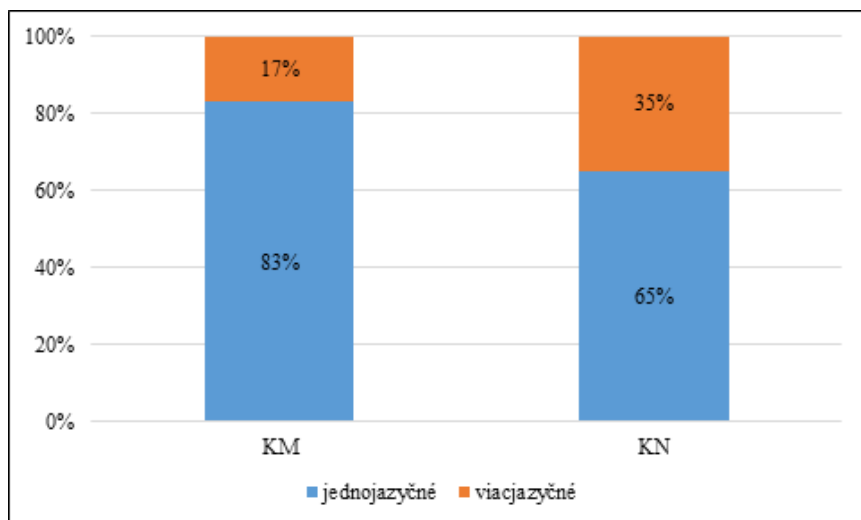
Zákon CLXXIX²³ z roku 2011 o právach národností v Maďarsku (§ 6 bod 1) a Zákon LXVIII z roku 2020 (§ 46 d) určujú, že „v tých sídlach, kde evidovaný podiel národnosti pri poslednom sčítaní ľudu dosahuje desať percent“, treba okrem iného zabezpečiť, aby nápisy „verejné úrady a orgány poskytujúce verejné služby [...] možno čítať aj v rodnom jazyku národnosti“. Keďže však podiel žiadnej menšiny v KM nedosahuje 10%, táto povinnosť zo strany samosprávy neexistuje.

²⁰ *Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva* (<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-221>).

²¹ Termín zaviedli v záujme zjednodušenej komunikácie Cs. Cúth, Á. Horony a A. Lancz (2012: 3).

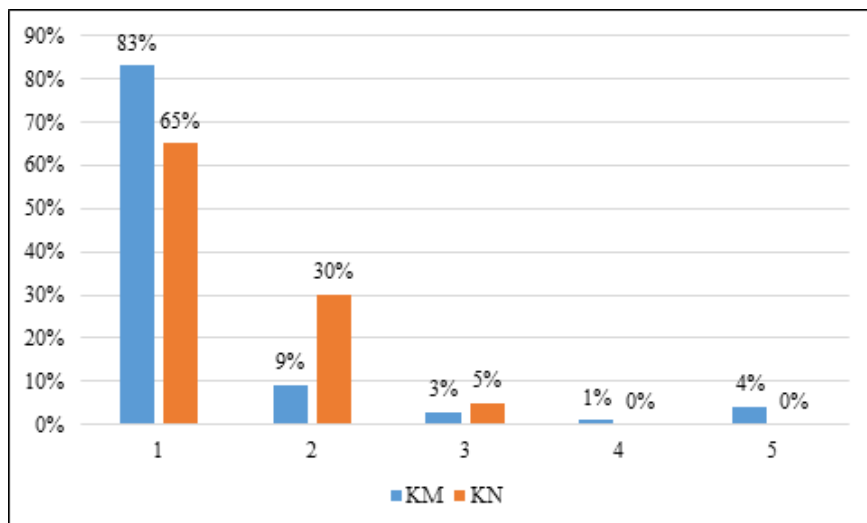
²² *Zákon o používaní jazykov národnostných menšín* (<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-184>).

²³ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100179.tv#lbj15id723e>

Graf č. 9: Pomer jedno- a viacjazyčných signov v KM a KN (zlúčená vizualizácia)

Vyššie uvedené údaje sa oplatí preskúmať podrobnejšie. Graf č. 10 jasne ukazuje, že kým v KM je bilingválnych len 9 % signov, v KN je bilingválnych 30 %. Z toho vyplýva, že viacjazyčnosť v KN znamená skôr bilingvizmus (lokálny bilingvizmus), ktorý reflektuje lokálne podmienky a potreby maďarskej národnosti (viac či menej úspešne), pričom v KM ho možno interpretovať ako širšiu kategóriu (skôr ako globálna viacjazyčnosť) (toto je potvrdené zahraničnými mutáciami v angličtine pre turistov, ako aj štvor- až päťjazyčnými signmi).

Graf č. 10: Pomer jedno- a viacjazyčných signov v KM a KN (detailná vizualizácia)

V KM sa maďarský jazyk vyskytuje v 90% signov²⁴, čo možno vysvetliť vysokým počtom občanov maďarskej národnosti v meste (podľa sčítania ľudu v Maďarsku z r. 2011²⁵ je to: 83,4 %²⁶), počet obyvateľov patriacich k národnostným menšinám je zanedbateľný: podiel nemeckej, rómskej a slovenskej národnosti okrem iných nedosahuje ani 1 %. Druhým najrozšírenejším jazykom je angličtina (26 %), nasleduje nemčina (8 %), francúzština (4 %) a ruština (4 %) (pozri graf č. 11). Menej časté sú taliančina a slovenčina (obe sa vyskytujú v 1 % znamení). Treba tiež poznamenať, že vzhľadom na vyšší počet kórejských gastarbeiterov v osade nájdeme aj veľa kórejských nápisov, no väčšina z nich nie je na Igmándi út, ale na susedných uliciach (pozri: Obr. č. 42). Kým svetové jazyky sú určené predovšetkým pre zahraničných (hlavne nemeckých a rakúskych) turistov

²⁴ Používanie jazyka v Maďarsku upravuje zákon XCVI z roku 2001 (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100096.tv>). To si vyžaduje zverejňovanie určitých komerčných reklám, obchodných označení a oznámení verejného záujmu v maďarčine. Účelom zákona je chrániť maďarský jazyk. Zároveň musíme dodať, že zákon nerieši jazykové práva národnostných menšín.

²⁵ W6 = https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=05449

²⁶ V skutočnosti by toto číslo mohlo byť oveľa vyššie, keďže 16,5 % informátorov nechcelo na otázku odpovedať.

navštevujúcich pevnostný systém (Csillagerőd, Monostori Erőd) alebo kúpele (Brigetio Gyógyfürdő Komárom), slovenský jazyk je určený pre slovenských zákazníkov z Komárna.

Medzi jednojazyčnými znakmi nájdeme takmer len maďarské (88 %) a anglické znaky (12 %), podiel znakov v iných jazykoch nedosahuje ani 1 % jednojazyčných znakov. Je dôležité poznamenať, že nemaďarské jednojazyčné znaky sú zvyčajne krátke a pozostávajú maximálne z niekoľkých slov alebo kombinácií slov (napr. *Summer Sale*, *Tourinform*, *Krušovice Kráľovský pivovar*).

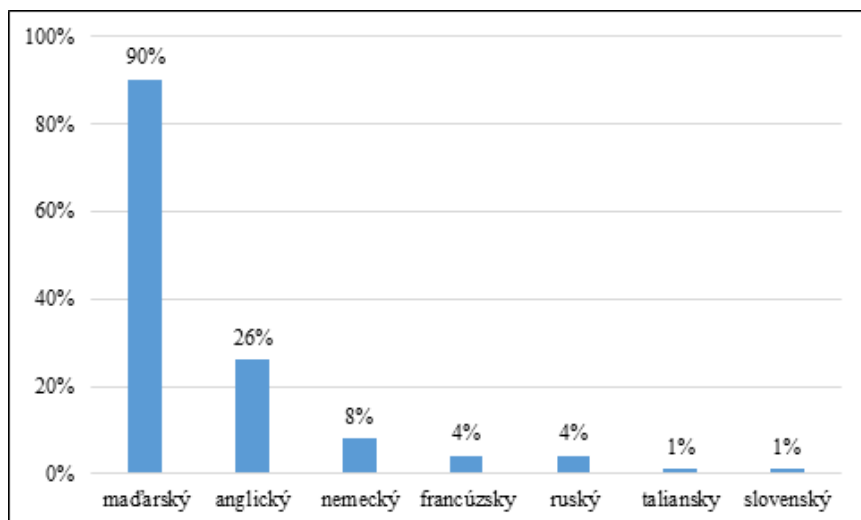
90 % dvojazyčných nápisov je v maďarčine + angličtine (bez ohľadu na poradie jazykov). Ostatné bilingválne kombinácie sú zriedkavé: maďarčina+nemčina (4 %), maďarčina+slovenčina (2 %), maďarčina+taliančina (2 %), angličtina+taliančina (2 %).

75 % trojjazyčných znakov je maďarčina + angličtina + nemčina (bez ohľadu na poradie jazykov), 13 % je maďarčina + angličtina + taliančina, 6 % je maďarčina + angličtina + taliančina a 6 % je maďarčina + angličtina + kórejčina.

Štvorjazyčných nápisov je síce malý počet, ale nájdete ich len v zmenárni blízko hraníc, všetky sú v maďarčine+angličtine+ nemčine+slovenčine. Ich cieľom je osloviť zákazníkov a turistov prechádzajúcich cez Alžbetin most.

Každý z päťjazyčných nápisov je prefabrikovaný nefajčiarsky list formátu A4, ktorý je možné jednoducho stiahnuť z internetu (pozri Obr. č. 55). S výnimkou jedného znaku sú päťjazyčné znaky maďarský+anglický+francúzsky+nemecký+ruský. Jedinou výnimkou je zmrzlináreň s názvom *Luigi Gelato*, ktorá slovenských občanov spoza hraníc oslovuje okrem ruštiny aj v slovenčine.

Zistili sme, že maďarský jazyk sa vyskytuje takmer vo všetkých viacjazyčných znakoch a takmer vo všetkých prípadoch sa objavuje na prvom mieste.

Graf č. 11: Najčastejšie vyskytujúce jazyky signov v KM

V KN 83 % nápisov obsahuje slovenský text. Maďarčinu nájdeme v 40 % signov (pozri: Graf č. 12). V KN je síce aj väčšina občanov maďarskej národnosti²⁷, z administratívnych dôvodov²⁸ však dominuje slovenský jazyk (štátny jazyk). So signmi obsahujúcimi anglický (15 %) a nemecký (2 %) jazyk sa stretávame pravdepodobne kvôli zahraničným hráčom Komárňanského futbalového klubu a kvôli turistom (najmä z Rakúska a Nemecka) navštevujúcim pevnostný system, staré mesto, Termálne kúpalisko Komárno a ústie Dunaja a Váhu.

Medzi jednojazyčnými signmi dominujú slovenčinári (75 %). Podiel jednojazyčných signov v angličtine (13 %) a maďarčine (12 %) je veľmi podobný (maďarské sú súčasťou viacjazyčných signov). Väčšina jednojazyčných anglických signov pozostáva iba z jedného alebo dvoch slov (napr. *second hand*, *webshop*, *Tomtel Mobilshop*) v porovnaní s dlhšími anglickými alebo maďarskými textmi.

Väčšina dvojazyčných nápisov (91 %) hovorí po slovensky+maďarsky (zvyčajne v tomto poradí). Ojedinele nájdeme aj nápisy v slovenčine+angličtine

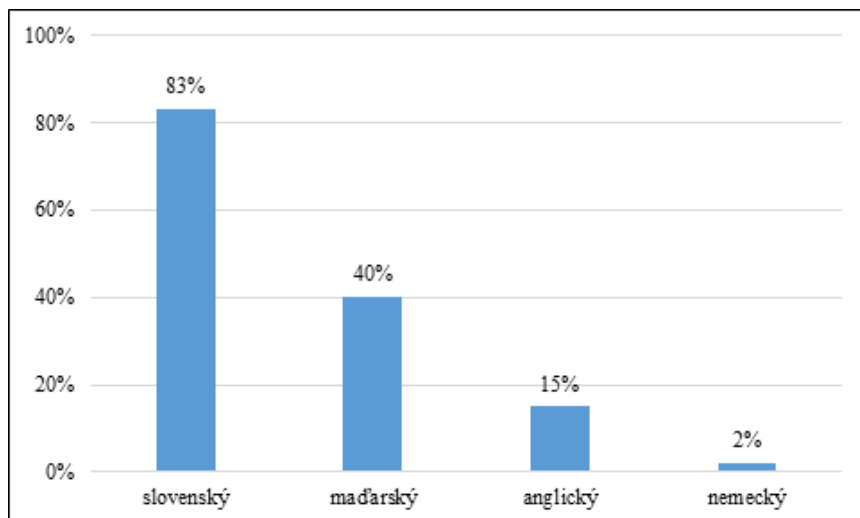
²⁷ Ide o autochtónnu menšinu.

²⁸ Používanie slovenského jazyka reguluje Zákon č. 270/1995 Z. z. (Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky) (<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270>), používanie menšinových jazykov reguluje Zákon č. 184/1999 Z. z. (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín) (<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-184>).

(6 %), pričom počet znakov maďarčina+angličtina (2 %) a slovenčina+vietnamčina (2 %) je už zanedbateľný.

Väčšina trojjazyčných nápisov je v slovenčine+maďarčine+angličtine (63 %), menej nápisov v slovenčine+maďarčine+ nemčine (25 %). V niektorých prípadoch sa môžeme stretnúť aj s nápismi v slovenčine+angličtine+nemčine (6 %) a angličtine+čínštine+japončine (6 %).

Zistili sme, že slovenčina sa vyskytuje takmer vo všetkých viacjazyčných znakoch a takmer vo všetkých prípadoch je na prvom mieste (pozri: Obr. č. 56; jedna zo zriedkavých výnimiek: Obr. č. 57).

Graf č. 12: Najčastejšie vyskytujúce jazyky signov v KN

Na základe literatúry (Stoltmann 2017, Reh 2004: 8–15, Gašová 2020: 71) boli analyzované znaky zaradené do štyroch skupín viacjazyčnosti: duplicitná, fragmentálna, prelínajúca a komplementárna viacjazyčnosť (pozri: Obr. č. 56). V prípade duplicitnej viacjazyčnosti je celý text zdrojového jazyka preložený do iného jazyka (oba obsahujú rovnaké informácie) (napr. KN: slov. *Otvorené* / maď. *Nyitva* ,otvorené‘). V prípade fragmentálnej viacjazyčnosti sa do iného jazyka preloží iba časť textu zdrojového jazyka (zvyčajne najdôležitejšie informácie). (napr. KM: tal. *Gelato Italiano* ,talianska zmrzlina‘/ maď. *Fagyalt* ,zmrzlina‘/

Zmrzlina). V prípade prelínajúcej viacjazyčnosti dve verzie obsahujú spoločné aj nové informácie (napr. KM: maď. *Fegyver-Lőszer* ‚zbraň, strelivo‘ / angl. *Arms Shop* ‚obchod zbraní‘). V prípade komplementárnej viacjazyčnosti sa dva jazyky navzájom dopĺňajú, časť informácií je zobrazená v jednom jazyku a druhá časť v druhom jazyku; väčšina z nich je daná obchodnými názvami obsahujúcimi základné anglické slovo (napr. KM: *City Time óraszalón* ‚hodinky City Time‘).

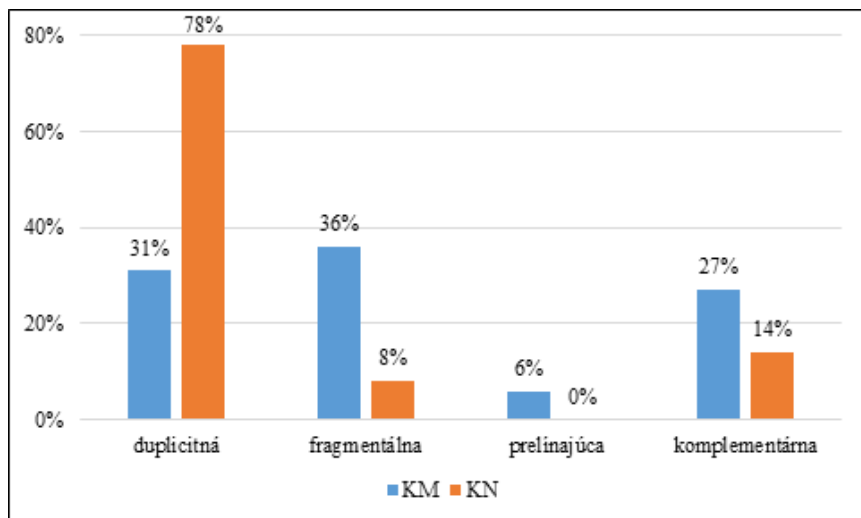

Obr. č. 56: Typy viacjazyčnosti v KN a KM²⁹

Rozdiel medzi proporáciami typov viacjazyčnosti v KM a KN je markantný: kým pre KN je charakteristická duplicitná viacjazyčnosť (78 %), v KM nájdeme podobný podiel príkladov na fragmentálnu (36 %), duplicitnú (31 %) a komplementárnu (27 %) viacjazyčnosť (pozri Graf č. 5). Miera duplicitnej viacjazyčnosti je v KN taká vysoká, pretože vzhľadom na vysoký podiel Maďarov je veľa slovenských textov kompletne preložených aj do maďarčiny (alebo práve naopak: majitelia

²⁹ Obchod Electro Discond – duplicitná dvojjažnosť (*Otváracia doba* [...] / maď. *Nyitva tartás* [...], ‚otváracia doba‘); reštaurácia Hubert Varga – fragmentálna trojjazyčnosť (*Čakáme Vás*, ubytovanie / maď. *Várjuk Önöket, szállás* ‚čakáme Vás, ubytovanie‘ / nem. *Zimmer* ‚ubytovanie‘); Kvetinárstvo Vintage & Flowers – prelínajúca dvojjažnosť (angl. *Vintage & Flowers* ‚vintáž a kvety‘ / maď. *Virág – Dekor – Ajándék* ‚kvety, dekorácie, darčeky‘); firma Ökosys (*Ökosys* < maď. *öko-* ‚eko-‘ + ang. *sys* ‚systém‘).

maďarskej národnosti prekladajú celý text napísaný v maďarčine do slovenčiny). Keďže podiel etnických menšín v KM je nízky (ide v podstate o jednojazyčné osídlenie), vo väčšine prípadov sa do cudzieho jazyka prekladajú len tie najdôležitejšie informácie z textu zdrojového jazyka (fragmentálna viacjazyčnosť), aj to len z dôvodu turistov (porov. Tóth–Istók–Lőrincz 2022). Toto je typický prípad päťjazyčnej stránky so zákazom fajčenia, ktorú si možno stiahnuť z internetu a ktorá obsahuje zákaz v piatich jazykoch (maďarčina, angličtina, francúzština, nemčina a ruština), ale ostatné informácie (žiadosť o pomoc, oznamujúci porušenie zákona) sa zobrazuje iba v maďarčine (pozri Obr. č. 55).

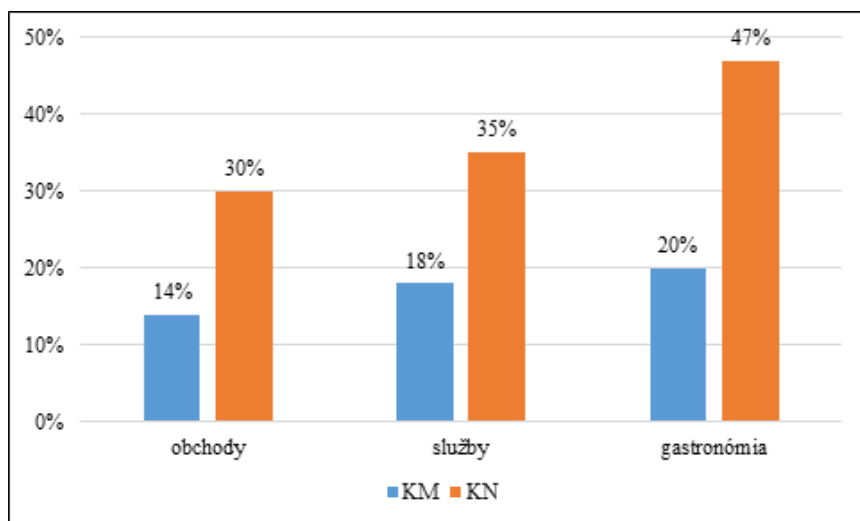
Graf č. 13: Pomer jednotlivých typov viacjazyčnosti v KM a KN

3.3.7 Vzťah aktérov k jazyku

Zaujímalo nás, či ovplyvňuje typ aktéra viacjazyčnosť signu. Keďže z piatich všeobecných aktérov (pozri kpt. č. 3.4.1) boli počty signov kultúry³⁰ a infraštruktúry nízke (pozri Graf č. 1), skúmali sme signy patriace do kategórií obchody, služby a gastronómia (pozri Graf č. 14). Najvyšší výskyt viacjazyčných signov je v gastro

³⁰ Hoci v súvislosti so signmi vzťahujúcimi sa na kultúru nemáme spoľahlivé údaje (KM: 62 %, KN: 50 %), ich vysoký podiel zaručujú historicko-kultúrne referencie mesta.

sfére (KM: 20 %, KN: 47 %), ich podiel je nižší v oblasti služieb (KM: 18 %, KN: 35 %) a obchodov (KM: 14 %, KN: 30 %).

Graf č. 14: *Pomer viacjazyčných signov jednotlivých aktérov v KM a KN*

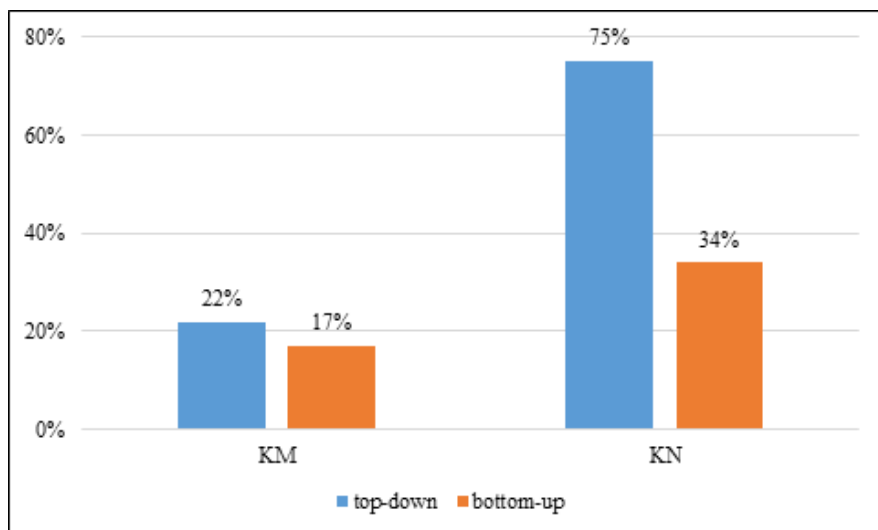
Vzostup viacjazyčnosti vidieť hlavne v KN gastronómii, kde je každý druhý nápis viacjazyčný. Keďže niektorí Maďari na Slovensku nevedia po slovensky – to platí najmä pre tých, ktorí žijú v blokových jazykových situáciách (napr. v KN) – musia s tým aktérom do určitej miery počítať: kým v obchode aj maďarský zákazník, ktorý nevie po slovensky (takmer) nevie, môže produkt zobrať z regálu alebo naň ukázať bez toho, aby bola informácia o ňom zobrazená v jeho rodnom jazyku, viacjazyčnosť zohráva väčšiu úlohu v stravovacej jednotke, keďže hosť musí vidieť ponuku a vedieť si z nej vybrať (pozri Obr. č. 57).

Obr. č. 57: Dvojazyčná ponuka reštaurácie Hubert Varga v KN

3.3.8 Vzťah signov charakteru *top-down* a *bottom-up* k viacjazyčnosti

Kým v KM je viacjazyčných iba 22 % nápisov *top-down* (podobný je aj podiel viacjazyčných nápisov *bottom-up*: 17 %), v KN je to isté číslo 75 %. K údajom KN treba pristupovať s rezervou, pretože počet *top-down* signov na skúmaných úsekoch ciest je veľmi nízky (v tejto oblasti nie sú žiadne úrady a školy).

Graf č. 15: Pomer viacjazyčných signov charakteru *top-down* a *bottom-up* v KM a KN

Vysoký podiel viacjazyčných nápisov *top-down* v KN možno vysvetliť historickou a kultúrnou zakotvenosťou osady a oficiálnou viacjazyčnosťou. Počet viacjazyčných nápisov *bottom-up* (obchody, služby) je v KN nižší (34 %) ako nápisov *top-down*, pretože v tomto prípade zákon nie je normatívny, ale dovolujúci.

Obr. č. 58: Pomníky charakteru *top-down* v KM³¹ a KN

³¹ Na pomníku je báseň M. Vörösmartyho *Szózat*, jedna z národných piesní Maďarov.

3.4 Vyhodnotenie kvantitatívneho výskumu

Následne sa pokúsime odpovedať na výskumné otázky formulované na začiatku, z ktorých väčšina skúmala aspekty viacjazyčnosti.

(1) Zistilo sa, že KN, obývané prevažne maďarskou a slovenskou národnosťou, sa problematike viacjazyčnosti venuje viac ako väčšinové monoetnické KM, pretože podiel viacjazyčných znakov v KN je dvakrát vyšší (35 %) ako v KM (17 %). Zároveň musíme dodať, že kým v KN sa dajú presadiť možnosti, ktoré poskytuje slovenský zákon o jazyku menšín vzhľadom na vysoký podiel Maďarov (viac ako polovica obyvateľstva) – a vo svetle toho počet viacjazyčných signov možno povedať, že je nízky – kým v KM nie je možné presadiť ustanovenia zákona upravujúce práva národností ohľadom viacjazyčných nápisov z dôvodu nízkeho podielu obyvateľov patriacich k národnostným menšinám (podiel všetkých národnostných menšín je pod 1 %).

(2) Zatiaľ čo viacjazyčnosť KN sa snaží uspokojiť miestne potreby prostredníctvom slovensko-maďarských dvojazyčných nápisov (miestny bilingvizmus), viacjazyčné alebo jednojazyčné anglické nápisy KM – aj keď je ich počet relatívne malý – sa snažia osloviť zahraničných turistov (všeobecná viacjazyčnosť). Kým viacjazyčnosť KN je očividne duplicitná (všetky informácie o zdrojovom jazyku sú preložené) vzhľadom na maďarskú národnostnú menšinu, zatiaľ mnoho viacjazyčné signy v KM sú fragmentované (preložené sú len tie najpodstatnejšie informácie o zdrojovom jazyku).

(3) Kým v KM je pomer viacjazyčných signov *top-down* a *bottom-up* relatívne rovnaký, v KN je v prípade signov *top-down* vysoký pomer viacjazyčnosti. V druhom prípade ide o jav, ktorý možno vo všeobecnosti pozorovať v maďarských osadách Slovenska: na jednej strane preto, že úradnú dvojazyčnosť vyžaduje zákon o jazyku menšín a na druhej strane preto, že väčšinou tzv. pamiatky sú maďarské, preto pri slovenskom nápise nemôže chýbať maďarský nápis. Zistilo sa tiež, že typ aktérov ovplyvňuje jazyk signov. Najviac viacjazyčných nápisov nájdeme v oblasti gastronómie, pretože potraviny/nápoje sa nevyberajú nasmerovaním alebo vyzdvihnutím z regálu, ale prečítaním a pochopením ponuky.

		Stupeň viacj.	Účel viacj.	Druhý najfrekv. jazyk	Najfrekv. typ viacj.	Aktér s najväčšou mierou viacj.	Typ signov s väčšou mierou viacj.
1.	KM	nižší stupeň	skôr globálny	anglický	fragmentárna	gastronómia	<i>top-down</i>
2.	KN	vyšší stupeň	skôr lokálny	maďarský	duplicitná	gastronómia	<i>top-down</i>

Tab. č. 6: Porovnanie niektorých aspektov viacjazyčnosti v KM a KN

(4) V KM aj KN nájdeme približne polovicu čistého textu (bez obrázkov) a komuniké (kombinácia obrázku a textu), podiel čistých (bez textu) obrázkov je v oboch sídlach zanedbateľný. Vzťah medzi obrazom a textom tvoriacim komunikáty je väčšinou indexový a počet symbolických a ikonických vzťahov je v oboch sídlach zriedkavejší. To znamená, že prvok obrázka sa zvyčajne nesnaží napodobniť obsah celého textu, ale sústreď sa len na jeden z jeho kľúčových prvkov (napr. produkty dostupné v obchode) (funkcia upútania pozornosti).

(5) V oboch skúmaných mestách dominuje biela a čierna farba písma (prvá je zvyčajne čierna a druhá na bielom pozadí). Farba textu sa len zriedkavo podieľa na formovaní významu. Ak áno, tiež to nemení, len to posilňuje význam textu. Na formovaní významu sa najčastejšie podieľajú červená (farba zákazu, varovania), zelená (farba prírody, environmentálneho povedomia), modrá (farba vody, dovolenky) a žltá (farba slnečného svetla, relaxu).

4 Lingvodidaktická aplikácia jazykovej krajiny

Študujúci druhého jazyka (L2) majú možnosť žiť v cieľovej krajine a prechádzať sa po uliciach dvojjazyčných miest (akým je napr. Komárno) ako v trojdimenzionálnom obrázkovom slovníku. Vyučovanie počas prechádzky aplikoval aj Sokrates, tradícia obrázkového slovníka siaha v slovenskom kontexte ku Komenskému (1685), resp. maďarský jazykovedec László Grétsy mal vedecko-popularizačnú televíznu reláciu, v ktorej sa zastavoval na uliciach Budapešti a analyzoval nápisy z aspektu jazykovej kultúry. V tejto súvislosti sa neraz vyskytla otázka cudzosti v službách jazykového poradenstva. Vizualizácia jazyka stelesnená v jazykovej krajine obsahuje názorné príklady nielen v súvislosti s kultivovaním L1, ale aj osvojovaním L2, a to vo viacjazyčných mestách, kde dochádza ku koexistencii jazykov aj v reálnom svete. Znamená to často heuristický zážitok, podľa I. Kolečáni Lenčovej (2020: 161) majú študujúci možnosť:

1. objavovať rôzne formy a funkcie jazyka mimo svojho bežného vyučovacieho priestoru, zamýšľať sa a uvažovať o nich, všímať si ich a nechodiť okolo nich ľahostajne, venovať im pozornosť.

2. Analýza jazykových znakov má pozitívny vplyv na učenie sa a tiež napomáha tzv. „náhodnému učeniu sa“ (incidental learning).

3. Ponúka možnosti kritickej reflexie a dôkladnej kritickej analýzy funkcie a formy jazyka, jazykového registra a / alebo jazykových variet. Učiaci sa reflektujú rôzne dimenzie znakov spisovného jazyka, učia sa s jazykovým znakom pracovať kriticky.

4. Učiaci sa získavajú poznatky o multimodalite jazyka, o multimodálnom spôsobe používania jazyka.

E. Molnárová navrhuje v súlade s cieľom podpory viacjazyčnosti vo vyučovaní používať nielen dvojjazyčné, ale aj viacjazyčné signs a uvádza nasledujúce formy aplikácie jazykovej krajiny vo vyučovacom procese (2021: 116–117):

1. Učenie v teréne, spoznávanie mesta.

2. Individuálna práca / skupinová práca (napr. kontrola dodržiavania jazykových zákonov v meste s maďarskou národnostnou menšinou, hľadanie chýb, zvláštností a nezrovnalostí v slovenských a cudzojazyčných názvoch.

3. Konfrontácia, diskusia k názorom na aktuálnu jazykovú situáciu v meste a k jazykovým preferenciám.

4. Prednáška na tému *linguistic landscape*.

Poznámka k bodu 2: v kapitole č. 2.2 sme spomenuli problematiku pravopisu. Sú však prípady nielen chýb, ale aj neutralizácie pravopisných problémov. Grafika signov umožňuje vyhnúť sa neistotám, najmä keď ide o komplikovanejšie pomenovania inštitúcií a ich častí. Tieto stratégie však nepomôžu osvojiť si písanie veľkých písmen vizuálne, pomocou jazykovej krajiny.

Obr. č. 59: Neutralizácia pravopisného problému písania veľkých písmen

V tejto kapitole uvádzame príklady na to, aký je didaktický potenciál jazykovej krajiny vo vyučovaní L2, aká je aplikácia jazykovej krajiny v tejto súvislosti. V našom koncepte odpadne teoretický referát, miesto toho by sme využili problémové vyučovanie, kulturologicky nasmerované vyučovanie, pragmatické prehĺbenie a rozšírenie poznatkov k všeobecne zaužívanému používaniu jazyka, rozvíjanie komunikačných schopností a jazykových zručností (napr. čítania s porozumením).

Taktiež je dôležité posilnenie vnútornej motivácie žiakov k učeniu sa – odpútať sa od oficiálnosti a hierarchie pojmov štátny jazyk – menšinový jazyk

a orientovať sa na prirodzenú koexistenciu jazykov. Treba upozorniť na dištinkciu mimojazykových skutočností (napr. prestíž, marketing, jazyková politika) a na ich vplyv na jazykovú situáciu, resp. na jazykovú krajinu. Tieto javy oddeľujeme od vnútrojazykovej problematiky, ktorá je predmetom rozvíjania schopností na rôznych jazykových rovinách (sémantika, slovtvorba, gramatika). Regionalizmy a iné odchýlky predstavujú nielen spestrenie a oživenie jazykového materiálu, ale aj úlohu vyučujúceho upozorniť na neštandardnosť. Predpokladáme, že práve táto informujúca, vedúca úloha vyučujúceho je potrebná na to, aby nedošlo k omylom a k zafixovaniu chýb pod vplyvom živej jazykovej krajiny.

Obr. č. 60: *Okazionalizmy a fantázia ako možné pasce*

Pravdaže, treba vylúčiť z vyučovacieho procesu marketingové hybridné kompozitá, ktoré neexistujú ako lexéma v danom jazyku, sú to okazionalizmy, ktoré môžu viesť k omylom.

Dvojazyčnosť ponúka aj otázky ekvivalencie, napr. „na nosičoch s fragmentárnymi viacjazyčnými informáciami je informácia vo východiskovom jazyku komplexnejšia a do cieľového jazyka, resp. cieľových jazykov je preložená len časť informácií. V tomto prípade učiaci sa môže napríklad doplniť (preložiť) chýbajúcu informáciu do príslušného cudzieho jazyka. [...] Nosiče s duplicitnými viacjazyčnými informáciami, keď v dvoch alebo viacerých jazykoch sú sprostredkované rovnaké informácie, môžeme v edukačnom kontexte využiť

napríklad na komparáciu textov, kontrolu správnosti výpovede, demonštráciu rôznych interkultúrnych aspektov, aplikáciu jazykovej politiky na národnostne zmiešanom území.“ (Molnárová: 2023)

Obr. č. 61: *Ekvivalencia a jej zúženie*

Obr. č. 61 poukazuje na prípady ekvivalencie prekladu v *top-down* sfére Komárna. Mestské kultúrne stredisko si dá záležať na tom, aby preklad bol presný, v prípade lekárskej pomoci dominuje výstižnosť, nemecký a anglický text obsahuje menej informácií ako pôvodný slovenský.

Okrem uvedených súvislostí typov dvojjazyčnosti a translačných úkonov, resp. cvičení poznamenávame, že chrématonymá obsahujúce značkové slová nie sú vhodnou bázou na lingvodidaktické využitie jazykovej krajiny. Z toho aspektu je Komárno lepším terénom ako väčšie mestá. 7 % znakov neoficiálnej sféry jazykovej krajiny Komárna tvoria denotatívne pomenovania, čo je možné považovať za pozoruhodný podiel vzhľadom na to, že M. Imrichová (2006: 31) hlásila ich ústup. Tieto jednoduché a rozumné pomenovania sa zachovali v Komárne z dvoch dôvodov: jednak prestíž ako všeobecný mimojazykový faktor má v menších lokalitách menej podstatnú úlohu, na druhej strane dvojjazyčnosťou sú vyčerpané možnosti ekonómie jazyka. Kým názvy typu *Pohostinstvo*, *Kozmetický salón*, *Obuv* by pôsobili v čisto slovenskom prostredí príliš stroho, pridaním maďarského ekvivalentu však vzniká dosť dlhý názov, napr.: *Darčeky*

– *Ajándékbolt, DETSKÁ OBUV – GYERMEK CIPŐ, CHOVATELSKÉ POTREBY / GAZDABOLT, KADERNÍCTVO / FODRÁSZAT, Pohrebníctvo – Temetkezés* atď. Snaha o konkretizáciu môže vyústiť až do vetnej konštrukcie či dlhšieho vymenovania dostupného sortimentu a to vo funkcii pomenovania obchodu, napr: *Obrázky plné fantázie / Fantáziadús festmények, képek, bicyle / kerékpárok, požičovňa lyží / síkölcsönző, OPRAVA OBUVI / CIPŐ JAVÍTÁS / BÓRDÍSZMŰ LÁBBELI ÉS CIPŐKELLÉK BOLT*. Názvy obsahujúce anglicizmy a globalizmy sú vhodné na vyučovanie angličtiny, no v slovensko-maďarskom kontexte nie sú pedagogicky osočné.

Obr. č. 62: Denotatívne pomenovania v bottom-up sfére

Upozorňujúca úloha vyučujúceho ostáva aj v prípade týchto denotatívnych pomenovaní: *záložňa / zálogház* sú lexikálne totožné, avšak *s predajom* neznamená *ékszer* ‘šperky’ – pravda, ten predaj sa vzťahuje predovšetkým na šperky, ale je to zaužívané inak. Opačný prípad, *Zálogház eladással* ‘záložňa s predajom’ by bol nezvyčajný kalk pre používateľov maďarčiny.

Obr. č. 63: Gramatická kategória čísla

Prvky jazykovej krajiny môžeme využiť na znázornenie používania gramatických kategórií. Maďarčina uprednostňuje singulár, kým v slovenčine sú párové veci plurália tantum (napr. *lyže*, kým kompozitum *síkölcsönző* obsahuje komponent *sí* ‚lyže‘ v sg.). V tejto súvislosti ide nielen o gramatické pravidlá, ale aj o pragmatické pravidelnosti (*ajándék* sg. vs. *darčeky* pl.) a o vplyv slovenského množného čísla na maďarské jednotné číslo (*bicykle* pl. vs. *kerékpárok* pl.).

Kognitívninglingvistickým faktom je, že pojmová konceptualizácia môže byť odlišná v rôznych jazykoch, za tým je čiastočne aj iná slovotvorná motivácia.

Obr. č. 64: Frekvencia slovotvorných sufixov – korešpondencia slovotvorných spôsobov

Pri rozvíjaní slovnej zásoby študujúcich L2 sú dôležité slovotvorné významy, resp. významová ekvivalencia derivačných morférov. Princíp opakovateľnosti sa ukáže výborne v jazykovej krajine, najfrekventovanejšie sú slovotvorné formanty názvov miesta, napr. *-stvo*, *-áreň*. Ich maďarské ekvivalenty však môžu byť aj kompozitá (*gyógy+szer+tár*, *virág+üzlet*). Je teda možné nielen štúdium analogickej slovotvorby a paralelných javov, ale aj odlišnosti slovotvorných spôsobov derivatém, ktoré majú totožný motivant v oboch jazykoch (*sklo* = *üveg*, *kvet* = *virág*, *gyógy-* = *lek-*, *cukor*).

Na lexikálnej rovine tvoria slová s odlišnou motiváciou problematickejšiu skupinu pre študujúcich. V týchto prípadoch je iná konceptualizácia v dvoch jazykoch alebo (v prípade *top-down* sféry) iný je inštitucionálny systém dvoch štátov. V štandardnej maďarčine, podľa úzu v Maďarsku, je ekvivalentom mestskej polície *polgárőrség* (‘občianska stráž’). Úzus na Slovensku však používa kalk *városi rendőrség*. Materská škola je totožná z inštitucionálneho hľadiska v oboch štátoch, avšak motivantom maď. pomenovania óvoda je sloveso *óv* ‘chráni’. V podobných prípadoch treba upozorniť študujúcich, že doslovný preklad *materskej školy* **anyai iskola* je v druhom jazyku nezmysel. Uvedený sign je tiež príkladom frekventovanosti viacсловných lexém v slovenčine, tých je v maď. rozhodne menej.

Obr. č. 65: *Odlíšná štruktúra inštitúcií a rozdiely lexikálnej motivácie*

Ďalšie príklady svedčia o postupnom vývine pluricentricosti maďarčiny pod vplyvom jazykov susediacich štátov a národov:

ŽELEZIARSTVO / *VASAS* (v Maďarsku je zaužívané kompozitum *vaskereskedés*, ale v Komárne sa vyskytuje aj *ŽELEZIARSTVO* / *VASÁRU*, ktoré je bližšie k štandardnej maďarčine),

PODLAHOVÉ KRYTINY / PADLÓTAKARÓ (štandardná maď.: *padlóburkolók*),
PLYNOSPOTREBIČE – GÁZFOGYASZTÓK (štandardná maď.: *gázkészülékek*),
ZDRAVOTNÍCKE POMÔCKY – EGÉSZSÉGÜGYI ESZKÖZÖK (štandardná maď.:
gyógyászati segédeszközök).

Výjazd vozidiel je motivovaný opačným smerom pohybu ako *kapubejáró* ‚vchod do brány‘.

Obr. č. 66: *Nominálna konštrukcia vs. imperatív – viacslovná lexéma vs. kompozitum*

Pragmatika jazyka umožňuje odlišné zaužívanie rečových aktov, resp. pomerne voľný výber medzi možnými syntaktickými konštrukciami. Slovenský aj maďarský jazyk by umožnil vyjadriť sa ekvivalentmi *Parkolj az udvarban* = *Parkuj vo dvore*, resp. *Parkolás az udvarban* = *Parkovanie vo dvore*. O voľbe medzi oficiálnou alebo familiárnou vetou rozhoduje úzus v danom prostredí.

Čím sú konštrukcie na vyššej úrovni jazykových rovín, tým väčšia je ich premenlivosť a namiesto pozorovania lexikálnej ekvivalencie dostáva sa do popredia pragmatická funkcia, či podľa zaužívanosti plní komunikačnú funkciu zvyčajnú v danom jazykovom prostredí (čiže jazykovom spoločenstve zároveň jazykovej krajine). Okrem toho, že pomocou syntagiem a viet je možné študovať

pádovú syntax s predložkami a slovosled (*predávame časopisy VO – újságot árulunk OV*), vidíme to odlišné formulácie s totožným účelom. *Dám do prenájmu* by znamenalo v maď. *Bérbe adom*, avšak bérelhető ‚prenajímateľné‘ je kompaktnejší výraz, modalitu obsahuje sufix. Toto zhustenie by bolo možné aj v slovenčine, ale slovenský úzus uprednostňuje predložkový pád. Stručnejšie vyjadrovanie v maď. posilňuje aj menšie písmo, avšak je pridaná informácia: üzlethelyiség ‚obchodný priestor‘. Teda *prenajímateľný obchodný priestor* by znamenal pre slovenský úzus ťažkopádny, oficiálny štýl, ale tu sa snažil komunikujúci o uľahčenie štýlu, dodal, že vyrástli daný priestor, čím odkazoval na ten istý podmet ako maď. üzlethelyiség, lenže si ušetril preklad *ezt már kinőttük*.

Obr. č. 67: Syntaktické konštrukcie – pádová syntax – slovosled

Učiteľ pôsobiaci vo viacjazyčnom prostredí bude určite konfrontovaný mimojazykovými otázkami sociálno-psychologického, spoločenského, symbolického, dokonca jazykovo-politického pozadia koexistencie národov a jazykov. Tie otázky nadhodí jazyková krajina nielen hierarchiou, poradím jazykov, ale aj na onomastickej rovine. Vlastné mená sa riešia zvyčajne iba ako pravopisný problém, ale v jazykovej krajine Komárna ide aj o sebaurčenie z národnostného, teda aj z jazykového aspektu. Ide o individuálne rozhodnutie, ale taktiež s pragmatickou funkciou. Na uvedených signoch advokátky používajú svoje priezviská v neprechýlenej podobe, čo poukazuje na to, že klient sa môže

obrátit' na nich aj po maďarsky. To isté platí pre lekárky. Druhý príklad je zo súkromnej obchodnej sféry, k priezvisku s maďarským pravopisom sú priradené slovenské formy krstných mien. Môže to byť znakom dvojitej identity alebo snahy o oficiálnosť.

Obr. č. 68: Používanie osobných mien

Jazyková krajina pomáha pri výučbe nielen (najnápadnejšej a najfrekvencovanejšej) lexikálnej roviny, ale aj vetnej skladby, slovosledu, štylizácie. Poukazuje aj na problematiku spolužitia jazykových spoločností.

Konštatujeme, že pri využívaní jazykovej krajiny na účely vyučovania L2 nie každý mimojazykový aktér uvedený v 3. kapitole je relevantný (napr. farba, tvar, typ nosiča sú irelevantné). Avšak sféra *bottom-up* či *top-down* ovplyvňuje kvalitu, resp. premyslenosť textu, oficiálne formulácie sú často nominálne, na tabulách označujúcich kultúrne pamiatky sa vyskytujú náročné syntaktické konštrukcie, ktoré sú protipólmi marketingovej komunikácie súkromnej obchodnej sféry.

Pociťovali sme problém, že signy nie sú v reálnej jazykovej krajine zoradené systémovo ani v poradí, ako to vyžaduje didaktické spracovanie. Prirodzené vnímanie jazykovej krajiny je lineárne, študujúci ide po ulici a je konfrontovaný s jazykovými javmi v arbitrárnom poradí. Na jednom signe sa vyskytuje viac jazykových poučiek, od lexikálnosémantickej ekvivalencie cez pravopis až

k pragmatike. Pre pokročilejších by to nemal byť problém, resp. zamyslenie nad jednotlivými signmi je ozajstné problémové učenie sa. Pre menej pokročilých alebo s cieľom sústredenia na vybranú problematiku je ich usporiadanie v súlade s cieľom vyučovania. Je to možné realizovať v týchto formách:

Učiteľ pozbiera fotografie, ktoré vyhotovili učiaci sa, a usporiada ich do prezentácie, ktorá prislúcha k danej téme. Pre pokročilejších je možná aj samostatná výroba plagátov či prezentácií demonštrujúcich jazykovú situáciu dokonca aj diachrónne jazykové zmeny.

5 Závery

V predkladanej monografii sme analyzovali jazykovú krajinu dvoch skúmaných a porovnaných lokalít na báze projektu č. APVV-18-0115 *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*. Komárno a Komárom boli výborným terénom pre výskum v teréne ako aj z aspektu porovnania získaných dát, lebo výskum jazykovej krajiny väčšinou prebieha na takých územiach, ktoré spoločne obývajú rozdielne etnicko-jazykovo-kultúrne spoločenstvá. Historická minulosť KN a KM je síce úzko spätá a geograficky ich od seba delí len Dunaj, no z hľadiska štátnej správy sú to stále mestá v dvoch rôznych krajinách. Ich národnostné zloženie je rôzne (KN má vysoký podiel maďarskej menšiny a KM prakticky „monoetnické“ maďarské osídlenie) a platia pre nich iné (jazykové) zákony. Potrebu jazykového porovnávania preto vyvolala akási dualita: jazykové podobnosti predpokladané na základe historických a geografických aspektov a odlišnosti vyplývajúce z odlišných charakteristík štátnej správy.

V prvej kapitole sme poukázali na teoretické základy lingvistického výskumu jazykovej krajiny na základe domácej a zahraničnej literatúry, pričom sme stručne odkázali na výsledky prevažne kvalitatívneho výskumu, ktorý sa doteraz v oboch mestách uskutočnil. V tomto bode sme považovali za dôležité zdôrazniť, že výskum lingvistickej krajiny oblasti sa môže snažiť o komplexnosť len vtedy, ak využíva kvalitatívne aj kvantitatívne metódy. Oprávnenosť prvého je potvrdený výsledkami predchádzajúcich výskumov, druhý je zabezpečený presne definovanou kvantitatívnou metodológiou projektu APVV. Kým prvý je individuálne-centrický (každý jedinec – vrátane výskumníka – vidí iný výsek krajiny), druhý je masovo-centrický (ukazuje aj to, čo si jednotlivci na prvý pohľad nevšimne).

V druhej kapitole sme analyzovali jazykovú krajinu oboch sídiel z kvalitatívneho hľadiska. Skúmali sme názvy miest a ich častí, súvislosti medzi názvami, motiváciu ich pomenovania a tabule označujúce začiatok a koniec oboch miest alebo ich častí. Názvy dvoch miest môžu spôsobiť nedorozumenie najmä u obyvateľov maďarskej národnosti – vytvára sa homonymia.

V našich kvalitatívnych analýzach sme sa zaoberali jazykovou krajinou sídiel zo synchronného aj diachrónneho hľadiska. K predmetným javom sme

pristupovali ako k dynamicky sa meniacemu priestoru. V KN sa stretávame najmä s jednojazyčnou slovenčinou a slovensko-maďarskou dvojazyčnosťou (t.j. veľký počet obyvateľov maďarskej národnosti), menej často s jednojazyčnou angličtinou (názvy medzinárodných obchodných jednotiek), ešte menej často s jednojazyčnými maďarskými nápismi (výsledky kvantitatívneho výskumu ich podiel – tretia kapitola – zhrnuté nižšie poskytujú presnejší obraz). Diachrónny rozbor urobený na základe starých fotografií ukázal, že namiesto jednojazyčných maďarských nápisov sa začiatkom minulého storočia v dôsledku zmeny štátnych hraníc (a sprievodných nových jazykových zákonov a zmien verejnej mienky) začali používať dvojazyčné slovensko-maďarské nápisy. Teraz dominujú maďarské a jednojazyčné slovenské nápisy.

Keďže KM je prakticky monoetnické mesto (čo znamená, že podiel každej národnosti je pod 1 %), väčšinu nápisov tvoria jednojazyčné maďarské nápisy. Niekedy sa vo viacjazyčných nosičoch objaví angličtina a nemčina. Kvôli gastarbeiterom z Južnej Kórey sa v posledných rokoch zvyšuje počet kórejských titulkov. Napriek blízkosti slovenských hraníc sú slovenské nápisy veľmi zriedkavé. Diachróniu KM sme skúmali pomocou pohľadníc na tabuľkách umiestnených v centre mesta (na kruhovom objazde vedľa Igmándi út). Na pohľadniciach vyrobených pravdepodobne medzi dvomi svetovými vojnami sa objavila slovenčina a na pohľadniciach z čias Rakúsko-Uhorska aj nemčina.

Tretiu kapitolu možno považovať za ústrednú časť monografie. V súlade s metodickými princípmi projektu APVV sme kvantitatívne preskúmali jazykovú krajinu jednej centrálnej ulice dvoch miest, ul. Jókaiho (KN) a Igmándi út (KM). Väčšina výskumných otázok, ktoré sme si položili, sa týkala aspektov viacjazyčnosti (pri definovaní výskumných otázok sme vychádzali predovšetkým zo skúseností z kvalitatívnych analýz – pozri kapitolu 2). Naše výsledky možno zhrnúť takto:

(1) Zistilo sa, že KN, ktoré je obývané prevažne maďarskou a slovenskou národnosťou, sa problematike viacjazyčnosti venuje viac ako KM, ktoré je prevažne monoetnické, pretože v KN je podiel viacjazyčných osôb dvakrát vyšší (35 %) ako v KM (17 %). Zároveň je potrebné dodať, že kým v KN možno vzhľadom na vysoký podiel Maďarov (viac ako polovica obyvateľstva) presadiť možnosti, ktoré poskytuje slovenský zákon o jazyku menšín – a vzhľadom na to počet viacjazyčných hovoriacich možno povedať málo – kým v KM maďarčine nie je možné presadiť ustanovenia zákona upravujúce práva národností týkajúce

sa viacjazyčných označení z dôvodu nízkeho podielu obyvateľov patriacich k národnostným menšinám (podiel všetkých národnostných menšín je pod 1 %).

(2) Zatiaľ čo viacjazyčnosť KN sa snaží uspokojiť miestne potreby prostredníctvom slovensko-maďarských dvojazyčných nápisov (miestny bilingvizmus), viacjazyčné alebo jednojazyčné anglické nápisy KM – aj keď je ich počet relatívne malý – sa snažia osloviť zahraničných turistov (všeobecná viacjazyčnosť). Kým viacjazyčnosť KN je očividne duplicitná (všetky informácie o zdrojovom jazyku sú preložené) vzhľadom na maďarskú národnostnú menšinu, zatiaľ mnoho viacjazyčné signy v KM sú fragmentované (preložené sú len tie najpodstatnejšie informácie o zdrojovom jazyku).

(3) KM je pomer viacjazyčných hovoriacich *top-down* a *bottom-up* relatívne vyrovnaný, v KN je vynikajúci pomer viacjazyčnosti v prípade *top-down*. V druhom prípade ide o jav, ktorý možno vo všeobecnosti pozorovať v maďarských osadách Slovenska: na jednej strane preto, že úradnú dvojazyčnosť vyžaduje zákon o jazyku menšín a na druhej strane preto, že väčšina tzv. pamiatky sú maďarské, preto pri slovenskom nápise nemôže chýbať maďarský nápis.

Zistilo sa tiež, že typ predmetov (aktérov) ovplyvňuje aj jazyk signov. Väčšina viacjazyčných signov sa nachádza v oblasti gastronómie, pretože výber jedla/nápojov sa nerobí ukazovaním alebo vyberaním z regálu, ale čítaním a porozumením ponuky.

(4) V KM aj KN nájdeme približne polovicu čistého textu (bez obrázkov) a komuniké (kombinácia obrázku a textu), podiel čistých obrázkov (bez textu) je v oboch sídlach zanedbateľný. Vzťah medzi obrazom a textom tvoriacim komunikáty je väčšinou indexový a počet symbolických a ikonických vzťahov je v oboch sídlach zriedkavejší. To znamená, že prvok obrázka sa zvyčajne nesnaží napodobniť obsah celého textu, ale sústreďuje sa len na jeden z jeho kľúčových prvkov (napr. produkty dostupné v obchode) (funkcia upútania pozornosti).

(5) V oboch sídlach dominuje biela a čierna farba písma (prvá je zvyčajne čierna a druhá na bielom pozadí). Farba textu sa len zriedkavo podieľa na formovaní významu. Ak áno, tiež to nemení, len to posilňuje význam textu. Na formovaní významu sa najčastejšie podieľajú červená (farba zákazu, varovania), zelená (farba prírody, environmentálneho povedomia), modrá (farba vody, dovolenky) a žltá (farba slnečného svetla, relaxu).

V štvrtej kapitole monografie sme sa zaoberali s pedagogickými aspektmi lingvistickej krajiny, konkrétnejšie jej úlohou pri osvojovaní si druhého jazyka. Kapitola poukázala na možnosti využitia konceptu jazykovej krajiny vo vyučovaní druhého jazyka (L2). Dôraz bol kladený na mesto ako prirodzenú lokalitu pre koexistenciu viacerých jazykov v reálnom priestore, čo je v súlade s jazykovým vzdelávaním zameraným na podporu viacjazyčnosti. Praktická aplikácia jazykovej krajiny sa realizuje s prihliadnutím na geograficky determinované celky a viacjazyčnosť každého študenta, pričom dôraz je kladený na komplexný rozvoj osobnosti študenta, formu objaviteľského a zážitkového učenia. Učenie sa jazyka v cieľovej krajine môže zmeniť postoj študenta k štátnemu jazyku ako k cudziemu jazyku. Výchova počas prechádzky – učenie sa jazyka na ulici – je problémová: v prípade chýb, problémových prípadov, či abnormalít učiteľ ako vedúci upozorňuje na úskalia. Treba brať do úvahy vekovú kategóriu, úroveň jazykových znalostí a na čo je táto metóda vhodná a na čo je obmedzená. Dôležitý je prirodzený (nie paradigmatický, ale pragmatický) prístup k jazyku, ktorý je založený na skutočnom, niekedy regionálnom používaní jazyka. Hlavnými bodmi sú tvorenie slov, sémantika, gramatika, pravopis, primeranosť, preklad, lexikálna a gramatická ekvivalencia. Vnímanie sveta ako jazykovej reprezentácie môže byť tiež odlišné – otázkou je, do akej miery sa otázky jazykovej politiky dotýkajú učiteľov. Konštatovalo sa, že formálne triedenie znakov (jednotiek jazykovej krajiny, čiže signs) a viacero ďalších faktorov nie je relevantných z aspektu vyučovania jazyka.

Összegzés

A monográfia Komárno (KN) és Komárom (KM) nyelvi tájképének a kvalitatív, kvantitatív és pedagógiai vonatkozásait vizsgálta, mindezt komparatív szempontból. A kutatás a *Nyelv a városban – a szlovákiai nyelvi tájkép multimodális szemioszférájának dokumentálása összehasonlító szemszögből* című, 18-0115. számú APVV-projekt keretében készült, az eredményeket a projekt kezdete óta, azaz 2019-től folyamatosan dokumentált gazdag fényképanyag teszi hitelessé.

Bár KN és KM történelmi múltja szorosan összefonódik, s földrajzilag is csak a Duna választja el őket egymástól, államigazgatásilag mégis két különböző ország településeiről van szó, ennek hatására pedig eltérően alakult a nemzetiségi összetételük (KN-ben magas a magyar nemzetiségű kisebbség részaránya, KM pedig gyakorlatilag „egynemzetiségű” magyar település), és más (nyelv)törvények vonatkoznak rájuk. A nyelvi összehasonlítás igényét tehát egyfajta kettősség teremtette meg: a történelmi és földrajzi vonatkozások alapján feltételezett nyelvi hasonlóságok, és az eltérő államigazgatási sajátosságokból következő eltérések.

A könyv négy főfejezetből áll: 1. Elméleti alapok; 2. A két Komárom nyelvi tájképének kvalitatív vizsgálata; 3. A két Komárom nyelvi tájképének kvantitatív vizsgálata; 4. A nyelvi tájkép alkalmazása az idegennyelv-tanításban.

Az első fejezetben a nyelvtájkép-kutatás elméleti alapvetéseit tekintettük át a hazai és nemzetközi szakirodalom alapján, kitérve röviden a két településen végzett eddigi, főleg kvalitatív kutatások eredményeire is. Ezen a ponton fontosnak tartottuk hangsúlyozni, hogy egy terület nyelvi tájképének a kutatása csakis akkor törekedhet igazán komplexitásra, ha kvalitatív és kvantitatív módszereket egyaránt alkalmaz. Az előbbieket létjogosultságát a korábbi kutatások eredményei is igazolják, az utóbbiakról pedig az APVV-projekt pontosan meghatározott kvantitatív módszertana gondoskodik. Míg az előbbi egyéncentrikus (minden egyén – beleértve a kutatót is – a tájnak más-más szeletét látja), addig az utóbbi tömegcentrikus (azt is megmutatja a tájból, amit az egyén első ránézésre nem vesz észre).

A második fejezetben a két település nyelvi tájképét kvalitatív szempontból elemeztük. Megvizsgáltuk a települések és a hozzájuk tartozó városrészek nevét, a településnevek közti összefüggéseket, a névadás motivációját, valamint a két

település kezdetét és végét jelző névtáblákat. A két település neve főleg a magyar nemzetiségű lakosok számára okozhat félreértést: a *Komárom* megnevezés ugyanis mint a magyarországi település hivatalos neve és mint a szlovákiai *Komárno* név magyar megfelelője is gyakran megjelenik a hétköznapi kommunikációban (ritkán ugyan, de előfordul az is, hogy a magyarországi KM-re a szlovák nemzetiségűek a *Komárno* névvel utalnak a település nem hivatalos szlovák fordításaként). A tájékozódás érdekében jelentek meg a magyar (ritkábban a szlovák) nyelvhasználatban a következő kifejezések: *Révkomárom*, *Szlovák Komárom*, *Észak-Komárom*, *Öreg-Komárom* mint KN; a *Magyar Komárom*, *Dél-Komárom* mint KM. A *Túl-Komárom* megnevezés mindkét városra vonatkozhat a beszélő nézőpontja alapján.

A kvalitatív elemzéseinkben egyrészt szinkrón, másrészt diakrón szempontból is foglalkoztunk a települések nyelvi tájképével. KN-ben főleg egynyelvű szlovák és kétnyelvű szlovák-magyar (értsd: nagy számú magyar kisebbség), ritkábban egynyelvű angol (nemzetközi kereskedelmi egységek neve), még ritkábban egynyelvű magyar feliratokkal találkozhatunk (ezek arányáról a kvantitatív kutatás – a harmadik fejezet – lejjebb összefoglalt eredményei pontosabb képet mutatnak). A régi fényképek alapján készített diakrón elemzés megmutatta, hogy az előző század elején még egynyelvű magyar feliratok helyett az államhatárok változásának (és az ezzel járó új nyelvtörvényeknek, ill. a közgondolkodás megváltozásának) következtében ma már a kétnyelvű szlovák-magyar és az egynyelvű szlovák feliratok dominálnak.

Mivel KM gyakorlatilag egynemzetiségű település (értsd: 1% alatti az egyes nemzetiségek részaránya), a feliratok többsége egynyelvű magyar felirat. Helyenként az angol és a német nyelv is megjelenik a többnyelvű feliratokban. A Dél-Koreából érkező vendégmunkások miatt az elmúlt években egyre csak nőtt a koreai feliratok száma is. A szlovák határ közelsége ellenére is nagyon ritkák a szlovák feliratok. KM diakróniáját a város központjában (az Igmándi út melletti körforgalomnál) elhelyezett táblákon lévő képeslapok segítségével vizsgáltuk meg. A feltehetően két világháború között készült képeslapokon a szlovák, az Osztrák-Magyar Monarchia idejére tehető képeslapokon pedig a német nyelv is megjelent.

A monográfia központi részének a harmadik fejezet tekinthető. Ebben az APVV-projekt módszertani alapelveinek megfelelően kvantitatív módon vizsgáltuk a két város egy-egy központi utcájának, a Jókai utcának (KN) és az Igmándi útnak (KM)

a nyelvi tájképét. Az általunk feltett kutatási kérdések többsége a többnyelvűség aspektusaira vonatkozott (a kutatási kérdések meghatározása során elsősorban a kvalitatív elemzések – lásd második fejezet – tapasztalataiból indultunk ki). Eredményeink a következőképpen foglalhatók össze:

(1) Megállapítást nyert, hogy a főleg magyar és szlovák nemzetiségűek lakta KN nagyobb figyelmet fordít a többnyelvűség kérdéseire, mint a többségében egynemzetiségű KM, KN-ben ugyanis kétszer annyi a többnyelvű szájnok aránya (35%), mint KM-ben (17%). Hozzá kell ugyanakkor tennünk, hogy míg KN-ben a magyar nemzetiségűek magas részaránya (több mint a lakosság fele) miatt érvényesíthetők a szlovákiai kisebbségi nyelvtörvény adta lehetőségek – ennek fényében pedig a többnyelvű szájnok száma még alacsonynak is mondható –, addig KM-ben a magyarországi nemzetiségek jogait szabályozó törvény többnyelvű feliratokra vonatkozó előírásai a nemzetiségi kisebbségekhez tartozó lakosok alacsony részaránya miatt nem érvényesíthetők (valamennyi nemzetiségi kisebbség részaránya 1% alatt mozog).

(2) Míg KN többnyelvűsége a szlovák-magyar kétnyelvű szájnok révén inkább a helyi igényeknek próbál megfelelni (lokális bilingvizmus), addig KM többnyelvű vagy egynyelvű angol szájnjai – még ha viszonylag alacsony is a számuk – inkább a külföldi turistákat igyekeznek megszólítani (általános multilingvizmus).

Míg KN többnyelvűsége a magyar nemzeti kisebbség jelenlétének következtében kettős (minden forrásnyelvi információt lefordítanak), addig KM-ben sok többnyelvű tábla nyelvi információtartalma töredékes (csak a leglényegesebb forrásnyelvi adatokat fordítják le).

(3) Míg KM-ben viszonylag kiegyenlített a többnyelvű *top-down* és *bottom-up* szájnok aránya, addig KN-ben a *top-down* szájnok esetén érzékelhető kiugró többnyelvűségi arány. Ez utóbbi esetben olyan jelenségről van szó, amely általánosan megfigyelhető Szlovákia magyarlakta településein: egyrészt azért, mert a hivatali kétnyelvűséget a kisebbségi nyelvtörvény előírja, másrészt pedig azért, mert az emlékművek többsége magyar vonatkozású, s így a szlovák felirat mellől a magyar sem hiányozhat.

Megállapítást nyert továbbá, hogy a szájnok nyelvét az objektumok (aktőrök) típusa is befolyásolja. A legtöbb többnyelvű szájn a gasztronómia területén található, az ételek/italok kiválasztása ugyanis nem rámutatással vagy a polcról való leemeléssel, hanem a kínálat elolvasásával, megértésével történik.

(4) KM-ben és KN-ben is megközelítőleg fele-fele arányban találunk tiszta (kép nélküli) szöveget és kommunikátumot (kép-szöveg együtttest), a tiszta (szöveg nélküli) képek aránya mindkét településen elhanyagolható. A kommunikátumokat alkotó kép és szöveg kapcsolata a legtöbbször indexikus jellegű, mindkét településen ritkább a szimbolikus és ikonikus kapcsolatok száma. Ez azt jelenti, hogy a képi elem általában nem a teljes szöveget próbálja tartalmilag imitálni, hanem csak annak egy kulcsfontosságú elemére (pl. az üzletben kapható produktumokra) fókuszál (figyelemkeltő funkció).

(5) Mindkét településen a fehér és a fekete betűszín dominál (az előbbi általában fekete, az utóbbi pedig fehér alapon). A szöveg színe csak ritkán vesz részt a jelentésképzésben. Ha mégis, akkor sem módosítja, csupán felerősíti a szöveg jelentését. A jelentésképzésben legtöbbször részt vevő színek a piros (a tiltás, figyelmeztetés színe), a zöld (a természet, a környezettudatosság színe), a kék (a víz, az üdülés színe) és a sárga (a napfény, a kikapcsolódás színe).

A monográfia negyedik fejezetében a nyelvi tájkép pedagógiai vonatkozásaival, pontosabban a második nyelv elsajátításában betöltött szerepével foglalkoztunk. A fejezet rámutatott a nyelvitájkép-koncepció használatának lehetőségeire az idegen nyelvek oktatásában. A hangsúly a városra mint a több nyelv valós térben való együttélésének természetes helyszínére helyeződött, ami összhangban van a többnyelvűség előmozdítását célzó nyelvoktatással. A nyelvi tájkép gyakorlati alkalmazása a földrajzilag meghatározott egységek, valamint az egyes tanulók többnyelvűségének figyelembevételével valósul meg, miközben a hangsúlyt a tanuló személyiségének átfogó fejlesztésére, a felfedező és tapasztalati tanulás egy formájára helyezzük. A célországban történő nyelvtanulás megváltoztathatja a tanulónak az államnyelvhez mint idegen nyelvhez való hozzáállását. A séta közbeni oktatás – nyelvtanulás az utcán – problémaalapú: hibák, problémás esetek, rendellenességek esetén a tanár mint vezető figyelmeztet a buktatókra. Figyelembe kell venni az életkori csoportot, a nyelvtudás szintjét és azt, hogy mire alkalmas és mire korlátozódik ez a módszer. Fontos a nyelv természetes (nem paradigmatis, hanem pragmatikus) megközelítése, amely a valós, olykor regionális nyelvhasználaton alapul. A főbb hangsúlyos pontok a szóalkotás, a szemantika, a nyelvtan, a helyesírás, az adekvátság, a fordítás/fordíthatóság, a lexikai és nyelvtani ekvivalencia. A világ nyelvi reprezentációjaként való felfogás

is eltérő lehet – a kérdés az, hogy a nyelvpolitikai kérdések milyen mértékben érintik a tanárokat.

A monográfiában ismertetett kutatások a nagy merítés ellenére sem tekinthetők reprezentatívnak, az azonban elmondható, hogy a két település nyelvi tájképének összetételét, jellegzetességeit tendenciaszerűen szemléltetik.

Summary

The monograph examined the qualitative, quantitative and pedagogical relations of the linguistic landscape of Komárno (KN) and that of Komárom (KM), all from a comparative aspect. The research was carried out in the framework of APVV project No. 18-0115 (*Language in the City – Documenting the Multimodal Semiosphere of Linguistic Landscapes in Slovakia and in a Comparative Perspective*), and the results are made credible by the volumes of photographs continuously documented since the beginning of the project, i.e. from 2019.

Although the historical past of KN is closely intertwined with that of KM and it is only the Danube that separates them from each other geographically, they still belong to two different countries, and this has led to differences in the evolution of the ethnic composition of the two (KN has a high proportion of the ethnic Hungarian minority, while KM is practically a “monoethnic” Hungarian settlement) and different (language) laws applying to them. The need for a linguistic comparison was therefore brought about by a kind of dichotomy: linguistic similarities assumed based on the historical and geographical aspects and differences that are a consequence of differences in state administration.

The book consisted of four main chapters: 1. Theoretical foundations; 2. Qualitative research of the linguistic landscape of Komárno and Komárom; 3. Quantitative research of the linguistic landscape of Komárno and Komárom; 4. Application of the linguistic landscape in foreign language teaching.

In the first chapter, we reviewed the theoretical foundations of linguistic landscape research based on the domestic and international literature, briefly referring to the results of the mainly qualitative research that has been conducted in the two settlements to date. It was deemed important to emphasize at this point that one can only strive to conduct truly complex research concerning the linguistic landscape of a geographical area if both qualitative and quantitative methods are employed. The inclusion of the former is justified by the results of previous studies, while the precisely defined quantitative methodology of the APVV project guarantees the latter. While the former is individual-oriented (each individual – including the researcher – sees a different slice of the landscape), the latter is

collective-oriented (it also shows the aspects of the landscape the individual does not notice at first glance).

In the second chapter, we analyzed the linguistic landscape of the two settlements from a qualitative point of view. We examined the names of the settlements and their associated districts, the interrelations between the settlement names, the motivation for naming, and the town signs indicating the boundary of the two settlements. The names of the two settlements can cause confusion especially for ethnic Hungarian residents: the name *Komárom* often appears in everyday communication as the official name of the settlement in Hungary and as the Hungarian equivalent of the name Komárno in Slovakia (albeit rarely, it also happens that Slovaks refer to KM in Hungary with the name Komárno as an unofficial Slovak translation of the settlement). For the sake of orientation, the following expressions appeared in Hungarian (less often in Slovak): *Révkomárom* [Ferry Komárom or Port Komárom], *Szlovák Komárom* [Slovak Komárom], *Észak-Komárom* [Northern Komárom], *Öreg-Komárom* [Old Komárom] for KN; a *Magyar Komárom* [Hungarian Komárom], *Dél-Komárom* [Southern Komárom] for KM. The name *Túl-Komárom* [Komárom Opposite] can refer to any one of the two towns depending on the perspective of the speaker.

Our qualitative analyses of the linguistic landscape of the settlements included both a synchronic and a diachronic approach. In KN, we can find mainly monolingual Slovak and bilingual Slovak-Hungarian (due to the large number of ethnic Hungarians) inscriptions, less often monolingual English ones (names of international commercial units) and even less often monolingual Hungarian ones (a more accurate picture of the scale of these differences is shown in the summary of the – third chapter – results of our quantitative research given below). A diachronic analysis based on old photographs has shown that, as a result of national border changes (and new language laws arising from these changes and also changes in public opinion), in contrast to the monolingual Hungarian inscriptions present at the beginning of the last century, inscriptions today a predominantly bilingual Slovak-Hungarian or monolingual Slovak.

Since KM is practically a monoethnic settlement (the share of each minority ethnic group is less than one percent), most of the inscriptions are monolingual Hungarian ones. English and German may sometimes appear in multilingual

inscriptions. Due to guest workers coming from South Korea, the number of Korean signs has been increasing in recent years. Slovak inscriptions are very rare despite the proximity to the Slovak border. We examined the diachrony of KM using postcard pictures displayed on boards in the town center (at the roundabout by Igmándi way). The ones presumably made between the two world wars also featured Slovak texts, while the ones dated back to the Austro-Hungarian Monarchy, German texts.

The third chapter can be considered to be the central part of the monograph. This chapter contains our quantitative study of the linguistic landscape of a central street in each of the two cities, Jókai street (KN) and Igmándi way (KM), conducted in accordance with the methodological principles of the APVV project. Most of the research questions we asked were relating to aspects of multilingualism (the research questions were defined primarily based on experience gained from the qualitative analyses – see chapter two). Our results can be summarized as follows:

(1) It was found that KN, inhabited mainly by ethnic Hungarians and Slovaks, pays more attention to the issue of multilingualism than KM, which is mostly monoethnic, as the proportion of multilingual signs in KN is twice as high (thirty five percent) as in KM (seventeen percent). It must also be noted that, while in KN, the high proportion (more than half of the population) of ethnic Hungarians triggers the enforceability of the opportunities provided for in the Slovakian Ethnic Minority Language Use Act – and in light of this, the number of multilingual signs can even be said to be low –, in KM, the provisions of the act governing the rights of ethnic minorities in Hungary regarding multilingual signs are not applicable due to the low proportion of residents belonging to ethnic minorities (the proportion of each ethnic minority is under one percent).

(2) While the multilingualism of KN manifesting itself in the form of Slovak-Hungarian bilingual signs is more of an attempt to meet local needs (local bilingualism), the multilingual or monolingual English signs of KM – even if their number is relatively small – are an attempt to appeal to foreign tourists (general multilingualism).

While the multilingualism of the KN is apparently duplicative (all source language information is translated) in consideration of the ethnic Hungarian minority, many multilingual signs in KM are fragmented (only the most essential source language information is translated).

(3) While in KM, the ratio of *top-down* and *bottom-up* multilingual signs is relatively balanced, in KN, *top-down* signs seem to show a clearly higher multilingualism ratio. The latter case well illustrates a phenomenon that can be observed across the board in Hungarian-inhabited settlements in Slovakia: on the one hand, because bilingualism in public administration is mandated by the Ethnic Minority Language Use Act, on the other hand, because the majority of the monuments are Hungarian-related, so the Hungarian inscription cannot reasonably be omitted if a Slovak one is present.

It was also established that the type of objects (actors) also has an effect on the language of the signs. Most multilingual signs can be found in the field of gastronomy; an explanation is that food/drinks are selected not by pointing at them or picking them off a shelf, but by reading and understanding what items are on offer.

(4) In both KM and KN, we can find that approximately half of the signs are pure text (without images) and half are a combination of image and text; the proportion of pure images (without text) is negligible in both settlements. The relationship between the image and the text making up one item of communication is mostly indexical, while symbolic and iconic relationships are rarer in both settlements. This means that the image element usually does not try to imitate the content of the entire text, but only focuses on one of its key elements (e.g., the products available in the store) (attention-grabbing function).

(5) White and black are the dominant font colors in both settlements (the former is usually on a black and the latter on a white background). The color of the text only rarely contributes to the meaning. Even when it does, it doesn't change the meaning of the text, only reinforces it. The colors that most often contribute to meaning are red (the color of prohibition or warning), green (the color of nature or environmental awareness), blue (the color of water or that of vacation) and yellow (the color of sunshine or relaxation).

In the fourth chapter of the monograph, we dealt with the pedagogical aspects of the linguistic landscape, more precisely its role in second language acquisition. The chapter pointed out the possibilities of using the concept of linguistic landscape in language teaching. The emphasis was placed on the town or city as a natural location for the coexistence of several languages in one physical space, which is in line with language education aimed at promoting multilingualism. In the practical

application of the linguistic landscape, the geographically determined units and the multilingualism of the individual students need to be taken into account and the emphasis needs to be placed on the comprehensive development of the student's personality, a form of exploratory and experiential learning. Language acquisition in the destination country can change the learner's attitude towards the official language as a foreign language. Teaching while walking – language learning on the street – is problem-based: in the event of mistakes, problematic cases or abnormalities it is the leadership role of the teacher to point out potential stumbling-blocks. Age group, language skill level as well as the suitability and limitations of the method should be taken into account. A natural (not paradigmatic but pragmatic) approach to language is important. One based on real, sometimes regional language use. Word formation, semantics, grammar, spelling, orthography, adequacy, translation/translatability, lexical and grammatical equivalence are the main points of emphasis. The conceptualization of the world as a linguistic representation can also differ – the question is, to what extent do language policy issues concern the teachers.

Despite the large volume of processed material, the research results reviewed in the monograph cannot be considered representative. However, they can be said to illustrate the main trends of the composition and characteristics of the linguistic landscape of the two settlements.

Literatúra

- Backhaus, Peter 2007. *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Multilingual Matters. Clevedon.
- Balázs, Géza 2015. Jelzavar. A szemiotikai tájak topográfiája. In: Balázs, Géza – Pölcz, Ádám (szerk.): *Tájszemiotika*. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. 43–53.
- Banda, Felix – Jimaima, Hambaba 2015. The semiotic ecology of linguistic landscapes in rural Zambia. *Journal of Sociolinguistics* 19/5: 643–670.
- Bartha, Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Bartha, Csilla – Laihonen, Petteri – Szabó, Tamás Péter 2013. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben: egy új kutatási területről. *Pro Minoritate* 23/3: 13–28.
- Bauko, János 2015. Kétnyelvűség és névszemiotikai tájkép. Kisebbségi névtörvények és vizuális tulajdonnév-használat Szlovákiában. *Névtani Értesítő* 37: 179–194.
- Bauko, János 2017. Tulajdonnevekre utaló extralingvális jelek a névszemiotikai tájképben. In: Hajba, Renáta – Tóth, Péter (szerk.). „A véges végtelen”: *tanulmányok Vörös Ferenc 60. születésnapjára*. Savaria University Press. Szombathely. 13–26.
- Bauko, János 2018. Komárom/Komárno névszemiotikai tájképe. In: Tódor, Erika-Mária – Tankó, Enikő – Dégi, Zsuzsanna (szerk.): *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség I. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet*. Scientia Kiadó. Kolozsvár. 55–70.
- Bauko, János 2019a. *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék. Budapest.
- Bauko, János 2019b. Kisebbségi nyelvpolitika és névszemiotikai tájkép. In: Vörös, Ferenc (szerk.): *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig X. Nevek a nyelvpolitikai küzdőtérben*. Savaria University Press – Magyarországtudató Intézet. Szombathely–Budapest. 89–104.

- Blommaert, Jan 2013. *Chronicles of complexity: Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes*. Tilburg Papers in Culture Studies 29. Tilburg University. Tilburg. https://www.tilburguniversity.edu/sites/tiu/files/download/tpcs%20paper29_2.pdf (2019.6.15.)
- Blommaert, Jan – Maly, Ico 2014. *Ethnographic linguistic landscape analysis and social change: A case study*. Tilburg University. Tilburg. https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/4933877/paper100_Blommaert_maly_ELLA_case_study_Ghent.pdf (2018.11.25.)
- Bodó, Barna 2018. Sírok, sírfeliratok – olvasatok. A temesvár-józsefvárosi temető nyelvi tájképe. In: Tódor, Erika-Mária – Tankó, Enikő – Dégi, Zsuzsanna (szerk.). *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség I. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet*. Scientia Kiadó. Kolozsvár. 149–174.
- Brown, Diane-Kara. 2012 The linguistic landscape of educational spaces: language revitalization and schools in Southeastern Estonia. In: Gorter, Durk – Heiko, F. Martin – Van Mansel, Luk (eds.): *Minority languages in the linguistic landscape*. Palgrave Macmillan. Basingstoke. 281–299.
- Cenoz, Jasone – Gorter, Durk 2006. Linguistic Landscape and Minority Languages. *International Journal of Multilingualism* 3/1: 67–80.
- Cúth, Csaba – Horony, Ákos – Lancz, Attila 2012. Nyelvi jogok Szlovákiában. *Anyanyelv-használati útmutató*. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja.
- Csernicskó, István 2016. A dinamikusan változó nyelvi tájkép: Kárpátalja példája. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények* III/3: 91–105.
- Dagenais, Diane – Danièle, Moore – Sabatier, Cécile – Lamarre, Patricia – Armand, Francoise 2009. Linguistic Landscape and Language Awareness. In: Shohamy, Elana – Gorter, Durk (eds.): *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. Routledge. New York 245–267. <http://faculty.educ.ubc.ca/norton/Dagenais%20et%20al%20LLandscape.pdf> (2019. 10. 15.)
- David, Jaroslav – Klemensová, Tereza 2020. Mnohost v jazykové krajině – Od morfologie přes gramotnost k diskuzím o vizuálním smogu. In: Ďuricová, Aleina (ed.): *Od textu k prekladu XIV. 2. část Linguistic Landscape*. JTP. Praha. 6–15.
- Dürscheid, Christa – Frick, Karina 2016. *Schreiben digital. Wie das Internet unsere Alltagskommunikation verändert*. Alfred Kröner Verlag. Stuttgart. <https://doi.org/10.37307/j.2198-2430.2017.04.08>

- Furdík, Juraj 1977. Gramatický rod a zhoda v slovenčine a v maďarčine. In: Sima, Ferenc (red.): *Z konfrontácie maďarčiny a slovenčiny*. SPN. Bratislava. 21–59.
- Gašová, Zuzana 2020. Formy inojazyčnosti v jazykovej krajine. Analýza vybraných aspektov na príklade *„Krčmy na Zelenej“* v Bratislave. In: Štefančík, Radoslav (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Vydavateľstvo EKONÓM. Bratislava. 69–81.
- Gorter, Durk 2013. Linguistic Landscapes in a Multilingual World. *Annual Review of Applied Linguistics* 33: 190–212.
- Gorter, Durk 2017. A nyelvi tájkép tanulmányozása: bevezetés a tudományterületbe. *Regio* 25/3: 31–49.
- Gorter, Durk 2018. Linguistic landscape and trends in the study of schoolsapes. *Linguistics and Education* 44: 80–85.
- Göpferich, Susanne 1995. *Textsorten in Naturwissenschaften und Technik. Pragmatische Typologie – Kontrastierung – Translation*. Gunter Narr Verlag. Tübingen.
- Győriová Baková, Eva 2013. Bilingvizmus južného Slovenska. In: *Language and The Environment. II*. Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości. Gliwice. 50–57.
- Győriová Baková, Eva 2015a. Jazyková situácia v Komárne. In: *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch*. Sociolinguistica slovac 8. VEDA. Bratislava. 332–342.
- Győriová Baková, Eva 2015b. Language situation in Komárno. In: *Transboundary Symbiosis over the Danube (Part II): Road to a Multidimensional Ethnic Symbiosis in the Mid-Danube Region*. Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University. Sapporo. 161–174.
- Hajdú, Mihály 2003. *Általános és magyar névtan*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Haugen, Einar 1972/2001. The ecology of language. In: Fill, Alwin – Muhlhausler, Peter (eds.): *The ecolinguistics reader: Language, ecology and environment*. Continuum. London – New York. 57–66.
- Holecz, Margit – Bartha, Csilla – Varjasi, Szabolcs 2016. Új paradigma vagy térfoglalás? Nyelvhasználók a periférián és a többnyelvűség kritikai (nyelvi) tájképe. In: Kenesei, István – Bartha, Csilla (szerk.): *Általános nyelvészeti tanulmányok XXVIII*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 73–91.

- Horony, Ákos – Orosz, Örs – Szalay, Zoltán 2012. *A hely nevei, a nyelv helyei. Jelek a térben 4*. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja.
- Imrichová, Mária 2006. Obchodné meno v jazykovo-komunikačných súvislostiach. In: Krško, Jaromír – Imrichová, Mária – Odaloš, Pavol (eds.): *Sociálny kontext onymie*. FHV UMB. Banská Bystrica. 31–74.
- Istók, Béla 2022. A gömörpanyiti temető nyelvi és vallásszemiotikai tájképe. In: Simon, Szabolcs (ed.): *13th International Conference of J. Selye University. Language and Literacy Section*. Conference Proceedings. J. Selye University. Komárno. 49–57. <https://doi.org/10.36007/4126.2022.49>
- Istók, Béla – Lőrincz, Gábor 2020. A virolingvisztika részterületei. In: Simon, Szabolcs (ed.): *12th International Conference of J. Selye University. Language and Literacy Section*. Conference Proceedings. J. Selye University. Komárno. 83–92. <https://doi.org/10.36007/3761.2020.83>
- Istók, Béla – Lőrincz, Gábor 2021. Virolinguistics. Introduction to the Study of the Coronavirus Language. *Acta Universitatis Sapientiae. Philologica* 13/2: 93–111. <https://doi.org/10.2478/ausp-2021-0015>
- Istók, Béla – Lőrincz, Gábor 2022. A vírusveszélyre utaló feliratok nyelve Dél-Szlovákiában. *Magyar Nyelv* 118/2: 175–191.
- Istók, Vojtech – Lőrincz, Gábor – Tóth, Sándor János 2021. Porovnávací základ k jazykovej krajine Komárna: Maďarsko a diachrónia. In: Ďuricová, Alena – Lauková, Jana (eds.): *Od textu k prekladu XV 2. časť, Linguistic Landscape*. JTP. Praha. 33–44.
- Istók, Vojtech – Tóth, Sándor János 2020. Výskum jazykovej krajiny v mestách Komárno a Komárom do r. 2019. In: Ďuricová, Alena (ed.): *Od textu k prekladu XIV. 2. časť: Linguistic Landscape*. JTP. Praha. 16–23.
- Ivkovic, Dejan 2007. *Linguistic cyberscape: how virtual society creates and receives Multilingual messages*. Paper presented at Cognition 2007. Connected Minds: Cognition and Interaction in the Social World. Montreal, Quebec.
- Ivkovic, Dejan – Lotherington, Heather 2009. Multilingualism in cyberspace: conceptualising the virtual linguistic landscape. *International Journal of Multilingualism* 6/1: 17–36.
- Jesenská, Petra 2020. Úvodné poznámky na margo jazykovej krajiny národnej ulice v Banskej Bystrici. In: Ďuricová, Alena (ed.): *Od textu k prekladu XIV. 2. časť: Linguistic Landscape*. JTP. Praha. 25–29.

- Jaworski, Adam – Thurlow, Crispin 2010. Introducing semiotic landscapes. In: Jaworski, Adam – Thurlow, Crispin (eds.): *Semiotic Landscapes: Image, Text, Space*. Continuum. London. 1–40.
- Kasanga, Luanga A. 2014. The linguistic landscape: mobile signs, code choice, symbolic meaning and territoriality in the discourse of protest. *International Journal of the Sociology of Language* 230: 19–44.
- Kázmér, Miklós 1957. *Alsó-Szigetköz földrajzi nevei*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kolečáni Lenčová, Ivica. 2020. Linguistic landscape and reading comprehension in foreign languages teaching. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research* 10/1: 160–164. doi.org/10.33543/1001
- Kozmács, István 2018. Egynyelvű környezet – többnyelvű terek. In: Tódor, Erika-Mária – Tankó, Enikő – Dégi, Zsuzsanna (szerk.): *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség I. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet*. Scientia Kiadó. Kolozsvár. 221–227.
- Laihonen, Petteri 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 3: 27–49.
- Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology* 16: 23–49.
- Laihonen, Petteri – Csernicskó, István 2017. Kísérlet egy összehasonlító vizsgálatra: a nyelvi tájkép dél-szlovákiai, székelyföldi és kárpátaljai falvakban. *Regio* 25/3: 50–81.
- Lanstyák, István 2010a. Typy jazykových problémov v maďarskej jazykovej komunite. In: Krekovičová, Eva – Uhrinová, Alžbeta – Žiláková, Mária (eds.): *Kontexty identity. Jubilejný zborník na počesť Anny Divičanovej*. Országos Szlovák Önkormányzat – ELTE BTK Szlav Filológiaia Tanszék – Ústav etnológie SAV – Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete. Békéscsaba. 190–197.
- Lanstyák, István 2010b. A nyelvi problémák típusai. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 2010/1: 23–48.
- Lanstyák, István 2017. Nyelvi ideológiák (általános tudnivalók és fogalomtár). http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar2.pdf (20. 01. 2020).
- Lengyel, Klára 2000. A ritkább szóalkotási módok. In: Keszler, Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 341–350.

- Lőrincz, Gábor 2019a. Egy délnyugat-szlovákiai kisváros kétnyelvű és multikulturális nyelvi tájképe a múltban és a jelenben. In: Vörös, Ferenc (szerk.): *A nyelvöldrajztól a névöldrajzig X. Nevek a nyelvpolitikai küzdőtérben*. Savaria University Press – Magyarságkutató Intézet. Szombathely–Budapest. 159–174.
- Lőrincz, Gábor 2019b. Identitásjelölő elemek egy délnyugat-szlovákiai kisváros nyelvi tájképében. *Acta Universitatis de Carlo Esztrérházy nominate. Sectio Linguistica Hungarica*. TOM. XLVII. 61–71.
- Lőrincz, Gábor 2020a. Komáromi nyelvi tájkép. In: Magyari, Sára – Bartha, Krisztina (szerk.): *Nyelvi közösségek – közösségi perspektívák*. Partium Kiadó. Nagyvárad. 61–72.
- Lőrincz, Gábor 2020b. Nyelvi tájkép Egertől Komáromig. In: Lőrincz, Gábor – Domonkosi, Ágnes (szerk.): *Stílus – variativitás – műfordítás. Köszöntő kötet Lőrincz Julianna 70. születésnapjára*. Selye János Egyetem. Komárom. 183–194.
- Lőrincz, Gábor 2020c. Identitásjelölő elemek egy délnyugat-szlovákiai kisváros nyelvi tájképében. *Acta Universitatis de Carlo Esztrérházy nominate. Sectio Linguistica Hungarica*. TOM. XLV. 39–52.
- Lőrincz, Gábor 2020d. Fordított tankönyvek a kisebbségi iskolai nyelvi tájképben. In: Istók, Béla – Lőrincz, Gábor – Lőrincz, Julianna – Simon, Szabolcs (szerk.): *Tankönyvkutatás – fordított tankönyvek – kétnyelvűség. A Variológiai Kutatócsoport 9. nemzetközi tankönyvkutató szimpóziumának tanulmányai*. Selye János Egyetem Tanárképző Kara. Komárom. 75–98.
- McLaughlin, Fiona 2015. Linguistic warscapes of northern Mali. *Linguistic Landscape* 1/3: 213–242.
- Misad, Katalin 2016. Vizuális nyelvhasználat Dél-Szlovákiában. Mutatvány Dunaszerdahely intézményeinek nyelvhasználatából. *Irodalmi Szemle* LIX/10: 58–74.
- Misadová, Katarína 2011. *Kapitoly z morfológie maďarského jazyka. Kontrastívny opis niektorých morfológických javov maďarského jazyka*. Univerzita Komenského. Bratislava.
- Molnárová, Eva 2021a. Multimodal aspects of the Banská Bystrica linguistic landscape. *AD ALTA* 10/1: 209–213.

- Molnárová, Eva 2021b. Linguistic landscape a service learning vo vyučovaní cudzích jazykov na vysokých školách = Linguistic landscape and service learning in foreign language teaching at universities. *Lingua et vita* 10/1: 114–121. <https://linguaetvita.sk/aktualne-vydanie>
- Molnárová, Eva – Kolečáni Lenčová, Ivica 2023. Linguistic landscape in the context of foreign language teaching. In: *Apps – Academic Journal of Applied Linguistics and Languages*, Vol. 1. Issue 1.
- Muth, Sebastian 2015. ‘Ruralscapes’ in post-Soviet Transnistria. Ideology and language use on the fringes of a contested space. In: Laitinen, Mikko – Zabrodsaja, Anastassia (eds.): *Dimensions of sociolinguistics landscapes in Europe. Materials and methodological solutions*. Peter Lang. Frankfurt am Main. 199–231.
- Noy, Chaim 2010. Touristic paradise: A critical rendering of modern vacationscapes. In: Rachel, Elior (ed.): *A garden eastward in Eden traditions of paradise*. The Hebrew University Press. Jerusalem. 395–409.
- Noy, Chaim – Kohn, Ayelet 2010. Mediating touristic dangerscapes: The semiotics of state travel warnings issued to Israeli tourists. *Journal of Tourism and Cultural Change* 8/3: 206–222.
- Ortner, Lorelies 2013. Visuell markierte Wortbildungen: Plädoyer für eine visiolinguistische Nominationsforschung. In: Born, Joachim – Pöckl, Wolfgang (Hg.): *„Wenn die Ränder ins Zentrum drängen ...“. Außenseiter in der Wortbildung(s)-forschung*. Frank & Timme. Berlin. 43–83.
- Pappenhagen, Ruth – Scarvaglieri, Claudio – Redder, Angelica 2016. Expanding the linguistic landscape scenery? Action theory and ‘Linguistic Soundscaping’. In: Blackwood, Robert – Lanza, Elizabeth – Woldemariam, Hirut (eds.): *Negotiating and Contesting Identities in Linguistic Landscapes*. London: Bloomsbury Academic. 147–162.
- Pavlenko, Aneta – Mullen, Alex 2015. Why Diachronicity Matters in the Study of Linguistic Landscapes. *Linguistic Landscape* 1/1–2: 114–132.
- Peirce, Charles S. 1975. A jelek felosztása. Ford. Szegedy-Maszák, Mihály. In: Horányi, Özséb – Szépe, György (szerk.): *A jel tudománya*. Gondolat Kiadó. Budapest. 20–41.
- Reh, Mechthild 2004. Multilingual writing: A reader-oriented typology with examples from Lira Municipality (Uganda). *International Journal of the Sociology of Language* 170: 1–41. <https://doi.org/10.1515/ijsl.2004.2004.170.1>

- Rose-Redwood, Reuben – Alderman, Derek – Azaryahu, Maoz 2018. The Urban Streetscape as political cosmos. In: Rose-Redwood, Reuben – Alderman, Derek – Azaryahu, Maoz (eds.): *The Political Life of Urban Streetscapes: Naming, Politics, and Place*. Routledge. London – New York. 1–24.
- Rozenholc, Caroline 2010. The neighborhood of Florentin: A window to the globalization of Tel Aviv. *Journal of Urban and Regional Analysis* 2/2: 81–95.
- Satinská, Lucia 2013. Bratislavo Prešburg: Napjaink Pozsony nyelvű tájképének többnyelvűsége. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 2: 89–108.
- Schulze, Ilona 2019a. *Dimensionen multimodaler Annotation und Analyse. Bilingual manual concerning the importance and relationship of annotation and analysis of multimodal data*. UMB. Banská Bystrica – München.
- Schulze, Ilona 2019b. *Bilder – Schilder – Sprache. Empirische Studien zur Text-Bild-Semiotik im öffentlichen Raum*. Narr Francke Attempto Verlag. Tübingen.
- Schulze, Ilona 2020. *Codebook. Zweisprachiges Codebuch zur Erfassung multimodaler Daten*. Banská Bystrica – München.
- Schulze, Ilona 2021. *Codebook. Zweisprachiges Codebuch zur Erfassung multimodaler Daten*. Univerzita Mateja Bela. Banská Bystrica – München. <https://www.ff.umb.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=8512> (26. 06. 2022)
- Scollon, Ron – Scollon, Suzie Wong 2003. *Discourses in place: Language in the material world*. Routledge. London.
- Scollon, Ron – Scollon, Suzie Wong 2004. *Nexus analysis: Discourse and the emerging internet*. Routledge. London. <https://www.ut.edu.sa/documents/182223/5072461/Nexus+Analysis+Discourse+and+the+Emerging+Internet.pdf/f3940f86-0716-4b38-827a-8d6796787e2b> (24. 04. 2019)
- Searle, R. John 1976. A Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society* 5/1: 1–23. <https://doi.org/10.1017/S0047404500006837>
- Shohamy, Elana – Waksman, Shoshi 2009. Linguistic landscape as an ecological arena. Modalities, meanings, negotiations, education. In: Shohamy, Elana – Gorter, Durk (eds.): *Linguistic landscape. Expanding the scenery*. Routledge. London. 313–331.
- Spolsky, Bernard – Cooper, Robert 1991. *The Languages of Jerusalem*. Clarendon Press. Oxford.

- Stoltmann, Kai 2017. Die Linguistic Landscape von Kiel und Rostock. Langfristige Auswirkungen der Migrationspolitik im Vergleich. In Glawe, Meike – Hohenstein, Line Marie – Sauermilch, Stephanie – Weber, Kathrin – Wermer, Heike (Hrsg.): *Aktuelle Tendenzen in der Variationslinguistik*. Hildesheim. Zürich. 319–341.
- Szabó Gilinger, Eszter – Sloboda, Marián – Šimičić, Lucija – Vigers, Dick 2012. Discourse Coalitions For and Against Minority Languages on Signs: Linguistic Landscape as a Social Issue. In: Gorter, Durk – Van Mensel, Luk – Marten, Heiko F. (eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Palgrave Macmillan. New York. 263–280.
- Szabómihály, Gizella 2013. A dél-szlovákiai nyelvi tájkép. A tájképet alakító szereplők és a kétnyelvű feliratok típusai. Elhangzott: *A nyelvi tájkép elmélete és gyakorlata*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest 2013. május 23.
- Szabó, Tamás Péter 2015. Mi minden fér a képre? *Nyelv és Tudomány*. <https://www.nyest.hu/hirek/mi-minden-fer-a-kepre> (24. 04. 2019)
- Tódor, Erika-Mária 2014. Hogyan hívogat az iskola? Vizuális nyelvhasználat az iskolában. *Magiszter* 2014/3: 40–51. http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2014/tel/08todornyelvhasznalat40_51.pdf (18. 09. 2019)
- Tódor, Erika-Mária 2018. A vizuális nyelvhasználat vizsgálata magyar nyelvterületeken. In: Tódor, Erika-Mária – Tankó, Enikő – Dégi, Zsuzsanna (szerk.): *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség I. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet*. Scientia Kiadó. Kolozsvár. 111–124.
- Tódor, Erika-Mária 2019. *Hétköznapi kétnyelvűség. Nyelvhasználat, iskolai nyelvi tájkép és nyelvi én a romániai magyar iskolákban*. Szépirodalmi Figyelő Alapítvány. Budapest.
- Tóth, Etelka 2018. A honlap mint nyelvi tájkép. In: Tódor, Erika-Mária – Tankó, Enikő – Dégi, Zsuzsanna (szerk.). *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség II. Nyelvhasználati terek és nyelvi sokszínűség*. Scientia Kiadó. Kolozsvár. 53–63.
- Tóth, Sándor János 2017. *Aspekty slovensko-maďarskej porovnávej morfosyntaxe*. Univerzita J. Selyeho. Komárno.

- Tóth, Sándor János 2021. Teoretické a metodologické východiská triedenia a spracovania jazykovej krajiny na príklade Békešskej Čaby a Komárna In: Demmel, József – Szudová, Kristína Estera – Tušková, Tünde – Uhrinová, Alžbeta (eds.): *Výskum Slovákov v Maďarsku v interdisciplinárnom kontexte. Na počesť Anny Divičanovej a k 30. výročiu VÚSM. VÚSM. Acta Partis Minoris Slovaciae. Békešská Čaba.* 375–391.
- Tóth, Sándor János – Istók, Vojtech – Lőrincz, Gábor 2022. Komparatívny výskum jazykovej krajiny dvoch obchodných ulíc miest Komárno a Komárom. In: Ďuricová, Alena – Molnárová, Eva (eds.): *Od textu k prekladu XVI 2. časť, Linguistic Landscape.* JTP. Praha. 57–67.
- Tóth, Szilárd Tibor 2017. A nyelvi tájkép kutatása mint a magyar-balti finn öszevetések újabb perspektívája. *Kaukovertailuja/Kaugvõrdlusi, Budapest, 26–27.05.2017.* Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest. 1–2.
- Troyer, Robert A. 2012. English in the Thai linguistic netscape. *World Englishes* 31/1: 93–112.
- Tuska, Tünde – Uhrin, Erzsébet 2019. A 300 éves Békéscsaba kiemelt rendezvényeinek nyelvi tájképe. In: *A nyelvi tájkép elmélete és gyakorlata. Magyarországi nemzetiségi körkép. A Barátság melléklete.* 26–28.
- Tušková, Tünde – Uhrinová, Alžbeta 2020. „Vizuálne používanie jazyka u Slovákov žijúcich v Číve (Slováci a slovenský jazyk v Číve)“. *Slovenské inšpirácie z Čívu. 36. interdisciplinárny výskumný tábor Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku.* VÚSM. Békešská Čaba. 327–373.
- Van Mensel, Luk – Vandenbroucke, Mieke – Blackwood, Robert 2016. Linguistic Landscapes. In: García, Ofelia – Flores, Nelson – Spotti, Massimiliano (eds.): *Oxford Handbook of Language and Society.* Oxford University Press. Oxford. 423–449.

Internetové zdroje

- W1 = <https://www.velemjaro.sk/telepulestar/komarom> (13. 07. 2022)
- W2 = <https://slovník.juls.savba.sk/?d=kssj4> (13. 07. 2022)
- W3 = <http://komaromonline.sk/kalbum/> (13. 07. 2022)
- W4 = <https://nemzetidohany.hu/rolunk/bemutakozas> (06. 27. 2022)

W5 = <https://www.onkormanyzas.sk/2021-es-nepszamlalas-nemzetisegi-adatai> (06. 07. 2022)

W6 = https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=05449 (07. 07. 2022)

Zákony

2001. évi XCVI. törvény a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről: <https://net.jogtar.hu/jog-szabaly?docid=a0100096.tv> (08. 07. 2022)

2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100179.tv#lbj15id723e> (08. 07. 2022)

Zákon č. 270/1995 Z. z. (Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky): <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270> (08. 07. 2022)

Zákon č. 184/1999 Z. z. (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín): <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-184> (08. 07. 2022)

Nariadenie vlády č. 221/1999 Z. z. (Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva): <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-221> (08. 07. 2022)

Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 9/2009 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov 19/2018 účinný od 01.02.2018: <https://zakony.judikaty.info/predpis/vyhlasaka-19/2018>

LP/2022/420 Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 15 % obyvateľstva: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2022/420>

Univerzita J. Selyeho
Pedagogická fakulta
Bratislavská cesta 3322
SK-945 01 Komárno
www.ujs.sk

Jazyková krajina miest Komárno a Komárom

Vojtech Istók – Gábor Lőrincz – Sándor János Tóth

Recenzenti:

Doc. PaedDr. Zdenko Dobrík, PhD.

Mgr. Alexandra Gaál Némety, PhD.

Jazyková úprava:

PaedDr. Jaroslav Vlínka, PhD.

Tlačová príprava: Networkx, s.r.o.

Tlačiareň: DMC, s.r.o.

Rozsah: 4,12 AH

Počet výtlačkov: 110 ks

Vydavateľ: Univerzita J. Selyeho

Rok vydania: 2022

Prvé vydanie

ISBN 978-80-8122-432-4

„Multiperspektivita robí monografiu skutočne zaujímavou, keďže – ako to aj autori opakovane zdôrazňujú v knihe – väčšina doterajších výskumov týkajúcich sa jazykovej krajiny je kvalitatívneho charakteru, a snaha o úplnosť sa nedá realizovať bez kvantitatívnych metód.“

Mgr. Alexandra Gaál Némety, PhD.

„Monografia zaujme viacerými skutočnosťami. Oceňujem, že v monografii dochádza k cieľavedomému prelínaniu viacerých poznávacích prístupov. Prostredníctvom využitia diachrónneho a synchrónneho prístupu autori ukazujú, že viacjazyčnosť Komárna je dlhodobý fenomén, ktorý má korene v dávnej minulosti a presahuje do súčasnosti. Na príkladoch z minulosti i súčasnosti dokumentujú, že redukovať ju na slovensko-maďarskú či maďarsko-slovenskú dvojjazyčnosť by bolo v prípade Komárna a v menšej miere i Komáromu ochudobnením omnoho väčšej jazykovej pestrosti, ktorá existovala a existuje.“

Doc. PaedDr. Zdenko Dobrík, PhD.

9 788081 224324
ISBN 978-80-8122-432-4